

700 LET MOŘKOVA

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN SVAZEK **13**

Část obsahu 13. čísla Vlastivědného sborníku Nový Jičín je věnována 700. výročí trvání obce Mořkova. MNV, organizací a složkám NF se podařilo od r. 1972 k tomuto výročí rozvinout nebývalou budovatelskou, společenskou a kulturní aktivitu občanů. Oslavy 700-letého trvání obce vyvrcholí ve dnech 13. a 14. července t. r. bohatým kulturním a zábavním programem.

Na první straně obálky:

Mořkov — průčelí nové školy

Mořkov — stará zástavba

Na čtvrté straně obálky:

Mořkov — pohled na novou školu

Foto Jaroslav Maciček

700 LET OBCE MOŘKOVA

František Schwarz, Ivo Imršek

V letošním roce dovrší 700 let svého trvání obec Mořkov, která dnes patří k předním obcím na Novojičínsku. Toto výročí je příležitostí nejen k pohledu na její historii, ale i na její významný rozvoj v období socialistické výstavby našeho státu.

Počátky Mořkova souvisejí úzce s osídlováním území Moravské brány a přilehlého beskydského podhůří, které probíhalo ve 13. století. Utváření povrchu krajiny a rozsáhlý lesní kryt v těchto oblastech vtiskl zde nově vznikajícím osadám charakteristický ráz, jímž se výrazně liší od nejstarších osad, vzniklých v nížinných oblastech. Zatímco u těchto nejstarších osad lze jako jejich prvotní jádro zjistit krouhlu nebo někdy i trojstrannou náves, kolem níž byly postaveny chalupy, za nimiž stodoly a chlévy, osady zakládáné za kolonizace ve 13. století v dosud neosezených, zalesněných a kopcovitých územích mají charakter tzv. řadových lesních lánových vsí, jejichž domy jsou stavěny v údolích podél potoků ve dvou řadách. Pozemky patřící k jednotlivým usedlostem se u těchto vsí táhnou v širokých pruzích od usedlosti až k hranicím katastru. K tomuto typu lesních lánových vsí patří i Mořkov, stejně jako sousední vsi Hodslavice, Veřovice a Životice. Přihlédneme-li ke zmíněnému srovnatelně zeměpisnému rázu Mořkova, můžeme konstatovat, že patří k typu obcí, které vznikaly u nás v průběhu 13. století na územích dříve zalesněných.

Dalším faktorem, který nám umožní podepřít toto přibližné určení doby vzniku obce, je její název. Mořkov charakterem svého názvu patří k obcím, u nichž se setkáváme s typem jmen vlastnických. Jejich podstatným znakem jsou koncovky -ov a -in.¹⁾ Jsou obvykle odvozena od jmen osob, jimž ves patřila. Tak i jméno obce Mořkova je pravděpodobně odvozeno od osobního jména Mařel (2. pád Mařka, Mařko) tak, že změnou samohlásky „a“ v samohlásku „o“ se z původního Mařkova stal Mořkov.²⁾

Ve starší literatuře bylo založení Mořkova kladeno asi na počátek 14. století.³⁾ Vznik obce souvisí však patrně již s kolonizačním úsilím, které na Moravě a ve Slezsku vyvíjel kancléř krále Přemysla Otakara II., olomoucký biskup Bruno ze Šaumburka (1245—1281), který někdy kolem roku 1260 získal od Franka, syna hraběte Arnolda de Hukeswagh panství hukvaldské a od vdovy po Konrádovi z Plavce další část území až po řeku Ostravici.⁴⁾ Pravděpodobně nejstarším písemným dokladem k dějinám Mořkova je listina z r. 1274, již zmíněný olomoucký biskup Bruno uděluje svému manovi Mravíkovi lénem ves Murizt.⁵⁾ Lze-li tento název považovat za zkomoleninu německého a latinského názvu Mořkova (Murk, Murc), pak listina z r. 1274 svědčí o tom, že Mořkov byl v této době biskupským lénem. Zřejmě během 14. stol. se však Mořkov stal součástí panství štramberského. Tuto změnu dokládá latinská listina, vystavená r. 1411 na hradě Helfštýně, již se moravský zemský hejtman Lacek z Kravaň, tehdy majitel panství štramberského, vzdává práva na odúmrť ve prospěch měšťanů štramberských a ve prospěch poddaných vsí, které náležely k panství štramberskému. Úleva, již poddaní nabyli práva svobodně odkazovat svůj majetek, se kromě města Štramberka (v listině psáno Stralenberg) týkala vsí Butovic (Buothowicz) Veřovic (Wernierzowicz), Zenklavy (Zenkleb), Libhoště (Libhoscz), Rybího (Ribic), Mořkova (Morzkow), Bludovic (Bludowicz), Skorotína (Skorotyn), Žiliny (Zylyna), Albrechtic (Albrechczyc), Mošnova (Mossnow), Hodslavic (Hodslawicz), Hukovic (Hukowicz), Nové Horky (Nunhubel), Bartošovic (Barthoschowicz), Životic (Zyboticz) a Sedlnice (Sedlnicz).⁶⁾

Mořkov sdílí poté osy panství štramberského, které po vyměření fulnecko-jičínské větve pánů z Kravoir. 1434 mění několikrát své majitele, až konečně r. 1524 se dostává do rukou pánů ze Žerotína. R. 1533 při dělení žerotínského panství na starojičínské a ovojičínsko-štramberské se stává Mořkov součástí panství novojičínsko-štramberského, které připadlo Bedřichu ze Žerotína. Jeho syn Jan ze Žerotína a na Štramberce nadal r. 1558 prodat celé panství Janu Kropáčovi z Nevědomí na Hranicích. Protože však Jan Kropáč z Nevědomí byl znám svým tvrdým postupem proti poddarm, rozhodlo se město Nový Jičín samo složit požadovanou částku 39 000 zlatých a oddat se s celým panstvím císaři Ferdinandu I. jako českému králi. Když císař listina z 20. července 1558 přijal město a celé panství pod svou ochranu a město složil kupní částku, stalo se majitelem celého panství.⁷⁾ Obyvatelé Mořkova a ostatních obcí k panství přináležejících byli od té doby vázáni poddanskými povinnostmi k městu Novému Jičínu, které pak bylo mořkovskou vrchností nepřetržitě až do r. 1624.

Z doby, kdy Jan ze Žerotína prodával novojičínsko-štramberské panství, pochází urbář panství, v němž se setkáváme s nejstaršími seznamy usedlých v jednotlivých vsích. Pro Mořkov uvádí zmíněný urbář, jehož starší redakce je asi z r. 1558 a mladší z let 1564–1570, 18 usedlých: Václav, Toman, Macek Vancur, Jan Černoch (1565 Vašek Papež), Jan Hlušný (1565 Staněk Vancur), Jiřík Cigan (1565 Jura Petruov), Jan (1565 Jan Chře), fojtova stará, Čejka, Vašek Lorincí (1565 Martin Lorinců), Skok, Petr, Simek, Plotek, Tomek, Jan Blahův, Petr Mejtný, fojt. Uvedená jména zřetelně dosvědčují, že Mořkov byl tehdy obcí českou.⁸⁾

Koncem 16. století se s Mořkovem setkáváme v listinách, týkajících se sporů mezi měšťany novojičínskými a štramberskými. V prvé řadě to byl spor o příspěvek na vydržování mistra pípravního, k němuž dali podnět měšťané novojičínské svým požadavkem, aby Štranberk a k němu příslušející vesnice přispívaly k tomuto účelu do Nového Jičína. Sior rozhodl r. 1578 podkomoří markrabství moravského Mikuláš z Hrádku a na fošticích ve prospěch štramberských ustanovením, že „... měšťané štramberští ... a vesnice, kteréž k městu Štramberku od starodávna připojeny jsou a ku právu jejich náležejí, na statku štramberském ležící, totiž: ves Žilina, ves Bludovice, ves Libhošť, ves Veřovice, ves Mořkov, ves Hodslavice, ves Rohlina, ves Životice mají a na budoucí časy povinny budou peníze na mistra popravního do města Štramberka dávat i také práva z města Štramberka užívat, a již oni měšťané štramberští ani jmenované vesnice na budoucí časy nebudou povinni do města Nového Jičína na mistra pípravního žádné pomoci činiti.“⁹⁾

Mořkov byl svým fojtem zastoupen také při jednání v Novém Jičíně r. 1586 v dalším sporu mezi novojičínskými a štramberskými měšťany o odběru piva těch vesnic, které příslušely k panství štramberskému. Stížnost štramberských, že je město Nový Jičín zkracuje v jejich právech dodávat pivo do vsí Veřovic, Mořkova, Hodslavic, Rohliny, Bludovic a Životic, rozhodl podkomoří markrabství moravského Mikuláš z Hrádku a na Novém Zámku v tom smyslu, že uvedené vsi mají odebírat pivo z Nového Jičína, a pokud se jim to líbí i ze Štramberka, aniž by tomu Novojičínské kladli jakékoliv překážky.¹⁰⁾

Náboženské poměry v obci ve druhé polovině 16. a počátkem 17. století jsou charakterisovány, podobně jako v jiných obcích panství, převahou nekatolického obyvatelstva. Mořkov spolu s Hodslavicemi a Veřovicemi byl spravován luterskými fary, z nichž jsou jmeny známi: k r. 1588 Eliáš Horný, k r. 1600 Bartoloměj a k r. 1614 Jakub Archesius Polnický.¹¹⁾ Tento stav trval až do r. 1624, kdy dochází k významné změně pro Mořkov, stejně jako pro celé panství novojičínsko-štramberské. Město Nový Jičín bylo za svou účast v protihabsburské stavovské vzpouře potrestáno tím, že r. 1624 bylo zbaveno svých privilegií a stalo se spolu s celým panstvím majetkem jezuitské koleje v Olomouci. R. 1629 jezuitská vrchnost provedla úpravu pod-

danských povinností. K povinnostem robotníků z Mořkova patřil např. dovoz dříví, potravin a vína jezuitské koleji v Olomouci. Pro víno se jezdilo do okolí Znojma a Satova, Retze a Vídně. Do vzdálenosti 20 mil (157 km) nedostávali robotníci žádnou náhradu, za každou další mili navíc pak 3 kr. nebo příslušné množství ovsa v téže ceně. Mýtné, cla a jiné výlohy, rovněž náklady na obrok pro koně byly hrazeny vrchností, robotník byl ale povinen uhradit škody, které by případně způsobil na vině svou neopatrností. Pro dříví byli povinni jezdit všichni robotníci ve všech vsích 1–4 krát v zimě podle potřeby. Mořkov jako malá vesnice měl však v tomto ohledu (podobně jako Bludovice) poloviční úlevu, takže poddaní jezdili v zimě dvakrát pro panské dříví do lesa. Podle potřeby dováželi také potraviny do jezuitské koleje v Olomouci. Od r. 1665 se mohli sedláci z těchto tzv. dalekých fúr vykoupit, a to složením 18 grošů stříbrných z povinnosti dovážet víno, složením 54 krejcarů z povinnosti dovézt fúru dříví a složením 1 zl. z povinnosti dovozu potravin.¹²⁾

Při vizitaci panství v letech 1667–1676, jak ji zachycují rektifikační akta, bylo zjištěno, že sedláci v Mořkově neměli mnoho polností: Jan Křen měl 24 měric, Machač, Vaněk, Černoch, Gold, Janeš, Juříček, Delič, Mička měli 24–29 měric, domkáři Sváček a Machálek byli bez polí. Koncem 17. století bylo v Mořkově 13 sedláků, 5 zahrádníků, kteří vykonávali kaňmo poloviční robotu, a 26 domkářů, z nichž dva nerobotovali. Ves odváděla ročně v pěti lhůtách 62 zl., 16 kr. a 2 denáry, 22 slepic nebo za jednu po 6 kr., tj. 2 zl. a 12 kr., a 4 husy nebo za jednu po 12 kr., tj. 48 kr.¹³⁾

Ve druhé polovině 17. století se v Mořkově, stejně jako v okolí Žiliny u Nového Jičína, Bludovic, Hodslavic, Veřovic aj. dobývala železná ruda pro frýdlantské a frenštátské hamry. Byla těžena v nehlubokých šachtách, jejichž zbytky v podobě nedokonale zahrnutých jam byly patrné ještě dlouho poté, co těžba byla v polovině 19. století pro nevýnosnost zastavena. Těžbu rudy připomínaly v Mořkově i některé vřité názvy, např. „U havírny“, „u Horníků“ (č. 174).¹⁴⁾

Do poměrů v obci v polovině 18. století dávají nahlédnout tereziánské fassé z r. 1749. Ukazují, že v Mořkově tehdy drželi některé usedlosti příslušníci těchže rodů jako v roce 1676, jako byla např. rodina Křenova, Peterova, Goldova, Černochova, Hoďáková, Černých a Mičkova. Z ostatních usedlíků, ponejvíce předláků a tkalců, jsou uvedena roku 1749 jména: Kyselý, Vaněk, Machač, Petr, Čabák, Černoch, Mička, Novák, Kučera, Skřítek, Jančálek a Macíček. Od roku 1775 až do zrušení roboty v roce 1848 robotovali v Mořkově domkáři 13 dní, chalupníci 26 dní v roce, sedláci dva dny v týdnu.¹⁵⁾

Změna vrchnosti v roce 1624 znamenala pro Mořkov výrazný zvrat i v oblasti náboženské. Olomoučtí jezuité usilovali o převedení všech nekatolíků na panství k víře katolické. Mořkov byl na čas spolu s Hodslavicemi a Veřovicemi přifařen ke Štramberku. Přestože v Mořkově byla r. 1636 zřízena opět katolická fara, nebyla pravděpodobně až do r. 1689 obsazena, protože Mořkov i v těchto letech příslušel stále k farnosti štramberské.¹⁶⁾ I v Mořkově se ale udržovala v některých rodinách tajně nekatolická víra. V květnu 1731, jak vyplývá ze seznamu poddaných jezuitského panství novojičínského, kteří v letech 1722–1731 emigrovali do Herrnhutu (Ochranova), utekl ze vsí Tomáš Prokop, podkovář se ženou a třemi dětmi.¹⁷⁾ Tento Tomáš Prokop 8 let předtím, r. 1723 koupil v Mořkově za 26 zlatých kovárnu, k níž mu obec přidala kousek louky. Měl zajímavou povinnost – musel „... každému z obci, kdo ho následovat bude (=žádati) a svého železa přinese, jeden mandel brantalných hřebíkův k umrlčí truhle bez záplaty (=bezplatně) udělati“.¹⁸⁾ R. 1777 po vyhlášení falešného patentu o náboženské svobodě misionářem Kubinem se v Mořkově přihlásilo k evangelické víře 30 rodin, po vydání skutečného tolerančního patentu se pak v obci koncem r. 1782 hlásilo k augspurskému vyznání celkem 191 osob.¹⁹⁾

Od konce 18. století si můžeme na základě statistických údajů učinit přesnější

obraz i o počtu obyvatel v obci. Církevní statistika z let 1771—1772²⁰⁾ udává pro Mořkov 477 dospělých a 218 nedospělých. R. 1790 bylo v Mořkově 128 domů a 813 obyvatel. V průběhu 19. století obec neustále roste: r. 1834 bylo napočítáno 152 domů a 1081 obyvatel, r. 1869 1315 obyvatel, r. 1880 210 domů a 1371 obyvatel, r. 1890 240 domů a 1497 obyvatel, r. 1900 1517 obyvatel a r. 1910 1700 obyvatel.²¹⁾ Mořkov si po celou tuto dobu podržoval charakter obce výrazně české.

Důležitou složkou života obce ve druhé polovině 19. století byla škola. Mořkov patří k oněm několika obcím v okrese, které mají dlouhou tradici školskou. Od druhé poloviny 16. století až do r. 1624 zde existovala škola evangelická. Po třicetileté válce byla zde zřízena česká škola katolická, která však koncem 17. století asi zanikla.²²⁾ R. 1844 byla v obci postavena přízemní budova jednotřídní školy. Prvním učitelem na této nové škole byl Antonín Zábranský, působící zde v letech 1845 až 1847, po něm Ferdinand Kitztrich v letech 1847—1851. Od r. 1852 až do r. 1867 zde působil Jan Neuvar, po něm pak Eduard Havránek, který r. 1873 zřídil při škole knihovnu pro školní mládež. R. 1879 byla budova školy zvýšena na jednopatrovou a škola zároveň rozšířena na dvoutrídni. V r. 1888 pak na trojtrídni. Ani tato budova však po letech nedostačovala. Když byl 27. února 1894 v souvislosti s připravovanou národopisnou výstavou v Praze prováděn na škole popis žactva, sledující kromě jiného i jejich váhu a výšku, poznamenal k výsledkům popisu kronikář školy K. I. Perna: „Srovná-li se jen zběžně úhrnná váha a tělocvik v učirnách, tu nelze upřít, že když např. 21 q ve třídě poskakuje, má toho budova snad asi dost. Jest tedy na učitel, aby taková cvičení volil, při nichž by se budova školní tak příliš neotřásala.“²³⁾ R. 1910 přistoupila proto obec ke stavbě nové školy, která byla slavnostně otevřena 6. listopadu téhož roku. V letech 1895 až 1896 byla v Mořkově postavena také soukromá evangelická škola, která zde trvala až do března r. 1919, kdy byla rozhodnutím presbyterstva evangelické církve česko-bratrské zrušena a její žáci přešli na školu veřejnou.

Na sklonku 19. a počátkem 20. století rozvíjí se i v Mořkově spolkový život. V červnu 1889 byl v obci založen dobrovolný hasičský spolek. 5. srpna 1905 spolu s hasičskými sbory ze Životic, Hadslavic, Veřovic, Žiliny a Nového Jičina zasáhl při největším požáru, jímž byla obec postižena. Vyhořely domy č. 21, 22, 15, 23, 25, 55, 46, 47 a 48²⁴⁾. Od r. 1897 působil v obci Spořitelni a záloženský spolek. Jeho stanovy určovaly zápisné 1 zl. pro každého člena jednou provždy. Uroková míra pro půjčky činila 5 ‰ a pro vklady 4 ‰. Představenstvo spolku bylo zmocněno půjčovat nejvýše 500 zl. jednomu členu najednou. V roce založení měl spolek 35 členů.²⁵⁾ Do Mořkova dolehly také ohlasy silického národního hnutí na Moravě na přelomu 19. a 20. století. R. 1910 byl v Mořkově založen místní odbor Národní jednoty, který si kladl za cíl přednáškovou a jinou osvětovou činností přispívat k rozvíjení národního uvědomění.²⁶⁾

Spolková činnost v Mořkově byla silně podvázána v letech první světové války. Válka vůbec znamenala svými důsledky drastický zásah do života obce. Touha po národní svobodě a samostatnosti, jež nebyla nikdy potlačena v povědomí českého lidu, začala v průběhu první světové války znovu ožít i mezi českým obyvatelstvem Mořkova, a to tím spíše, že válečné útrapy stále tíživěji doléhaly zvláště na pracující lid. I v Mořkově přibývalo jmen padlých a nezvěstných otců a synů, kteří byli oplakáváni svými blízkými. Opakující se vojenské odvody mužů do této nespravedlivé války, реквизиce, válečné půjčky a sbírky, rostoucí bída a hlad stupňovaly nenávist k válce a habsburské monarchii. Proto bylo ukončení této ničivé války, znovunabytí národní svobody a obnovení českého státu 28. října 1918 přijato všim obyvatelstvem obce s nebyvalým nadšením a radostí. Ve školní kronice je k této události zaznamenáno rukou řídícího učitele obecné školy: „Uvědomělý národ český svrhl 28. října ze sebe jho mstivého habsburského vítěze a tyрана a prohlásil země české za Československou

Mořkov — pohled na obec. Foto Jaroslav Macíček

republiku.“²⁷⁾ Dne 8. listopadu 1918 se konala v obecné škole v Mořkově za přítomnosti úřadujícího starosty obce a předsedy místní školní rady oslava na počest vyhlášení československé samostatnosti. Ve slavnostním projevu bylo tehdy vzpomenuo též výročí osudné porážky českého stavovského povstání na Bílé hoře v r. 1620, jež znamenala pro český národ třiřetiletou národní porobu. Slavnost byla ukončena českou národní hymnou Kde domov můj a provoláním slávy české národní svobodě. V neděli 10. listopadu se pak konala v obci za velké účasti občanstva důstojná veřejná oslava dne osvobození a vzniku ČSR. Národní svoboda byla však i v Mořkově draze vykoupena. Z více než 300 účastníků první světové války padlo 17 a desítky dalších se vrátily s podlomeným zdravím a s trvalými následky po zranění. Přestože 28. říjen 1918 otevřel před českým obyvatelstvem obce Mořkova novou kapitolu dějin, neznamenal však osvobození národní a obnovení československé samostatnosti ještě osvobození sociální, neboť ČSR zůstala kapitalistickým státem. Také tíživé následky války, všeobecný nedostatek, bída a hlad doléhaly v obci nejvíce na dělníky a drobné rolníky. Jejich sociální postavení se výrazněji nezměnilo ani v následujících letech, která přinesla pracujícím lidu nezaměstnanost a existenční nejistotu.

Po vyhlášení ČSR nedošlo ve správě obce k žádné změně. Protože starosta obce Jan Pitr, který stál v čele obce 25 let, zemřel 17. října, byl pověřen výkonem tohoto úřadu do příštích obecních voleb v červnu 1919 dosavadní radní František Černoch. Do té doby zůstala nezměněna i obecní zastupitelstvo, zvolené ještě v době Rakousko-Uherska. Vzhledem k tomu, že zůstala v platnosti i někdejší rakousko-uherská legislativa, nedošlo v životě obce k žádným změnám.

Po zveřejnění nového volebního zákona z 31. ledna 1919 o volbě do obcí ČSR bylo 15. června 1919 zvoleno v Mořkově nové 24-členné obecní zastupitelstvo, složené

ze zástupců čsl. strany lidové, sociálně demokratické a republikánské strany českého venkova. Lidová strana získala ze 789 odevzdaných hlasů 401 a 13 míst v obecním zastupitelstvu, které z jejich zástupců zvolilo v lednu 1920 i nového starostu obce Josefa Geryka. Lidová strana zůstala v obci nejsilnější politickou stranou po dobu celé první republiky. Z jejich řad byli voleni i starostové obce. Ve volbách do Národního shromáždění v r. 1925 získala v obci 38 hlasů politicky uvědomělých dělníků i KSC, přestože neměla v Mořkově místní organizaci.²⁶⁾ V prvních poválečných letech byla v popředí činnosti obecní rady a zastupitelstva vedle správy obecních záležitostí výstavba a oprava obecních komunikací, oprava obecních budov — školy, hostince a hasičské zbrojnice. V r. 1924 byla v obci zřízena zimní lidová hospodářská škola, jejíž finanční náklady zajišťovala obec. V r. 1925 zanikl po patnáctiletém trvání pro nezáměr členstva místní odbor Národní jednoty, založený v r. 1910. Národní jednotu vyvíjela v obci v období Rakouska-Uherska uvědomovací, vzdělávací a kulturně osvětovou činnost. Jejím dlouholetým předsedou byl řídící učitel František Dušek.²⁷⁾ V obecních volbách v r. 1928 získala v obecním zastupitelstvu 10 mandátů strana lidová, 6 republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, 5 sociálně demokratická a 3 sdružení křesťansko sociální strany dělnické.²⁸⁾

Katastr obce tvořilo v r. 1930 celkem 786 ha, z čehož bylo 446 ha půdy orné, 188 ha luk, 46 ha pastvin, 20 ha zahrad, 15 ha lesa, zbytek byla půda neplodná, zastavěná a ostatní. V držení nadačního velkostatku byly 404 ha lesní půdy. Majiteli zemědělské půdy bylo 15 rolníků a 237 chalupníků. Obec vlastnila 20 ha půdy, z níž byly jen 4 ha půdy orné. V r. 1930 bylo v obci chováno 53 koní, 514 kusů hovězího a 305 vepřového dobytka, 94 koz a 57 včelstev.²⁹⁾ Přestože zemědělství bylo hlavní obživou obyvatelstva, většina drobných rolníků, domkářů a dělníků byla nucena hledat práci v novojičínských a frenštátských továrnách, ve štramberském lomu, v řemeslných dílnách a jako sezónní dělníci v lesích a zemědělství. V obci se v omezené míře udržela tradiční ruční výroba šindele, který byl dodáván do bližšího i vzdálenějšího okolí. V r. 1921 žilo v obci 1621 obyvatel, v r. 1930 již 1902, z nichž bylo 1488 řim.-kat., 401 českořim.-evangel. a 2 českoslov. vyznání. V r. 1930 měla obec 311 obytných domů, z nichž byla naprostá většina zděných.³⁰⁾

Starostou obce byl v l. 1920—1925 Josef Geryk, v l. 1925—1932 Jan Bartoň a od r. 1932 František Pítr.

Dne 23. června 1928 projel v osobním automobilu slavnostně vyzdobenou obcí na své cestě severní Moravou prezident republiky T. G. Masaryk. Zhoršující se sociální poměry obce si vynutily v r. 1929 zřízení chudinského fondu a později i obecního starobince (chudobince). Téhož roku získala tělocvičná jednotka Orel kinematografické oprávnění a začala promítat filmy. Z obecních financí byla provedena přístavba obecního hostince. V březnu 1930 schválilo obecní zastupitelstvo přes nesouhlas některých členů elektrifikaci obce. Organizace a přípravy tohoto záměru se ujala zvláštní komise, která vyvíjela činnost až do r. 1933, kdy byla elektrická síť zkolaudována. Elektrifikace byla financována převážně z prostředků obecní půjčky ve výši 350 tisíc Kčs.³¹⁾

Na zřízení telefonního spojení tehdy obecní zastupitelstvo nepřistoupilo.

Na počátku třicátých let těžce dolehla na většinu obyvatelstva obce velká hospodářská krize. Nouze a bída postihly nejen desítky nezaměstnaných a jejich rodiny, ale i většinu dělníků, drobných rolníků a řemeslníků žijících v obci. Těžké sociální postavení doléhá neúprosně i na školou povinné děti, které trpí nedostatkem šatstva a obuvi a nemají ani na základní školní potřeby. V té době je mladá generace opouštějící školu a vstupující do života zbavena fakticky jakýchkoliv perspektiv. Tak v r. 1930 z 35 chlapců a děvčat vycházejících z obecní školy v Mořkově bylo nuceno 20 pro nedostatek učebních a pracovních příležitostí a míst zůstat u rodičů, 11 se ucházelo o místa jako pomocní dělníci u zedníků, 1 odešel na službu a jen 3 se

mohli učit řemeslu.³⁴⁾ Tak tomu bylo i v následujících letech, neboť buržoazní republika nebyla schopna vyřešit sociální problémy pracujícího lidu.

Vzestup proti poměrům dřívějším zaznamenala místní obecní škola, která vzrostla z původních 4 tříd s 3 učiteli a 301 žáky ve škol. r. 1918/19 na 7 tříd ve škol. r. 1924 až 1925, na 8 tříd ve škol. r. 1929/30 a na 10 tříd ve škol. r. 1939/40. Úsilí obce o zřízení měšťanské školy se za první republiky nesetkalo s úspěchem. Omezený počet mořkovských dětí navštěvoval v té době měšťanskou školu v Hodslavicích a Novém Jičíně. Studium a dosažení vyššího vzdělání bylo dopřáno jen jedincům.³⁵⁾

V období první republiky vyvíjely v obci činnost vedle zmíněných už politických stran následující organizace a spolky: Sbor dobrovolných hasičů (od r. 1888), místní záložna (Raiffeisenka) (od r. 1897), Katolická omladina (od r. 1909), Orel (od r. 1912), Sokol (od r. 1920), včelařský spolek (od r. 1918) a spolek katolických žen.

V polovině třicátých let, kdy stále ještě na obyvatelstvo vesnice doléhají sociální a existenční starosti, začínají se i na národnostně smíšeném Novojičínsku stále ostřeji projevovaly nacionální konflikty a třenice, které byly záměrně vyvolávány německými šovinisty. Tak po letech vcelku klidného soužití s německým obyvatelstvem okolních vesnic začíná období narůstající nedůvěry a nepřátelství, podněcovaných nacistickou propagandou ze sousedního Německa a henleinovci, jejichž počet hrozivě rostl i na Novojičínsku. Tehdy však sotva bylo možno předvídat, že sudetoněmecké iredentistické hnutí vyústí v mnichovskou zradu a rozbití republiky. Obyvatelé obce sledovali další vývoj politických poměrů s velkými obavami. Částečná mobilizace, vyhlášená v květnu 1938, přestože byla neočekávaná, proběhla v obci rychle a s odhodláním odvrátit ohrožení bezpečnosti našeho státu. V následujících měsících začalo československé vojsko zřizovat municiční sklady i v katastru obce — u horní zastávky. Stejně odhodlaně přijali občané i všeobecnou mobilizaci v září 1938. O to větší bylo zklamání po přijetí mnichovského diktátu, který znamenal německou fašistickou okupaci rozsáhlých pohraničních území ČSR. Dne 10. října 1938 byla pak německým vojskem uzavřena silnice u hostince K. Holze, čímž se Mořkov ocitl přímo na hranici hitlerovského Německa. Vzhledem k tomu, že hranice měla probíhat podle původního záměru středem obce, došlo k horečným jednáním s delimitační komisí a k odeslání petice s podpisy občanů na říšské kancléřství do Berlína. Rozhodnutí z 20. listopadu 1938, že celá obec zůstane nadále při ČSR, bylo přijato občany s velkou radostí a ulehčením. V důsledku okupace dosavadního okresního města Nový Jičín byl Mořkov 23. listopadu 1938 připojen k okresu Valašské Meziříčí, kde zůstal až do osvobození.³⁶⁾

Avšak ani obyvatelům Mořkova nebylo dlouho dopřáno těšit se z úniku před německou okupací, neboť již 15. března 1939 bylo okupováno zbývající území ČSR, které se dostalo jako Protektorát Čechy a Morava do úplného područí německého fašismu. Po této události nastoupilo mnoho mořkovských dělníků opět práci v Novém Jičíně. Správa obce, již vykonával starosta obce František Bartoň s obecní radou a zastupitelstvem, nedoznala změny. Dosavadní politické strany obce byly nahrazeny Národním souručenstvím, což mělo za následek zánik politického života a postupný úpadek i kulturního života obce. Omezování politických, národních a občanských práv a svobod protektorátní vládou a úřady přijímali občané s nevolí a odporem. Stejně reagovali na omezování hospodářská, zvyšování povinných dodávek, na přídelový systém v zásobování, na šikanování, pokuty, posílání občanů na nucené práce do Německa atd.

Obětí stupňujícího se nacistického teroru a gestapa se stali koncem r. 1941 občané Čeněk Hanzelka, František Jančálek, František Mička a Jindřich Rýc, umučeni v r. 1942 v koncentračním táboře Mauthausen, a Jan Jančálek, popravený téhož roku v Dachau. V koncentračním táboře Buchenwald byl vězněn občan Josef Mertík. Po atentátu na říšského protektora Heydricha, kdy nacistický teror vyvrcholil i na Ostravsku, byla 4. června 1942 po opakujících se policejních prohlídkách obklíčena celá

obec německým vojskem, které prohledalo všechny domy a budovy. Avšak ani tyto teroristické akce nezastrašily občany, jejichž odpor vůči německému fašismu se projevoval stále otevřeněji. A když se v beskydských horách a lesích v posledních válečných letech začal rozmáhat partyzánský odboj, nacházel podporu i mezi mořkovskými občany, kteří přes hrozby německých okupantů poskytovali partyzánům důležité zprávy a informace, šatstvo, potraviny i dočasný úkryt ve svých domech. Po zahájení Slovenského národního povstání zesílil partyzánský boj i v Beskydech. Dne 16. října 1944 uskutečnili partyzáni přepad mořkovské četnické stanice, zmocnili se v ní zbraní a výstroje a v místním obchodě potravin. Zásah německého komanda zůstal i v tomto případě bezvýsledný. V dalších měsících se partyzánský odboj stupňoval i v okolí Mořkova a vyvrcholil 3. května 1945 destrukcí tratě a vyhozením vojenského železničního transportu na trať mezi Mořkovem a Veřovicemi. V té době pro nezadržitelný postup vítězné Rudé armády již nezbyl nacistům čas na odvetu a represálie.

V posledních týdnech druhé světové války byly pod dohledem německého vojska kopány i v okolí Mořkova protitankové zátarasy a zákopy. Německé armádě však již nezbyl čas na jejich ukončení a použití, neboť po vítězných bojích vojsk hrdinné Rudé armády a 1. čsl. armádního sboru v tzv. ostravské operaci byla 30. dubna 1945 osvobozena průmyslová Ostrava. Zbytky poražené německé armády z Ostravska ustupovaly směrem na Hranice, Valašské Meziříčí a Olomouc. V posledních dnech války se obcí směrem na Valašské Meziříčí valily nepřetržitě kolony ustupujících německých vojsk. A tak se blížil 6. květen 1945, den osvobození obce. Málo početná jednotka německé armády uzavřela toho dne v dopoledních hodinách protitankové zátarasy a zaujala ve dvou sledech bojové postavení s kulomety v narychlo pořízených okopech. V průběhu dopoledních hodin začaly na obec a její okolí dopadat dělostřelecké granáty. Obyvatelstvo ukryté ponejvíce ve sklepech domů očekávalo s napětím okamžik osvobození obce. Za osvobozovacích bojů, které trvaly až do odpoledních hodin, shořel 1 obytný dům, několik domů bylo poškozeno a střepinou dělostřeleckého granátu byl smrtelně zasažen patnáctiletý chlapec. Kolem 5. hodiny odpoledne pronikli do vesnice první sovětsí osvoboditelé, víle vítání vším obyvatelstvem. Pro občany Mořkova nastaly nezapomenutelné chvíle radosti, neboť dlouho očekávaný okamžik osvobození se stal skutečností. Do srdcí a myslí mořkovských občanů se natrvalo zapsala hrdinná smrt sovětského vojáka, který padl při osvobozování obce. Nebude nikdy zapomenuto desítek tisíc oněch statečných, jejichž životy byla vykoupena svoboda našeho lidu. Dne 9. května 1945 byla za všeobecného nadšení i v Mořkově uspořádána oslava na počest vítězství nad německým fašismem. Obcí prošel mohutný průvod za doprovodu hudby až ke škole v Životicích, kde byla slavnost ukončena proslovem a spontánními projevy vděčnosti sovětským osvoboditelům.

Po osvobození obce se ujal místo dosavadního obecního zastupitelstva správy obce národní výbor, jehož prvním předsedou se stal dosavadní starosta obce František Bartoň. Po něm vykonával krátce funkci předsedy Jan Mička a do voleb v roce 1946 Jan Bartoň. Prvořadým úkolem národního výboru bylo odstranění válečných škod na komunikacích a objektech, zajištění zásobování obyvatelstva a obnovení politického a kulturního života obce. Pořádkovou službu převzala až do vytvoření Sboru národní bezpečnosti dobrovolná národní milice. V obci se brzy začal rozvíjet veřejný život, byly obnoveny nebo se nově ustavily politické strany, dobrovolné organizace a spolky. V krátké době ožil i hospodářský život obce, rolníci vyšli na svá pole a lidé se začali vracet na svá pracoviště. V obci zavládl pracovní ruch a nastalo údobí mírové práce a budování v osvobozeném státě. 28. října 1945 — v den znárodnění klíčového průmyslu byl v obci na trvalou paměť odhalen pomník padlému sovětskému hrdinovi Pjotru Iljovi Karaměnkovi a občanům, kteří se stali obětí fašismu.

V průběhu roku 1945 a 1946 opustilo obec v souvislosti s osídlováním někdejších německých měst a vesnic na Novojičínsku a v pohraničních oblastech na 500 občanů.

Mořkov — národní výbor. Foto Jaroslav Maciček

Od osvobození působily v obci vedle čsl. strany lidové a sociálně demokratické, které zde byly ustaveny již v době první republiky, též KSC, založená 16. června 1945, a čsl. strana národně socialistická. Velký vliv si v poměrně krátké době zvláště mezi uvědomělými dělníky a rolníky získala KSC, která se ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění stala se svými 333 hlasy druhou nejsilnější stranou v obci. V těchto volbách strana lidová získala 653, sociálně demokratická 111 a národně socialistická 79 hlasů. Předsedou třicetičlenného MNV byl zvolen Jan Maciček. V r. 1947 bylo postátněno místní kino Osvěta a MNV se podařilo zřídit v obci místní rozhlas. V r. 1947 se začaly v obci projevovat důsledky dlouhotrvajícího sucha hlavně hrozivým nedostatkem píce. Přes tyto potíže většina rolníků splnila své povinné dodávky státu. V politickém životě obce se nemohly neprojeovat důsledky politického vývoje a vážné politické krize v naší zemi, které v únoru 1948 vyvrcholily politickým vítězstvím dělnické třídy a pracujícího lidu vedených KSC. V obci byl ustaven akční výbor NF, který provedl v MNV, ve stranách a organizacích NF změny, které odpovídaly politickým výsledkům Vítězného února. KSC se i v Mořkově stala vedoucí silou v politickém životě obce. V MNV zasedli vedle komunistů myšlenkám lidově demokratického zřízení oddaní zástupci ostatních stran, organizací a složek NF. Předsedou MNV se stal komunist Jan Bartoň. K obdobným změnám došlo i ve vedení politických stran a společenských organizací. Ve volbách do Národního shromáždění v květnu 1948 zvítězila počtem 567 hlasů společná kandidátka stran a organizací NF. V obci se dostává do popředí všestranné budovatelské úsilí zaměřené na zvelebení obce, zvýšení zemědělské výroby, na zlepšení zásobování a služeb, sociální a zdravotní péče, na rozvoj

kultury, vzdělání a výchovy v pokrokovém a socialistickém duchu. Vlastní výstavba obce byla v prvních poválečných letech ztížena jak nedostatkem stavebních materiálů a stavebních kapacit, tak i nedostatkem finančních prostředků. Ještě v r. 1948 bylo v obci založeno na pomoc místním rolníkům strojní zemědělské družstvo, jež mělo zajistit postupnou mechanizaci do té doby převážně ručně prováděných zemědělských prací. Velké organizační a pracovní úsilí bylo věnováno zajištění plnění dodávek zemědělských produktů k překonání následků sucha a neúrody z předešlého roku, takže k 28. říjnu již obec splnila dodávkové úkoly dvouletého plánu. Významným způsobem se na budovatelské, veřejné a kulturně osvětové činnosti obce podílela v té době tělocvičná jednota Sokol (134 členů), Sbor dobrovolných hasičů (74 činných a 96 přispívajících členů), ČSM a SČSP. Od května 1949 vykonával funkci předsedy MNV po Janu Bartoňovi Josef Filip, po němž nastoupil do této funkce v září 1950 Jan Mička.

V r. 1949 byla za účinné pomoci občanů vybudována v obci nová okresní silnice a úsek obecní silnice od národní školy ke kinu. V letech 1949 a 1950 byly v rámci socializačních opatření převzaty socialistickými organizacemi z rukou soukromých majitelů 2 pily, 2 obchody a 2 řeznictví a v r. 1954 mlýn. V r. 1950 byla slavnostně otevřena hasičským sborem nově vystavěná budova požární zbrojnice, jejíž 1. poschodí se stalo sídlem MNV. Počet obyvatel dosáhl čísla 1897. V dubnu 1951 byl v obci otevřen dětský útulek, který byl v r. 1953 přeměněn na mateřskou školu. Bylo zahájeno pravidelné autobusové spojení do Nového Jičína, Kopřivnice a pro školní mládež do Hodslavic. Počet knih v obecní knihovně vzrostl na 750. Prvním výsledkem úsilí VO KSC a MNV o socializaci zemědělské výroby v obci bylo v r. 1953 založení přípravného výboru JZD. Vzhledem k tomu, že do připravovaného JZD podalo tehdy přihlášky jen 19 drobných zemědělců, k založení JZD nedošlo. Bohatá byla v těchto letech kulturně osvětová činnost, na níž se ve spolupráci s OB a za řízení školské a kulturní komise podílely všechny společenské organizace obce. Zvláště úspěšná byla činnost ochotnického divadla, činnost přednášková a vzdělávací. Slibně se rozvíjelo i zvelebování obce, na němž se podílely všechny složky NF. V r. 1953 a v dalších letech měla obec vážné problémy s plněním předepsaných dodávkových úkolů zemědělských produktů, které řada zemědělců nebyla s to splnit. Stále více se ukazovaly nevýhody a neproduktivnost zemědělské malovýroby. Za voleb do MNV, ONV a KNV v r. 1954 byla obec poprvé rozdělena do 20 volebních obvodů, z nichž každý měl při volbě do MNV svého kandidáta. Z 1240 platných odevzdaných hlasů dostali kandidáti do MNV 905 hlasů. Převážnou většinou hlasů byli zvoleni i kandidáti do ONV a KNV. Předsedou MNV se stal Josef Kunc. Dne 28. srpna 1954 byla po několikaletém úsilí slavnostně otevřena osmiletá střední škola, čímž se v obci uskutečnila jedna z významných socialistických vymožeností. O zřízení měšťanské školy občané usilovali již od první republiky. V listopadových volbách do Národního shromáždění získal kandidát NF 1159 ze 1240 odevzdaných hlasů. V r. 1955 byl v Mořkově zřízen poštovní úřad. 21. října 1955 projela Mořkovem delegace Nejvyššího sovětu SSSR, která byla na přátelské návštěvě v naší zemi. Ve volbách do národních výborů v r. 1957 byli všichni navržení kandidáti NF zvoleni naprostou většinou hlasů. Předsedou MNV byl zvolen Josef Macháč. V r. 1958 uzavřela obec Mořkov družbu se slovenskou obcí Biatnica z okr. Martin. Na konci r. 1958 a počátkem r. 1959 vrcholil i v Mořkově několikaleté úsilí VO KSC, MNV a řady rolníků o založení JZD. Vzhledem k tomu, že se podařilo získat pro družstevní hospodaření většinu zemědělců v obci, bylo rozhodnuto přistoupit k založení JZD v lednu 1959. Ustavující schůze JZD se konala 22. ledna za přítomnosti předsedy ONV s. Čadika, tajemníka OV KSC s. Vojtky, předsedy MNV, poslance KNV, zástupce patronátního závodu Tatra Kopřivnice a za účasti hostů z družební obce Biatnica. Na této schůzi bylo vedle přijetí ustavujících usnesení zvoleno představenstvo. Prvním předsedou JZD byl zvolen Jan Bartoň. Založením většinového JZD vykročila i obec Mořkov na cestu

socialistické zemědělské velkovýroby. K 31. prosinci 1959 mělo JZD již 292 členů a obhospodařovalo 464 ha zemědělské půdy, zatímco v držení asi 25 drobných rolníků zůstalo 102 ha půdy. Nejdůležitějším úkolem nově založeného družstva bylo jeho ekonomické upevnění, jehož nemohlo být dosaženo bez urychlené mechanizace nejdůležitějších zemědělských prací, zvýšení výnosů v rostlinné a živočišné výrobě a výstavby nezbytných hospodářských objektů a zařízení. Zajištění těchto úkolů se neobešlo zvláště v prvých letech bez těžkosti a nedostatků, třebaže přednosti socialistické zemědělské velkovýroby byly zřejmě od samého počátku.

V r. 1959 oslavili mořkovští požárníci za velkého zájmu veřejnosti a sborů protipožární ochrany z okolních obcí 70. výročí trvání svého sboru. Sbor vydal k svému výročí pamětní spis stejně jako o 5 let později k svému 75. výročí trvání.

Při volbách do národních výborů v r. 1960 byl zvolen sedmadvacetičlenný národní výbor, jehož předsedou se stal Jan Geryk. Počet obyvatel vzrostl v tomto roce na 2230 a obytných domů na 454. Celkový příjem JZD za tento rok dosáhl výše 1 632 842 Kčs a za odpracovanou pracovní jednotku se vyplácelo 16 Kčs. V prosinci došlo k ustájení dobytka v nově vybudovaném kravině. V r. 1962 se uskutečnily doplňovací volby do MNV, v nichž byli zvoleni 4 noví členové MNV. Předsedou byl zvolen Josef Macháč. Dne 12. května 1962 projeli slavnostně vyzdobenou obcí účastníci Závodu míru Berlín-Praha-Vařšava. V r. 1964 byli zvoleni do jedenatřicetičlenného MNV převážně mladí lidé, kteří získali ve svých obvodech téměř 100 % hlasů. V r. 1965 měla obec 2394 obyvatel a 480 obytných domů, jejichž počet rok od roku rostl rozsáhlou výstavbou. V r. 1965 byl zvolen předsedou MNV Josef Macíček. V srpnu tohoto roku se po dlouhém usilování začalo s výstavbou moderní základní devítileté školy s 9 třídami, s odbornými učebnami, družinou mládeže a tělocvičnou. Řídící a organizační činnost MNV a jeho komisi se orientuje od tohoto roku na plánovitou výstavbu, zvelebování obce a zdokonalení její občanské vybavenosti, na postupný rozvoj mechanizace a výroby JZD. Výsledkem tohoto úsilí bylo již v příštím roce otevření domu služeb s pánským a dámským krejčovstvím, sběrnou prádla, malířstvím a natěračstvím, byla otevřena samoobsluha a byly provedeny rozsáhlé úpravy koupaliště a vyletiště, při nichž občané odpracovali tisíce brigádnických hodin. Ve škol. roce 1965/66 navštěvovalo ZDS v Mořkově 438 žáků, z nichž 49 ukončilo povinnou školní docházku. Z nich odešlo 16 na další studia (na střední všeobecně vzdělávací školu a střední odborné školy), 25 do učebního poměru a 8 do pracovního poměru. Na škole působilo 23 učitelů. V r. 1967 probíhala vedle další výstavby obce, výstavba nové školy, sportovního areálu a komunikací, též výstavba nových objektů a kanceláří JZD, adaptace a meliorace pozemků. Hodnota díla vytvořeného v tomto roce v akci Z dosáhla výše 990 000 Kčs. V průběhu r. 1968 byla ukončena výstavba nové ZDS, v jejímž areálu byla otevřena též 1 třída mateřské školy. Při slavnostním otevření nové ZDS předseda ONV s. Tomančák vysoce ocenil účinnou pomoc občanů na její výstavbě. Na horním konci vesnice občané dostali novou samoobsluhu Jednota. Byla ukončena výstavba dvou nových mostů. Celková hodnota nově vytvořeného díla za tento rok dosáhla 1 662 000 Kčs.

Za 10 let své existence dosáhlo JZD v r. 1969 značného stupně rozvoje, jak svou výstavbou a mechanizací, tak i výrobními výsledky. V rostlinné výrobě překročilo s výjimkou lnu a travičky všechny plánované hektarové výnosy. Jeho příjmy za tento hospodářský rok dosáhly výše 4 621 073 Kčs, vydání 4 024 000. Na další výstavbu hospodářských budov a zařízení bylo vynaloženo 512 397 Kčs a na nákup strojů a mechanizace 328 137 Kčs.

V r. 1970 činil počet obyvatel obce 2314, počet domů 527. Tržba od obyvatelstva za tento rok činila ve 2 samoobsluhách, 2 pohostinstvích a prodejně obuvi a oděvů 10 017 991 Kčs. V obci je 355 bytů zařízeno koupelnou, 300 vodovodem, 100 ústředním topením, občané vlastní 325 ledniček, 440 praček, 420 televizorů, 60 osobních

aut a 9 motocyklů. Tato nezvratná fakta jsou nejučinnějším argumentem proti destruktivním kritikám našeho socialistického zřízení, které přinesla krizová léta 1968/69, jež se ve svých projevech a důsledcích dotkla i obce Mořkova. V souvislosti s postupem politické a hospodářské konsolidace v našem státě v letech 1969/70 pod novým marxisticko-leninským vedením KSČ byla provedena nezbytná opatření i v obci, v jejichž důsledku bylo z MNV odvoláno 6 poslanců a další byli uvolněni na vlastní žádost. Doplněním MNV novými poslanci byla posílena jeho politická autorita a akceschopnost, jež byla též nezbytná pro další rozvoj a výstavbu obce, jejího politického a kulturního života. Pro další plánovitou výstavbu obce mělo velký význam zpracování směrného územního plánu, jež bylo výsledkem dlouhodobého úsilí. V r. 1970 zemřel po smrtelném úraze mořkovský občan, podplukovník v zál. Josef Černý, příslušník I. čs. armádního sboru v SSSR, nositel Řádu rudé hvězdy, 4 čl. válečných křížů a dalších vyznamenání.

Velmi významným byl pro obec rok 1971 s 50. výročím založení KSČ, XIV. sjezdem KSČ a s volbami do národních výborů, ČNR a FS. Tyto důležité události v politickém životě CSSR podnítily v obci významnou politickou aktivitu pod vedením KSČ a MNV a dosud nebyvalé budovatelské a pracovní úsilí organizací a složek NF a občanů. Výsledkem této aktivity bylo vypracování a schválení mobilizujícího volebního programu NF, zaměřeného na výrazný rozvoj a vzestup všech oblastí života obce v průběhu 5. pětiletého plánu.³⁷⁾

K jeho realizaci přispěly organizace a složky NF a občané uzavřením závazků na odpracování 21 090 brigádnických hodin, jež byly v r. 1972 splněny při 22 stavebních a zvelebovacích akcích. Tím byla vytvořena hodnota díla ve výši 1 884 000 Kčs.

V r. 1971 byla ukončena výstavba hospodářského areálu JZD v hodnotě 4,5 mil. Kčs, výstavba 24 moderně vybavených bytových jednotek, bylo otevřeno nové koupaliště s vyletištěm a byly adaptovány místnosti pro zdravotní středisko, knihovnu a čítárnu. Obec získala v tomto roce novou automatickou telefonní ústřednu.

Mimořádný význam pro další rozvoj zemědělské výroby mělo vytvoření zemědělského ekonomického celku JZD Beskyd se sídlem v Mořkově. Tento ekonomický celek vznikl integrací JZD Mořkov s JZD Veřovice a Životice, s cílem zintenzivnit zemědělskou výrobu hlavně specializovaným chovem skotu a ovcí a zvýšením výroby mléka, masa a vlny. JZD Beskyd disponuje nyní rozsáhlým a výkonným strojním parkem, který téměř úplně odstranil dřívější namáhavé ruční práce.

Volby do národních výborů, ČNR a FS v r. 1971 proběhly v obci za stoprocentní účasti voličů, kteří jednoznačně vyjádřili při hlasování důvěru navrženým kandidátům NF a jejich volebnímu programu. V obci byl zvolen devětatdacetičlenný MNV v čele se zkušeným a obětavým předsedou s. Josefem Macíčkem. Výsledky těchto voleb byly projevem vysokého politického uvědomění občanů a jejich oddanosti našemu socialistickému zřízení a politice KSČ. Výrazem tohoto uvědomění byla velká pracovní aktivita občanů při uskutečňování volebního programu v l. 1972 a 1973, jež významným způsobem přispěla k dalšímu zvelevení obce.

Výsledkem cílevědomé politicko-organizační práce VO KSČ a MNV a pracovní iniciativy občanů bylo za posledních 10 let socialistické výstavby obce a JZD vytvořeno dílo v hodnotě 26,4 mil. Kčs.³⁸⁾ Byla vystavěna nejen řada veřejných budov a zařízení, ale také přes 150 rodinných domků a stovky dalších byly přestavěny a opraveny. Během 25 let výstavby socialismu v naší zemi se Mořkov stal z chudé zemědělské podhorské vesnice vyspělou obcí, která se svou výstavbou a celkovou úrovní řadí nesporně k předním obcím v našem okrese.

Na dosažení tohoto významného stupně rozvoje obce, jehož nebylo v minulosti dosaženo za celá staletí, se pod vedením vesnické organizace KSČ podílely svou prací a činností organizace a složky NF — Čsl. strana lidová, Čs. svaz požární ochrany, Čs. svaz žen, Svaz socialistické mládeže s pionýrskou organizací ZDS, Čs.

červený kříž, TJ Sokol, JZD, Čs. svaz chovatelů drobného zvířectva, Čs. svaz zahrádkářů a Myslivecké sdružení.

Do letošního jubilejního roku svého trvání vstoupila obec s hodnotným závazkem 27 700 brigádnických hodin na 19 stavebních a zvelebovacích akcích svého volebního programu, jehož splněním uvítá slavné 30. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou.

Významné výsledky, jichž obec Mořkov za 25 let socialistické výstavby dosáhla jí právem v roce jejího 700-letého trvání dovolují dívat se radostně do let příštích, do nichž jí přejeme další rozkvět v podmínkách trvalého míru.

Poznámky:

- 1) V. Houdek: O zakládání osad na Moravě, Lidová čítanka moravská, str. 77. F. Gregor: Původ místních jmen na Novojicku, Kravařsko, roč. V, str. 27.
- 2) Kravařsko, roč. IV, str. 141.
- 3) Moravské Kravařsko, Příbor 1898, str. 196; V. Severa: Okres novojičinský, Brno 1933, str. 246.
- 4) Moravské Kravařsko, str. 95.
- 5) Codex diplomaticus Moraviae VI, 171.
- 6) Fotokopii listiny spolu s přepisem latinského textu a českým překladem uveřejnil B. Blažek: Z archivu města Štramberka, 1928. V přepisu latinského textu je ve výčtu obcí jako poslední mylně uvedena Skotnice místo Sedlnice.
- 7) K. Otto: Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938, Čtení o Novém Jičíně 1963, str. 14—15.
- 8) A. Turek: Nejstarší seznam usedlíků na panství novojičko-štramberském, Kravařsko, roč. X, str. 121—125.
- 9) B. Blažek: Z archivu města Štramberka, 1928, fotokopie a přepis výpovědi Mikuláše z Hrádku a na Hošticích.
- 10) Tamtéž, přepis výpovědi podkomořího Mikuláše z Hrádku a na Novém Zámku.
- 11) J. Beck: Geschichte der Stadt Neutitschein und deren Umgebung, Neutitschein 1854, str. 208; Moravské Kravařsko, str. 197; V. Severa: Okres novojičinský, str. 248; A. Turek: Dějiny Hodslavic, sborník Palackého rodná obec, Hodslavice 1948, str. 30. Moravské Kravařsko i Severa mluví o bratrských kněžích. Podobně i F. Matějka v článku Náboženský stav Kravařska a okolí před Bílou horou (Kravařsko, roč. VII, str. 59) uvažuje o existenci menšího bratrského sboru v Mořkově, z něhož byla obstarávána duchovní správa i ve Veřovicích. Ale F. Hrejsa (O bratrských sborech na Kravařsku, Kravařsko, roč. VII, str. 83) upozorňuje v souvislosti s problémem rozlišování kněží bratrských a podobojí v dobových pramenech, že nešlo v tomto případě o bratrské kněze, nýbrž o evangelické faráře. A. Turek ve svých Dějinách Hodslavic uvádí tyto faráře jako luterské.
- 12) Moravské Kravařsko, str. 137—138; V. Severa: Okres novojičinský, str. 247; A. Turek: Dějiny Hodslavic, str. 33.
- 13) Moravské Kravařsko, str. 197; V. Severa: Okres novojičinský, str. 247.
- 14) F. Gregor: Dobývání rud na Novojicku, Kravařsko, roč. IV, str. 101.
- 15) V. Severa: Okres novojičinský, str. 248.
- 16) Moravské Kravařsko, str. 197.
- 17) Překlad německého seznamu otiskuje J. Radimský v článku Příspěvek k založení Ochranova, Kravařsko, roč. X, str. 34.
- 18) Povinnosti kováře v Mořkově, Kravařsko, roč. IV, str. 16, podle pozemkové knihy, fol. 440.
- 19) A. Turek: Dějiny Hodslavic, str. 45.
- 20) Uveřejňuje ji V. Brázdil: Příspěvek k vývoji obyvatelstva v okrese novojičském, Kravařsko, roč. X, str. 84—87.
- 21) F. J. Schwoy: Topographie vom Markgrathum Mähren, Wien 1974; G. Wolny: Die Markgrafschaft Mähren, Brünn 1835; Statistická ročenka okresu Nový Jičín, 1969.
- 22) Moravské Kravařsko, str. 198.
- 23) Kronika událostí sběhlých na škole obecné v Mořkově, str. 76. OA Nový Jičín, sign. I-B-80.
- 24) 70 let hasičského sboru v Mořkově, 1959.
- 25) 50 let 1897—1947. K padesátému výročí založení Spořitelního a záloženského spolku v Mořkově.

- 28) Odbor Národní jednoty v Mořkově. Kniha protokolů 1910—1925. OA Nový Jičín, sign. I-B-1.
 29) Školní kronika Mořkova, OA Nový Jičín, sign. I-B-80.
 30) Tamtéž.
 31) Viz knihu protokolů odboru Národní jednoty v Mořkově, OA Nový Jičín, sign. I-B-1.
 32) Školní kronika Mořkova, OA Nový Jičín, sign. I-B-80.
 33) Viz Moravské Kravaňsko, str. 248.
 34) Tamtéž.
 35) Viz knihu protokolů obce Mořkova, OA Nový Jičín, sign. I-B-76.
 36) Viz konferenční protokol obecné školy v Mořkově, OA Nový Jičín, sign. I-B-74.
 37) Tamtéž.
 38) Viz zápisy obecní kroniky Mořkova z let 1945—1972, na jejichž základě byl zpracován vývoj obce od osvobození do přítomnosti.
 39) Srov. tištěný volební program NF v Mořkově z r. 1971.
 40) Srov. elaborát MNV Mořkov: Poznátky z minulosti — současnosti obce Mořkova k 700. výročí založení.

JAN JEŘÁBEK Z MOŘKOVA

Příspěvek k sedmisetleté historii Mořkova

Erich Šefčík

Z r. 1274 máme uchován pravděpodobně nejstarší doklad o Mořkově. Je to listina, kterou olomoucký biskup Bruno udělil svému manovi Mravíkovi¹⁾ lénem ves „Murizt“ (název je asi zkomoleninou německého a latinského názvu Mořkova, totiž Murk a Murick).

Později, již ve 14. století, přestal být Mořkov biskupským lénem a stal se součástí panství štramberského, o čemž máme doklad např. k r. 1411.²⁾ Bývalý manský dvůr byl přeměněn zřejmě na svobodný dvůr, neboť v urbáři panství novojičickoštramberského z roku 1558 není u vsi Mořkova uveden.³⁾ Byl patrně v rukou rodiny, která se podle Mořkova psala a o jejímž jednom příslušníku podávám tento příspěvek.

Zajímavou a často popisovanou postavou druhé poloviny 16. století je zeman Jan Jeřábek z Mořkova. Osudy tohoto bouřliváka byly již v minulém století středem pozornosti. Nejobsáhlejší z řady pojednání, většinou těšínských autorů, je dnes již zapadlý článek neznámého autora, pravděpodobně Fr. Slámy, nesoucí název Jan Jeřábek z Mořkova čili čarování proti právu zemskému.⁴⁾ Zde se tehdejší čtenář měl možnost poprvé obsírněji seznámit se zajímavými osudy člověka, který úspěšně využíval rozporů mezi těšínskými Piastovci a domácími těšínskými stavy v době bojů o zemské zřízení v letech 1578—1591.

Nebudeme se zabývat všemi příspěvky, které povětšinou velmi stručně popisovaly Jeřábkův život; tyto ostatně cituje teprve v nedávno vydané genealogické práci J. Pilnáček.⁵⁾ Zde předkládaný článek si klade za úkol rozšířit naše poznatky o další životní osudy Jana Jeřábka a svou měrou chce přispět k celkovému poznání života drobného moravského šlechtice na konci 16. století.

Jak již sám přídomek „z Mořkova“ napovídá, pocházel Jan Jeřábek z Novojičínka, ze vsi Mořkova, kde Jeřábkův rod vlastnil malý dvůr a kde dal asi Janův otec Jakub Jeřábek postavit r. 1587 kostel.⁶⁾ Samotného Jana nám prameny uvádějí už r. 1578. V tomto roce koupil na Těšínsku se svou ženou Martou Hynalovou z Kornic statek Střítež. Na Těšínsku právě v r. 1578 započaly první roztržky mezi těšínským knížetem Václavem a těšínskými stavy o zemské zřízení. Spor brzy dospěl tak daleko, až došlo k přerušení činnosti zemského soudu a ostatních zemských institucí na mnoho let. A Jeřábek, člověk zřejmě velmi prudké, až přímo agresivní povahy, dokázal dokonale ze zemských nepořádků těžit.

Poprvé nám Jeřábkův život popsal v první polovině 19. století těšínský starosta A. Kaufmann, když nám ve svém rukopise „Gedenkbuch der Stadt Teschen“ poskytl několik údajů z jeho života, které byly později neustále přejímány. Jan Jeřábek se hlavně „proslavil“ vraždou, resp. zabitím Jana Kyselovského z Kyselova v souboji v r. 1584. Po činu uprchl a skrýval se. Kněžna Kateřina Sidonie, vdova po zemském knížeti Václavovi, dala po Jeřábkově pátrat a chtěla ho postavit před městský soud.⁷⁾

Znak Jakuba Jeřábka z Mořkova z r. 1587. Foto Jaroslav Macíček

Tehdy zasáhli v Jeřábkův prospěch těšínští stavové a protestovali u císaře Rudolfa II., protože podle zemského zřízení z r. 1573 mohl být Jeřábek souzen jen zemským soudem,⁸⁾ který však od r. 1578 nezasedal. A skutečně císař v Jeřábkův prospěch zasáhl a donutil kněžnu propustit jej na svobodu.

O dalších osudech Jana Jeřábka se dovidáme až v době, kdy stavové těšínští a kněžna Kateřina Sidonie urovnali svůj spor, tedy teprve v r. 1591. Dovidáme se, že Marta Hynalová zakoupila r. 1587 od Křištofa Pelhříma ze Střankovic ves Smilovice, nesložila však nařízením zemského zákoníku předepsaný slib věrnosti. Kněžna Kateřina Sidonie ji proto pohnala r. 1591 k zemskému soudu. Vedle tohoto půhonu je zde ještě několik dalších stížností kněžny na postup Jana Jeřábka. Ten uměl dokonale využívat bezprávního stavu v knížectví a snažil se obohacovat krádežemi dříví na knížecích statcích na hoře Gutské v letech 1587—1589.⁹⁾ Soudní řízení s Martou Hynalovou a Janem Jeřábkem se protáhlo až do r. 1593. Zemský soud odsoudil podvčetně Jana Jeřábka za krádeže knížecího dřeva (Jeřábek na omluvu uváděl, že si myslel, že les, z něhož dříví vozil, patří k jeho smilovickému statku), a to poprvé k dvoutýdennímu vězení a náhradě 200 hřiven a v druhém případě dokonce k čtyřtýdennímu vězení v městské radnici v Těšíně a 200 hřiven úhrady.¹⁰⁾ Zemští soudci museli dokonce několikrát zajet na místo samé, určit a přesně vytyčit hranice mezi statkem Jeřábkovým a knížecím.

A tehdy byla Marta Hynalová obviněna v pùhonech blíže neoznačenými osobami z čarodějnictví. Byla obviňována, že se svými čarodějnickými kejkli snažila ovlivnit výjezdní soudní komisi. Hynalová se proti tomuto nařčení postavila, proto jí dal soud možnost ospravedlnit se, byl jí dán průtah, ale s podmínkou, že ona ani její manžel nesmějí vycházet ze zámku do té doby, než některý ze šlechticů za ně složí kauci 10 tisíc zlatých.

Zemský soud ve věci obvinění a nesložení slibu věrnosti při koupi statku Smilovice vynesl dne 22. listopadu 1593 rozsudek, ve kterém uznal Martu Hynalovou vinnou. I když si Jeřábek na ochranu své manželky pozval svědky z Uher (neříká se — které a odkud), přesto soud tvrdil, že Hynalová s čarodějnicemi spolčena byla. Oba manželé toto u zemského soudu zapřeli. Soud však vzhledem ke svému tvrzení potvrdil propadnutí vsi Smilovice ve prospěch kněžny Kateřiny Sidonie, za což kněžna měla dát jako náhradu 1000 zlatých na výživu Jeřábkových dětí. Jan Jeřábek musel zároveň prodat statek Střítež a do roka a šesti neděl se vystěhovat z knížectví.

A skutečně, Jan Jeřábek se v r. 1594 vystěhoval ze země, když předtím prodal střítežský statek Danielu Zemeckému ze Zemetic. Neodstěhoval se však daleko. Usadil se v Moravské Ostravě, kde žil bratr jeho ženy, Jan Hynal z Kornic, společně se svým otcem Mikulášem. Zde Jan Hynal vlastnil dům a v Přívoze rybník zvaný Předělový, který r. 1600 prodal pro svou sestru za 435 zlatých, jako věno její dceři.¹¹⁾

Sám Jeřábek přibližně po šesti letech života v novém prostředí zemřel, a to dne 23. března 1600, Marta Hynalová pak 8. dubna 1621.¹²⁾ Jeřábek měl pouze jediného potomka, dceru Kateřinu, která se r. 1600 provdala za důchodního písaře hukvaldského panství Matyáše Blščínského.¹³⁾ Ve smlouvě jí matka propustila svou zahradu s domem a od bratra rybník v Přívoze. Za to si vymínila, že bude bydlet až do své smrti v odstupovaném domě. Rovněž si k svému živobytí ponechala dvůr za Přívozskou branou.

Znak Jeřábků byl již třikrát otištěn v literatuře. Poprvé jej vyobrazil Fr. Dušek,¹⁴⁾ podruhé Julius Klitzner¹⁵⁾ a potřetí je reprodukován v pátém díle Pilnáčkovy genealogické práce.¹⁶⁾ Je třeba upozornit, že Duškovo vyobrazení se v detailech liší od dalších dvou. Dle Klitznera a Pilnáčka je ve znaku brána, v ní stojící rozkročený muž, sedlák, hledící vpravo. Muž drží nad hlavou v pravé ruce kosu, a to tak, že čepel kosy směřuje k levé části znaku. Barvy znaku nejsou známy.

O osudech jiných mořkovských Jeřábků na přelomu 16. a 17. století toho moc nevíme. Je pouze známo, že r. 1641 zakoupili jezuité od starojického faráře Františka Jeřábka z Grünfeldu svobodný dvůr v Mořkově.¹⁸⁾ Jiné Jeřábky, venkovské fojty v Mořkově a v Životicích, uvádí ve svém příspěvku F. Dušek.¹⁹⁾

Poznámky:

- 1) Codex diplomaticus Moraviae, VI, 171.
- 2) Jde o listinu, která je otištěna u B. Blažka, Z archivu města Stramberka, Stramberk 1928; viz rovněž Státní archiv Brno, Bočkova sbírka č. 10666.
- 3) Uložen ve Státním ústředním archivu v Praze.
- 4) Slezský kalendář na rok 1898.
- 5) Rody starého Slezska, díl II, Jilové u Prahy 1972. Z literatury, kterou Pilnáček neuvádí, jmenujeme za všechny příspěvek M. Kasperlika Herzog Wenzel' s von Teschen, Wirksamkeit. Notizen Blatt 1874. Dále drobný článek Fr. Duška Rytíř Jan Jeřábek z Mořkova a jeho potomci, Kravaňsko I/1932, s. 10—11.
- 6) Zemské zřízení těšinské, tisk z roku 1592, list 33, artykul 1.
- 7) Dnes se již těžko zdůvodní, proč došlo k souboji mezi Jeřábkem a Kyselovským. Známé prameny o události mlčí. Např. J. Zukaš má ve své pozůstalosti, uložené dnes v opavském státním archivu, o Janu Jeřábkově a Martě Hynalové povšechnou a hlavně nepřesnou informaci. Rovněž písemnosti fondu Komora Cieszyńska, chované v pobočce státního archivu v Cieszyně, nám neposkytují spolehlivou odpověď.
- 8) Půhony kněžny z roku 1591 obsahuje kniha půhonná zemského soudu těšinského, uložená WAP-OT Cieszyn, f. K. Cieszyńska, sign. 257.
- 9) WAP-OT Cieszyn, f. K. Cieszyńska, sign. 258.
- 10) Tamtéž.
- 11) Kup otiskl A. Adamus, Sběrka listin k dějinám města Ostravy, Ostrava 1929. Listina, která tento převod majetku oznamuje, je z 2. května 1601.
- 12) Fotografickou reprodukcí náhrobku v kostele sv. Václava v Moravské Ostravě přinesly dějiny Ostravy, Ostrava 1967, s. 124. Na náhrobku je mimo jiné tento text: „Letha 1600 v nedielj dne Slawneho Wzkrzisseny Panie mezy 12. a 13. hodinu usnul, jest w Panu Bohu Vrozeny Pan Jan Gerzabek z Morzkowa. Letha Panie 1621 den v nedelu prowodny o 9. hodine vsnula gest wpanu Bohu Pany Marta Hynalowna z Kornicz Manzelka geho gegichzto dussi Pan Buoh milostiw beiti a weseleho wzkrzisseny poprejiti racz.“ Podrobný popis náhrobku viz Rukopisná sbírka V. Hroudka, Náhrobní kameny olomoucké arcidiecéze, uložená ve Státním archivu v Brně.
- 13) Svatební smlouva a stupek jsou datovány 4. srpna 1600 a opsány do knihy stupků města Moravské Ostravy, Městský archiv Ostrava.
- 14) Znak Jeřábků z Mořkova, Kravaňsko II/1932-33, s. 4.
- 15) Julius Klitzner, Siegel und Wappen des Stadt—Archiv Mährisch Ostrau, Ostrava 1943.
- 16) Tiskem vyšel v r. 1970.
- 17) Viz. A. Turek, Dějiny obce Bernartice, s. 59, in Od pokolení do pokolení, Bernartice 1937.
- 18) Viz poznámka 5.

K 30. VÝROČÍ SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ

Vzpomínáme 30. výročí Slovenského národního povstání. Ve válečném roce 1944 vyvrcholil boj slovenského lidu proti nacistům i proti klérofašistickému domácímu režimu. Slovensko, které bylo v březnu 1939 násilně odděleno od okleštěného Československa, se nesmířilo s vnuceným stavem Slovenského státu a pokrokové vrstvy národa připravovaly soustavně podmínky pro nesmířitelný boj proti vzniklému fašismu. Tento boj silil zejména po vítězství Rudé armády u Stalingradu, kdy Karol Šmidke byl moskevským vedením KSC vyslán na Slovensko. Pátý ilegální výbor ÚV KSS (K. Šmidke, G. Husák a L. Novomestský) usilovným jednáním s představiteli různých odbojových proudů na Slovensku vytvořil řídicí orgán slovenského, protifašistického a protinacistického odboje „Slovenskou národní radu“, jejíž program byl založen na myšlence obnovy demokratického a sociálně spravedlivého Československa, svobodného státu dvou rovnoprávných národů Čechů a Slováků.

Československá smlouva se Sovětským svazem ze dne 12. prosince 1943 o přátelství a vzájemné pomoci i o poválečné spolupráci zabezpečovala národní svobodu a státní samostatnost našim národům. Tato smlouva zavazovala oba národy ke společnému boji proti okupantům. Program Slovenské národní rady umožnil za spoluúčasti všech odbojových složek zahájit přípravy k celonárodnímu povstání. Již dlouho před tím vznikaly na Slovensku četné partyzánské skupiny a k jejich posílení byli z SSSR sem dopravováni vojenští i političtí pracovníci, kteří prodělali partyzánský i organizátorský výcvik. Zaslouhou partyzánských skupin, vedených členy KSC a sovětskými zkušenými partyzány, přerůstalo národně osvobozenecké hnutí na Slovensku v roce 1944 v partyzánskou válku. V té době možno nejvíce akcí připočítat skupině Čapajev, která operovala na východním Slovensku. Program Slovenské národní rady, který přijaly všechny odbojové složky, umožnil zahájit přípravy celonárodního povstání. Součástí povstání se měla stát i slovenská armáda podřízená vojenské radě SNR v čele s podplukovníkem J. Goliánem. Myšlenka celonárodního povstání byla brzděna určitou nejednotností plánů na uspořádání poválečného stavu. Představitelé československé vlády v Londýně chtěli si získat rozhodující vliv na přípravu i na průběh chystaného povstání a tak prosadit svou politickou koncepci. Příprava povstání však pokračovala bez ohledu na tyto záměry, správně se předpokládalo, že povstání bude mít úspěch jen ve spolupráci s Rudou armádou.

Počátkem dubna 1944 dosáhla Rudá armáda našich hranic a od této doby začal vlastní boj o osvobození Československa. V dubnu 1944 byla uzavřena dohoda o vstupu vojsk Rudé armády na naše území. Československý armádní sbor v SSSR měl již 16 502 příslušníků a vytvořil tak všechny politické i organizační předpoklady pro to, aby po překročení československých státních hranic byl schopen plnit funkci ozbrojené národní síly i síly demokratické revoluce, mocenského nástroje Národní fronty Čechů a Slováků. Počet partyzánských skupin v létě 1944 na Slovensku stále vzrůstal, další zde začal vysazovat ukrajinský štáb v Kyjevě, jiné jednotky se přemísťovaly na Slovensko z Moravy i z Polska.

Nacisté si však chtěli za každou cenu pro sebe zajistit strategicky významný prostor Slovenska, proto se rozhodli Slovensko vojensky okupovat. Okupace Slovenska byla signálem k **všeobecnému povstání**. Partyzánské oddíly začaly obsazovat města i vesnice, ustavovaly se národní výbory a dne 29. srpna 1944 vydal podplukovník J. Golián vojsku rozkaz k ozbrojenému vystoupení slovenské armády proti nacistické armádě obsazující Slovensko. Na středním Slovensku došlo k bojovým srážkám. Těchto

se účastnili příslušníci všech vrstev slovenského národa, občané z Čech a z Moravy, kteří přecházeli slovenské hranice za velmi těžkých podmínek, příslušníci SSSR, Francie, Jugoslávie, Bulharska, Polska, též maďarští a němečtí antifašisté. Centrem povstání se stala Banská Bystrica. Povstání řídila Slovenská národní rada, která vydala 1. září 1944 deklaraci, ve které vyhlásila, že jako jediné oprávněná ve jménu slovenského národa přebírá na celém území Slovenska do svých rukou moc zákonodárnou, výkonnou, obranu země a veškerou státní správu.

Povstání nejvíce podporoval Sovětský svaz dodávkami zbraní, přesunem 1. čs. leteckého stíhacího pluku a 2. čs. paradesantní brigády na území Slovenska, též urychlením karpatsko-dukelské operace. Nacisté se snažili povstání potlačit. Přes technickou převahu a bojové zkušenosti nacistů, byl jejich postup v prvních záříjových dnech zastaven. Vojenské velení ve slovenských oddílech se upevnilo, vytvořila se souvislá fronta, ve které kromě partyzánských oddílů bojovalo šest taktických a jedna letecká skupina. Dne 12. září 1944 byla zřízena Rada obrany Slovenska a 16. září Hlavní štáb partyzánských oddílů na Slovensku. Nacisté, kteří byli současně ohrožováni ofensivami Rudé armády, a to jak na severu Slovenska, tak i na jeho jižním území, usilovali všemi silami a všemi prostředky povstání rozdrtit. 8. října po tuhých bojích obsadili Banskou Štiavnicu a v polovině října provedlo sedm nacistických divízi soustředěný útok, který donutil vojenské vedení Slovenské národní rady vyklidit Banskou Bystricu a od 20. října 1944 přestala existovat fronta. Bojové útvary povstání ustupovaly hluboko do slovenských hor, ale stále bojovaly s nacisty, kteří se krutě mstili tím, že vypalovali celé vesnice a vraždili obyvatelstvo. Rovněž ozbrojené síly lidu — partyzánské oddíly — nekapitulovaly. V jejich řadách pokračovali v bojích též příslušníci 2. čs. paradesantní brigády z SSSR. Mnozí vojáci této brigády se stali organizátory nových partyzánských skupin a spolupracovali s ilegálními organizacemi KSC hlavně v okolí Brezna nad Hronom. Tyto partyzánské oddíly v pozdější době, kdy se přibližovala fronta sovětských, československých a rumunských vojsk, dostaly úkol s armádami spolupracovat, dodávat jim potřebné informace o obraně nepříteli, útočit na nepřátelskou frontu z týlu a zabraňovat mu v ústupu. Mnoho bojovníků SNP vstoupilo ještě na jaře v roce 1945 do 1. čs. armádního sboru, aby v jeho řadách pomáhali osvobodit po boku Sovětské armády i zbytek okupovaného Československa. Odpor a odhodlání slovenského lidu skoncovat s německým fašismem i s fašismem na Slovensku bylo spontánním projevem vůle a tužeb vytvořit nové svobodné Slovensko v celém jednotném československém státě. Svým celonárodním ozbrojeným povstáním se slovenský lid postavil jasně a demonstrativně na stranu progresivních sil lidstva. Slovenský lid v povstání prokázal svůj nesouhlas s luďáckým „samostatným státem“ Tuky, Tisa apod. Tuto snahu a skutečnost nejlépe prokazuje stať z knihy Gustáva Husáka: „Svědectví o Slovenském národním povstání“, která uvádí:

„Malý slovenský národ, jemuž 29. srpna 1944 uprostřed ozbrojeného německého vojenského tábora se podařilo pozvednout zbraně za svou svobodu a za společnou věc všech svobodomylných národů, napsal do svých dějin nejkrásnější a největší kapitolu a zařadil se mezi ostatní kulturní národy jako národ statečný, bojovný, hrdý a ostatním národům rovnocenný.“

Slovenské národní povstání jednoznačně zařadilo slovenský národ do tábora spojenců a bojovníků proti fašismu a získalo mu právo s hrdým čelem formulovat vlastní národní i politické ideály. V povstání bylo jasně vyjádřeno přání vystupovat v rodině národů jako národ samostatný, jenž má stejná práva rozhodovat o svém osudu jako kterýkoliv jiný národ. Tím byla bojovně rozptýlena umělá mlha záměrně tvořená kolem naší národní svěbytnosti a tím byli také všichni ostatní činitelé postaveni před skutečnost, že existenci slovenského národa je třeba vzít na vědomí, dále o ní nediskutovat a prostě s ní natrvalo počítat. Umělá konstrukce jednotného československého národa, maskující imperialistické tužby české reakce, byla Slovenským národním po-

vstáním zcela poražena. Určité důsledky z uvedených faktů byly již vyvozeny v poměru česko-slovenském a představitelé zahraničního odboje se buď s ochotou nebo s váháním přizpůsobili požadavkům Slovenské národní rady.

Hrdinům a obětem povstání jsme zavázáni a povinni zachovat nejen čestný štít povstání, ale i v celé naší práci stále na Slovenské národní povstání navazovat a jeho ideje uskutečňovat."

Za pokrokové ideály Slovenského národního povstání a za svobodu našich národů položili své životy z řad občanů novojičinského okresu:

Jan Filip, narozen 26. března 1900 v Příboře-Klokočově, pracoval již před okupací jako barvířský mistr v závodě Slovenka v Turčanském Martině. Hmotně i finančně podporoval hnutí odporu již dlouho před povstáním. Za povstání vstoupil do 2. slovenské partyzánské brigády M. R. Štefánika a aktivně se účastnil bojů s okupanty. Po obsazení Martina byl 1. října 1944 zajat, uvězněn a 3. října 1944 podle stanného práva (stataria) mezi 48 martinskými mučedníky byl zastřelen.

Josef Herián, narozen 13. listopadu 1921 v Příboře, přešel v době povstání na Slovensko a začlenil se do partyzánské skupiny Jana Žižky. 24. listopadu 1944 byl zajat a počátkem příštího roku byl v Kaunicových kolejích v Brně zastřelen.

Miloš Neuwirt, narozen v roce 1919 v Klimkovicích, uprchl již v roce 1939 na Slovensko, kde získal zaměstnání. V roce 1943 byl již členem partyzánské skupiny „Pugačev“, ale byl zatčen maďarskými celníky, byl vězněn, ale podařilo se mu uprchnout zpět na Slovensko ke své skupině. Za povstání bojoval ve 2. slovenské brigádě M. R. Štefánika pod velením škpt. Repty. V bojích s Němci v prostoru Lopašnej, kde velel většímu „odriadu“, padl počátkem roku 1945.

V našem okrese žijí nebo žili a pracovali tito účastníci Slovenského národního povstání:

Oldřich Binek, narozen 6. ledna 1914 ve Frenštátě pod Radh., účastnil se povstání od 29. 8. 1944 do 28. 10. 1944 v prostoru Krupina u útvaru „Hron 3“. Bojoval u Madrého Kamene, Velkého Krtiče, Dobré Nivy, Breziny a Zvoleně. Po potlačení povstání uprchl do hor, účastnil se partyzánských bojů až do příchodu Rudé armády. Je důchodce a bydlí ve Frenštátě p. R. číslo 1011.

Matúš Bittala, narozen 14. 7. 1916 v Makově, okres Čadca, účastník povstání od 29. 8. 1944 jako příslušník 1. čs. armády na Slovensku, kde vykonával službu u proviantních skladů. Za ústupu do hor byl dne 30. 10. 1944 v boji v pohoří „Polana“ raněn a byl léčen v nemocnici ve Zvolenu. Po ošetření uprchl, po uzdravení bojoval s partyzánskou jednotkou „Rodina“ až do příchodu Sovětské armády. Byl účetním a bydlí v Albrechticích čís. pop. 217.

Drahomír Dohnal, narozen 17. listopadu 1924 ve Staměřicích, okres Přerov, účastník povstání od 29. 8. 1944 do 5. 2. 1945 u dobrovolnické rotě BUK partyzánského oddílu „Stalin-Lošakov“. Bojoval v prostoru Janovy Lehoty, Čremošné, Horné Štubně, Lipt. Hrádku a Lipt. Mikuláše. Původně pracoval ve zbrojovce na Vsetíně, v březnu 1944 byl přeložen do zbrojního závodu v Podbrezové. Po potlačení povstání unikl do Nízkých Tater, kde s partyzánským oddílem dále bojoval. Dnes působí jako odborný učitel a bydlí ve Studénce.

Josef Gajdošík, narozen 29. srpna 1902 v Halenkovicích, okres Vsetín, účastnil se bojů za povstání u partyzánského oddílu Jana Žižky z Trocnova. Bojoval ve Štiavniku, Rajce, Bytči, Velké Rovné a v okolí Makyty. Po potlačení povstání přešel na

Moravu, stal se velitelem skupiny „Javorník“ a setrval v bojích až do osvobození. Bydlí v Novém Jičíně II., Dukelská 260.

Vladimír Grolmus, narozen 13. ledna 1923 v Prievidzi, účastnil se povstání od 29. 8. 1944. Byl tehdy příslušníkem letecké školy v Banské Bystrici. Bojoval u Telgartu, Handlové, Turčeku, Piargů, Kremnice a Skalek. Po obsazení Banské Bystrice se stal členem bojové skupiny „Imrich“ a s touto bojoval v prostoru L'ubietové v pohoří Vepor, u Černého Balogu a u Lučence. Je držitelem vyznamenání SNP. Je dnes vyšším důstojníkem a bydlí v Příboře.

Gabriela Grolmusová, rozená Škrípová, narozena 9. července 1925 v Nitran-ských Sučanech, účastnila se povstání jako zdravotní sestra v bojích v prostoru Zemianských Kostolan, Prievidzy a Brezna nad Hronom. Po potlačení povstání se uchýlila k partyzánské skupině v prostoru Čierného Balogu. Byla však zpozorována a na udání kolaborantů zatčena a vězněna do konce války v Bojnici. Obdržela řád NP a bydlí v Příboře.

Ladislav Jankovič, narozen 22. srpna 1924 v Uníně, okres Skalica, účastnil se povstání od 29. 8. do 13. 10. 1944 jako příslušník školy leteckého dorostu a radio-telegrafista voj. velitelství Dumbier. Počátkem října 1944 byl přemístěn letadlem do Lvova a Přemyšlu, pokračoval ve výcviku a účastnil se dalších bojů po boku Rudé armády. Bydlí v Příboře.

Antonín Kolarčík, narozen 26. listopadu 1918 ve Štefanovce, okres Sabinov, účastnil se povstání v době od 30. 8. do 1. 11. 1944 v prostoru Banské Bystrice, bojoval u Lipovce, Telgartu, Donoval a Čereňan. Byl zajat, ale počátkem listopadu se mu podařilo prchnout ze zajetí a ukrýval se v horách. V dubnu 1945 se účastnil přesunu Sovětských armád z Martinských Holí do prostoru Polom u obce Straňany. Bydlí ve Studénce.

Pavel Kocur, narozen 16. prosince 1916 v Turzovce, okres Čadca, účastnil se povstání od 29. 8. 1944, kdy konal vojenské cvičení u horského dělostřeleckého pluku v Liptovském Mikuláši. Účastnil se bojů u Vrútek, Priekopy, Strečna a Slovenského Pravna. Pak se zdržoval s partyzánským oddílem v Liptovských Holích, kde setrval až do osvobození. Bydlí ve Staré Vsi u Bílovce, čís. 86.

Eduard Korduliak, narozen 22. září 1924 v Turzovce, okres Čadca, účastnil se povstání od 2. 9. do 31. 10. 1944. Byl členem Jegorovova odriadu „Za rodinu“ a bojoval u Bieleho Potoka, Strečna a Liptovské Osady. Po potlačení povstání se těžce probbojoval do svého rodiště. Když jeho původní oddíl obnovil partyzánskou činnost v Podbeskydí, vrátil se k němu a bojoval u Štiavniku a u Bytče až do osvobození. Původně pracoval jako lesní dělník v polesí Frýdek-Místek, kde se setkal s francouzskými a ruskými zajatci a s nimi později vytvořil partyzánskou skupinu. Bydlí ve Studénce.

Jan Korduliak, narozen 12. října 1921 v Turzovce, okres Čadca, účastník povstání od 28. 9. do 8. 5. 1945. Účastnil se bojů na Středním Slovensku, obrany Banské Bystrice, Martina a Vrútek. Po potlačení povstání těžce onemocněl, ukrýval se v lesích, ale v lednu 1945 znovu vstoupil do partyzánského oddílu „Rodina“ v Beskydech. Účastnil se těžkých bojů s oddíly „SS“ při osvobozování údolí „Popradná“ u Považské Bystrice. Tam se setkal s hlídkami Čs. a Rudé armády. Bydlí ve Staré Vsi u Bílovce.

Štefan Kozlík, narozen 20. prosince 1921 ve Vysoké nad Kys., účastník národního povstání jako velitel střeleckého družstva, které zasáhlo v bojích u Telgartu, Bieleho

Križe a Kremničky. Po potlačení povstání spojila se Kozlíkova jednotka s partyzánským oddílem, který nesl název: „Druhý partyzánský pluk Jana Švermy“. V tomto oddíle bojoval až do konce března 1945, kdy se v Popradu včlenili do Svobodovy armády. Při postupu na Žilinu byl těžce raněn do obou nohou. Léčil se do konce srpna 1945 ve vojenském lazaretě v Tatrách. Bydlí v Kujavách, čís. pop. 125.

Alois Králík, narozen 3. října 1920 ve Velké Rovné, vykonával vojenskou službu u dělostřeleckého pluku v Žilině. Účastnil se činně povstání od 29. 8. 1944 ve skupině pod velením kpt. Jegorova. V bojích o Strečno byl těžce raněn — průstřel plic — byl léčen ve Zvolení a na Sliaci. Uprchl před Němci do lesů, ale byl zajat, znovu léčen v lazaretě v Ružomberku, ale i odtud utekl a ukrýval se v lesích. Pracoval v Kopřivnici a bydlil tamtéž v čp. 318.

Marta Kučavová, narozena 24. prosince 1921 v Ozdíně, okres Lučenec, povoláním učitelka, je účastnicí povstání od 29. 8. 1944 do osvobození. Ilegálně pracovala hned po vzniku Slovenského státu, kdy podporovala utečence z okupovaných území, podporovala partyzány, prováděla akce, které organizovalo centrum SNR-povereníctva školství. Byla pronásledována pro zakládání buněk KSS a pro rozšiřování ilegálního tisku. V době povstání pracovala v zásobovacích oddílech. Po potlačení povstání uchýlila se do hor, kde boj pokračoval až do osvobození vlasti Rudou armádou. Bydlí v Bilovci.

Olga Linertová, narozená 20. července 1917 v Lisjance v SSSR, je účastnicí povstání od 21. 9. 1944 do 25. 12. 1944 jako partyzánská v brigádě velitele Jegorova jako ošetřovatelka i jako bojovnice. Je zdravotní sestrou v důchodě, bydlí v Novém Jičíně, Trličova ulice čís. 59.

Jan Lombart, narozen 3. dubna 1921 v Hozelci, okres Stará Lubovňa, dnes státní zaměstnanec, účastnil se povstání od 29. 8. 1944 do 30. října téhož roku. Bojoval u 10. dělostřeleckého pluku v bojích v prostoru Podzámčok, Niva, Jalná, Zvolen, Kováčová a u Donoval. Na Čertovici byl zajat a odvezen do koncentračního tábora v Esterwegenu, kde byl v květnu 1945 osvobozen Poláky. Po osvobození pracoval několik let v Novém Jičíně v n. p. Tonak. Po doplnění vzdělání vykonává službu jako důstojník. Bydlí v Bilovci.

Jan Lukáš, narozen 7. ledna 1922 v Hrabyni, okres Opava, působil jako partyzán v oddíle brigády M. R. Štefánik v prostoru Martina. Za povstání bojoval v 1. ČSA na Slovensku v rotě „Safír 12“ u Tajova, na Kordikách a při Ceremošném. Tam byl zajat, podařilo se mu utéci a ukrýval se v obci Němce. Přešel pak na Moravu a účastnil se mnoha bojů i destruktivních akcí. Je inženýr-konstruktor a bydlí v Novém Jičíně, Fučíkova 11/3.

František Majchrák, narozen 21. 8. 1919 v Žilině, účastník povstání do 11. října 1944 u útvaru „Létecká skupina“ Banská Bystrica. Účastnil se bojů jako střelec, později byl přemístěn k letectvu. Po potlačení povstání přemístěn sovětskými letadly do SSSR, kde byl přeškolen a jako pilot 1. čsl. smíšené divize bojoval do konce války. Byl mezi letci, kteří přistáli v r. 1945 na válečném letišti v prostoru Albrechtický-Mošnov. Je „Zasloužilý vojenský letec ČSSR“. Bydlí v Příboře.

Jan Maleňák, narozen 20. listopadu 1920, účastnil se povstání většinou jako spojka v 1. čsl. partyzánské brigádě Jana Žižky. Bydlí v Žilině u N. Jičina, čp. 21.

Josef Mangolt, narozen 10. srpna 1912 v Martinovce, SSSR, byl příslušníkem čsl. zahraniční armády. V říjnu 1944 byl vysazen u Tří Dubů jako parašutista na pomoc povstání. Po potlačení povstání bojoval v partyzánské skupině kapitána Horubjova.

V únoru 1945 vstoupil v Kežmaroku opět do čsl. armády. Je v důchodu a bydlí v Děrném čp. 67.

Ondřej Mastěj, narozen 27. února 1919, Dolní Suča, okres Trenčín, účastnil se povstání od 29. 8. do 14. 9. 1944, kdy byl v boji raněn a zajat Němci. Bojoval v oddíle Žižkovy brigády v prostoru Nováky. Léčil se v Nitře, pak v Bratislavě, ale uprchl a ukrýval se až do osvobození. Bydlí v Novém Jičíně, Fučíkova čp. 6.

Josef Medved, narozen 14. listopadu 1926 v Čierném Balogu, okres Banská Bystrica, přihlásil se po vypuknutí povstání k 1. čsl. armádě na Slovensku a byl zařazen k jednotce „Buk 20“. Účastnil se bojů u Janové Lehoty, Handlové, u Ziaru nad Hronom a Ceremošné. Po potlačení povstání účastnil se dalších bojových akcí. Bydlí v Novém Jičíně, Nerudova 17.

Pavel Merani, narozen 4. září 1923 v Turzovce, účastnil se povstání od 29. 8. do 2. 11. 1944 jako kulometčík vojenského útvaru a prodělal boje u Telgartu, Červené Skaly, Helpy a Brezna. Byl zajat a odvezen do Berlína, kde byl v květnu osvobozen. Bydlí ve Studénce.

Juraj Merčiak, narozený 18. dubna 1921 v Detvanské Hutě, okres Zvolen, účastník povstání od 29. 8. do 27. 10. 1944 jako velitel dělostřeleckého vozu pancéřového vlaku „Štefánik“. Účastnil se v pluku útočně vozby bojů u Ceremošné, Kremničky, Dobré Nivy, Hronské Breznice a Banské Bystrice. Po potlačení povstání byl Němci zajat, vězněn v Bratislavě, Brucku a Altenburgu v zajateckém táboře. V době povstání byl frekventantem vojenské akademie v Bratislavě. Bydlí ve Frenštátě p. R., Sídlíště KG 1212.

Jaroslav Minařík, narozen 27. května 1922 v Olomouci, účastník SNP u I. partyzánské brigády Jana Žižky a bojoval v prostorech: Makyta, Mariková, Púchov a po potlačení povstání přešel na Moravu a účastnil se bojů na moravskoslovenském pomezí. Bydlí v Bilovci, Gottwaldova 16.

Juraj Mittak, narozen 12. 9. 1916 ve Vrbovce, okres Senica, sloužil jako záložník ve slovenské armádě. Za povstání bojoval pod Krivanem, na Starých Horách, v Mašelné a 12. 11. 1944 byl zajat. Vězněn byl v Molsdorfu a v Erfurtu. Vrátil se domů po skončení války. Je zemědělský dělník a bydlí v Bravanticích čp. 1.

Vladimír Neuwirt, narozen 25. 10. 1921 v Klimkovicích, uprchl již v roce 1939 před zatčením na Slovensko. Brzy byl zatčen maďarskými celníky a uvězněn. Podařilo se mu společně s bratrem uprchnout zpět na Slovensko, kde se přidal k partyzánské skupině „Pugačev“, která od června 1944 působila ve Sklabině. Za povstání se účastnil řady bojů a po potlačení povstání ustavil novou partyzánskou skupinu v okolí Brezové pod Bradlom, která konala četné diverzní akce v týlu německých vojsk. V dubnu 1945 vstoupil do čs. armády a v bojích přešel s touto z Popradu až do Prahy. Je zaměstnan v Ostravě a bydlí v Klimkovicích.

Rafael Olbert, narozen 24. prosince 1921 v Oravské Lesné, okres Dolný Kubín, účastnil se povstání jako příslušník II. paradesantní brigády, která byla vysazena u Tří Dubů. Účastnil se bojů u Zvolena, Dobšíné, Trnavy, Dubravy a Prievízde. Bydlí v Novém Jičíně, Bezručova ul. číslo 30.

Bohuslav Pajer, narozen 27. května 1923 v Bohuslavicích nad Vlárí, účastník povstání od 29. 8. do 12. 12. 1944 u brigády „Jegorov“, odriad „Kirijev“. Bojoval ve Vrútkách, Priekopa-Martin, Sklabina, Donovaly, Korytnica a účastnil se později diverzních akcí v prostoru Harmanec-Ulmanka, Zvolenská Slatina a Stredná Revúca. Od dubna bojoval v 1. čs. armádním sboru. Bydlí ve Studénce.

Jaroslav Pavlišťík, narozený 9. dubna 1921 v Polici, okres Vsetín. Účastnil se povstání ve skupině Petra Moskalenka. V bojích u Martina byl Němci zajat, podařilo se mu utéci, zařadil se do partyzánské skupiny Jana Žižky, kde bojoval až do konce války. Je horníkem a bydlí v Novém Jičíně, Kostelní 19.

Juraj Peták, narozen 1. května 1917 v Torýskách, okres Spišská Nová Ves, účastnil se povstání v prostoru Medzilaborce, po potlačení povstání se ukrýval v rodné obci. Bydlí ve Skotnici-Stikovci čp. 11.

Marie Sidorová, narozená 12. července 1919 v Jsijance, okres Kyjev, SSSR, zdravotní sestra, účastnila se akcí na Slovensku již od dubna 1944 do skončení války. Často musela provádět úkony a zákroky, které přináležely lékařům. Byla zařazena do 1. Štefánikovy brigády, odriad „Suvorov“ a uplatnila se v bojích v prostoru Martin, Sv. Kříž nad Hronom, Detvy a v prostoru Vysokých Tater. Bydlí v Novém Jičíně.

František Sihelník, narozen 22. prosince 1923 v Čadci, účastník povstání v jednotce „Lalija 4“, bojoval v řadě operací až do října 1944. Z obklíčení na Dumbieru se probojoval do oblasti Oravy. Byl dvakrát raněn. Bydlí v Novém Jičíně, Žižkova 20.

František Skřivánek, narozen 1. dubna 1907 v Maďarsku, účastník povstání, správce výzbrojní stanice, podílel se na řadě bojových akcí. V listopadu byl v boji raněn, zajat, odvezen do Německa. Vrátil se domů až po osvobození. Je důchodce a bydlí v Novém Jičíně, Dukelská 460.

Pavel Smolko, narozen 1921 ve Fričovcích, okres Prešov, účastnil se povstání od 29. 10. 1944 do 15. 3. 1945 u 2. paradesantní brigády SSSR, bojoval u Zvolena, Tri Dubů a u Banské Bystrice. Podílel se na velkých bojových akcích u Pohorelské Maši, Liptovské Tepličky a bojů na Králově Lehotě. Je důstojníkem a bydlí v Novém Jičíně.

Stefan Skulavík, narozen 23. srpna 1921 v Olešné, okres Čadca, podílel se na povstání od 29. 8. do 15. 11. 1944 u spojovací čety 3. praporu 1. čs. armády na Slovensku. Účastnil se bojů v Hranovnici u Popradu, u Telgartu, Brezna a u Jasenie. Po potlačení povstání unikl přes Dumbier na Oravu, kde narazil na partyzánskou skupinu, se kterou setrval v bojích až do osvobození vlasti Sovětskou armádou.

František Spanihel, narozen 23. července 1914 v Kopřivnici, účastník od 1. 9. 1944 do 3. 4. 1945 u 1. čs. armády na Slovensku. Bojoval u Prievidzi, Handlové, Skalek, Starých Hor a Donoval. O přechod na Slovensko se pokusil dvakrát. Při prvním pokusu padl do rukou německé finanční stráže, byl vězněn v Uherském Hradišti, pak vrácen na původní pracoviště-fa Rütgers v Ostravě-druhý přechod za povstání se mu podařil. Bydlí v Kopřivnici.

Jan Tkáč, narozen 13. března 1921 v Malé Bani, okres Trebišov, účastník povstání a bojů u Brezna, Zverovky, Zuberce, dále do konce války pracoval u partyzánské skupiny jako zásobovatel potravinami. Bydlí v Klimkovicích čp. 41.

Karol Uhlíarik, narozen 7. září 1913 v Šuji, okres Žilina. Účastnil se povstání u hrubé dělostřelecké baterie v prostoru Zvoleně, bojoval u Handlové, Janovy Lehoty a Černého Balogu, kde byl zajat, odvezen do Německa a vrátil se až po skončení války do vlasti. Bydlí ve Velkých Albrechticích 91.

František Vahalík, narozen 23. dubna 1917 v Hostašovicích, za války byl zaměstnán v železárnách v Podbrezové. Za povstání se zde utvořila dobrovolnická rota, která byla včleněna do 1. čs. armády na Slovensku. Účastnil se bojů u Janovy Lehoty, Banské Štiavnice, Hronské Dúbravy. V říjnu 1944 byl zajat a odvezen do Německa. Zde byl za náletu zraněn do nohou. Osvobozen Rudou armádou dne 12. dubna 1945. Bydlí v Novém Jičíně.

Adolf Veřmiřovský, narozen 24. července 1926 v Kopřivnici, účastnil se bojů od 24. 8. 1944 do 6. 4. 1945 u 1. partyzánské brigády M. R. Štefánika-francouzské legie. Bojoval u Žiliny, Strečna, Vrútek, Martina, Handlové, Sv. Kříže n. Hronom, Detvy, Krupiny a Donoval. U Bukovce byl zajat (současně padl do zajetí gen. Golián a Viest), za transportu se mu podařilo uprchnout a ukrývat se ve Zvolení, kde žil na falešný občanský průkaz. V dubnu 1945 v Popradu vstoupil do čs. armády, se kterou bojoval až do Prahy. Bydlí a pracuje v Kopřivnici.

Oldřich Vodička, narozen 19. února 1912 v Příboře, příslušník 2. paradesantní brigády v SSSR, byl po vypuknutí povstání přemístěn počátkem září na Slovensko a bojoval u Banské Bystrice, Magurky, Soliska aj. Po potlačení povstání přešel k partyzánské skupině a bojoval s ní až do osvobození vlasti, hlavně na diverzních akcích v týlu nepřítele. Byl politickým komisařem brigády. Bydlí v Příboře.

Vlasta Vráželová, narozená 8. října 1923, je účastnicí Slovenského národního povstání od 6. 9. 1944 do 10. 5. 1945 ve II. paradesantní brigádě M. R. Štefánika. Pracovala v brigádě jako člen štábu a jako zdravotní sestra. Bydlí v Bartošovicích čp. 163.

Imrich Zachar, narozen 30. srpna 1921 v Detvě, okres Zvolen, účastnil se povstání jako střelec u dělostřeleckého pluku v bojích u Dobšíně, Červené Skály aj. Bydlí v Jistebníku čp. 13.

Mikuláš Zrak, narozen 17. června 1920 v Šumiaci, okres Banská Bystrica, účastnil se povstání v oddíle kapitána Jegorova. Bojoval až do 4. prosince 1944, kdy byl raněn. Léčil se v lazaretu v Ružomberku, kde byl Němci zajat a odvezen do Freisingu, a do Dachau. Vrátil se až v červnu 1945 na Slovensko. Bydlí v Bravanticích 10.

Rudolf Žilka, narozen 10. června 1923 v Turzovce, účastník povstání v době od 29. 8. 1944 do 11. 1. 1945 u 4. pěšího pluku v Liptovském Mikuláši. Sloužil aktivně a když se dověděl v srpnu 1944, že slovenští vojáci budou pravděpodobně odzbrojeni a musí odevzdat zbraně okupantům, prchl s jinými i s výzbrojí a přidal se k oddílům SNP. Bojoval u Kremnice, Horní Štubně, kde byl odražen útok německého tankového oddílu. Po potlačení povstání přešel k partyzánskému oddílu ve vsi Bolešov u Povážské Bystrice, se kterou se účastnil bojů až do osvobození. Bydlí ve Studénce.

Na našem okrese byli zjištěni ještě tyto účastníci Slovenského národního povstání: Jan Bartoš, Alois Doubravský, Rudolf Gabriš, Štěpán Huba, Michal Ivasjuk, Josef Kielar, Viliam Kokavec, Rudolf Lacina, Josef Lukašovič, Vladimír Merenda, Cyril Minarčík, Josef Ondris, Alois Sitta, Vojtěch Šafář, Pavel Tomanec, Štěpán Vojtáš, Karel Volek. Do uzávěrky článku se nám nepodařilo získati o nich a o jejich činnosti podrobnějších zpráv.

Mnoha dalším občanům našeho okresu, kteří byli odhodláni se zbrani v ruce pomoci bratrskému slovenskému národu, se jejich záměr nepodařilo uskutečnit.

V okolí Brušperka, Trnávky a Kateřinic operovala od roku 1943 partyzánská skupina, které velel Vladimír Pavlovič Alexejev. Dva uprchlé ruské zajatce, Alexejeva a Viktora Kononova, ukrývala v obcích Trnávce a Kateřinicích Bilkova partyzánská skupina, kterou tehdy vedl interbrigadista Ferdinand Harabiš. V září 1944 se rozhodl Alexejev přejít se svou skupinou na Slovensko, aby se připojil k brigádě majora Popova, jehož skupina již bojovala s nacisty v oblasti Žiliny a Banské Bystrice. Při přechodu na Slovensko narazil v horách nad Čadcou na silnou německou hlídku. V přestřelce byl jeden nacističtí zabít. Střelba upozornila větší německou posádku v nedaleké vsi, odkud po chvíli vyrazil proti partyzánům řetěz vojáků, kteří zahájili proti posta-

vení Alexejevovu prudkou palbu. Cesta na Slovensko se skupině uzavřela. Německá převaha donutila skupinu Alexejevovu stáhnout se hlouběji do lesů. Zjištění, že další postup silně obsazeným krajem by mohl znamenat rozbití skupiny, donutilo Alexejeva se vrátit do původního prostoru na sv. Moravu.

Příborská mládež, z níž dvanáctičlenná skupina se scházela za druhé světové války u Jaromíra Totka, v Klokočově čp. 19, se rozhodla začlenit se do partyzánského oddílu na Slovensku. Prostředníkem byl jim dělník kopřivnické Tatry Juraj Kričko z Turan nad Váhom. Opatřili si mapy Slovenska a aby jejich schůzky nebyly nápadné, scházeli se v blízkosti jezů na řece Lubině, kde si zřídili malé hřiště. Kričko je informoval o činnosti partyzánských skupin na Slovensku. Po vypuknutí povstání odešli všichni do hor se snahou najít vhodný přechod na Slovensko do nových prostor, protože původně stanovené území u Turan bylo již Němci plně obsazeno.

Snad v této době nebyli tito mladí lidé dosti obezřetní, protože se mezi ně vloudil konfident gestapa Jančařík. Došlo k zatýkání. Prvým zatčeným byl Jaromír Totek (29. 9. 1944), kterého při výslechu Jančařík plně usvědčil. Několik dnů poté byli zatčeni ostatní členové skupiny: František Burda, Jindřich Burda, Jan Dudek, Bedřich Janča, Jaroslav Kaluža, Bedřich Kocourek, František Kött, Juraj Kričko, Ludvík Kriebel, Antonín Kunc a Jan Slovák. Po zatčení byli vězněni v Opavě, byli obžalováni z přípravy velezrady, z organizování odporu proti Německu, z úmyslu připojit se k Slovenskému povstání a z rozšiřování zahraničních zpráv. Koncem ledna 1945 byli předáni lidovému soudu v Berlíně. Tlak Sovětské armády byl však již v této době tak veliký, že byli převezeni do věznice v České Lípě, kde zůstali až do 8. května 1945 a byli osvobozeni Rudou armádou.

Slavný revoluční odkaz Slovenského národního povstání zůstane natrvalo zapsán v srdcích občanů našeho okresu.

Redakční rada

NÁVRAT K DOMOVU

K osmdesátému výročí narození Františka Horečky

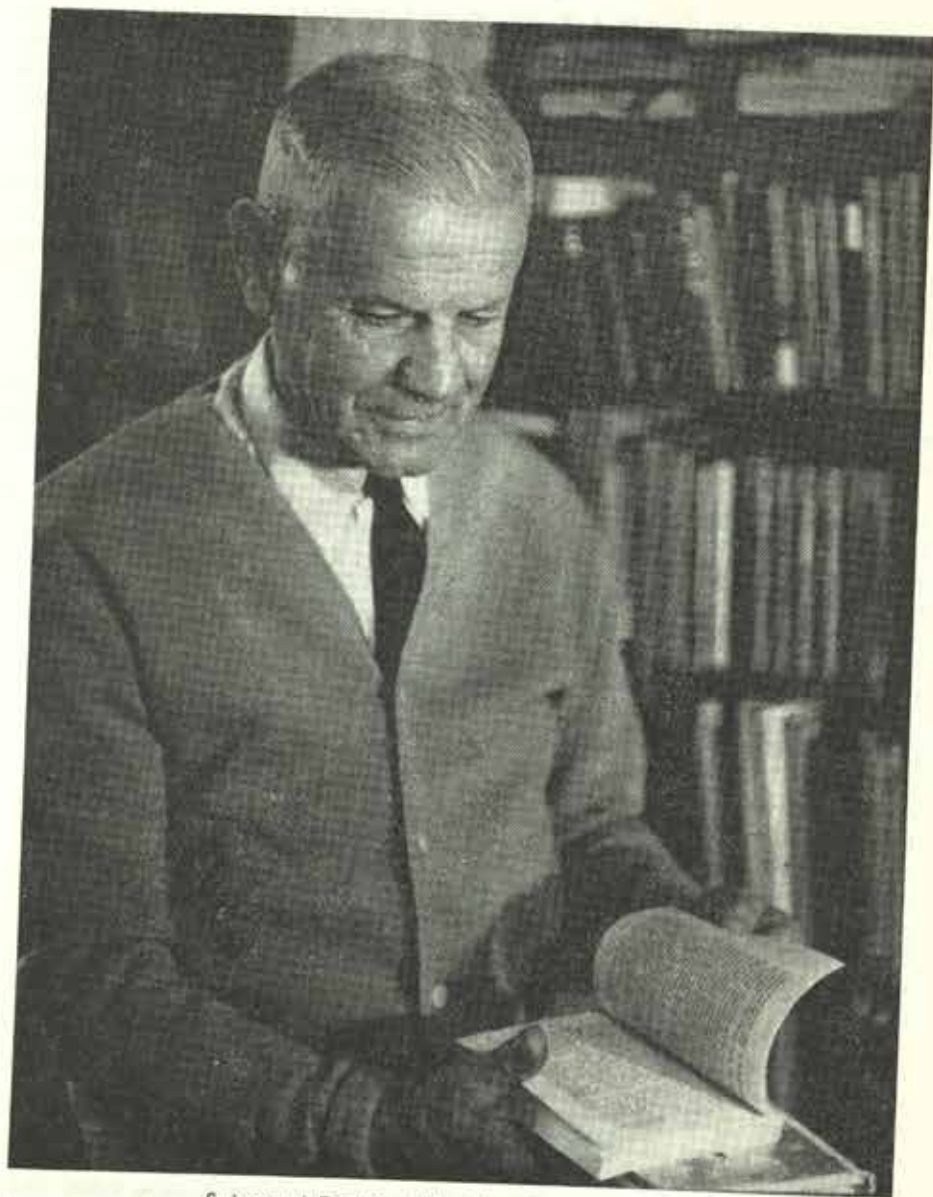
Milan Rusinský

O přijde doba, kdy vše se vrátí
a zmládne stáří. Zahyne dnešek.
Jej revoluce zvířených světů
krvavě zbijí a do prokletí
v hromovém třesku k setlení pohrbí...!

Tak nějak to zní poněkud pateticky v závěru hymnické básně Františka Horečky, uvádějící sborník krajového uměleckého sdružení Koliba, nazvaný „Cin a slovo“. Vyznání básnikovo a literátovo, čteme v podtitulu sešitu, vydaného někdy v létě roku 1914. Tehdy se krajoinské umělecké sdružení nejaktivněji projevovalo výstavami i publicisticky. Ferdiš Duša, člen Koliby, vyzdobil sešitek secesně ještě sestavenou ornamentikou, využívající jak zdobných motivů lidového výtvarnictví, tak i symbolů slovanského dávnověku, jež s romantickou fantazií si vymýšlela ruka výtvarníka i přemítání svérázného filozofa. I přes své krajové soustředění si Koliba stanovila vyšší cíle, nežli jen křišení regionální tvorby, vyvěrající a opírající se o domácí lidové zdroje z podhůří Beskyd, jejichž pastýřská terminologie nejednou zaznívá z prací literátů, hlásících se k programu Koliby. Programu značně složitému, a řečeno s jedním z jeho kritiků, i dosti mlhavému. Programu, který rozhodně potíral tvůrčí příklon k západnímu umění, zejména k jeho spíše módním, nežli modernistickým výstřelkům, a prosazoval větší míru vlivu východního umění, především východně slovanského. Zanícený teoretik Koliby, samostatný filozof František Tučný, vytvářel romantické pojetí tohoto slovanství mnohem širšího dosahu, nežli bylo slovanství kollárovske. Zdůrazňoval tradice, jež si sám do značné míry vyspekuloval tento frenštátský myslitel, sahající k době velkomoravské říše a cyrilometodějského obrození, k Byzanci a starověkým bájným proudům praslovanské kultury. V tomto fantastickém programu Koliby bylo však také mnoho reálného. Především v požadavku, aby se umění neodtrhávalo od lidu. „Neboť jen tehdy, je-li vzdělání a umění něco, co vyrůstá z lidu a co je jeho korunou, nejsou si nikdy lidé cizími...“

Literátů, kteří se tehdy přidali ke korouhvi nesené filozofem a uměleckým kritikem Františkem Tučným, nebylo mnoho. Ve sborníčku, z něhož jsme vybrali citaci jedné z nejrannějších básní Františka Horečky, je vlastně kromě mladého začátečníka zastoupen ještě Karel Handzel, pozdější autor sociálně laděných obrázků z Ostravska a výrazný novinář. Jen pro informativní úplnost dodávám, že mezi výtvarníky Koliby byl mladý grafik Ferdiš Duša, patřil k ní bratři Hlavicové, s Kolibou vystavoval na prahu první světové války padnuvší nadějný talent českého výtvarnictví Vojta Sapík, patřil sem malíř rozmáchlých pláten s výraznou sociální intonací Břetislav Bartoš.

Léta těsně před první světovou válkou, kdy se Koliba setkávala s pozorností i zájmem, byla v životě Koliby snad nejaktivnější. Válka ovšem vnesla do jejího života jednak stagnaci, jednak dala jejím členům nové zkušenosti. Přivodila změnu v jejich nazírání, takže poněmhu ji opouštěli. Jen málo bylo těch, kteří vytrvali na zásadách proklamovaných původním programem Koliby, vyznívajícím v nových společenských souvislostech značně nečasově. Zejména ve světě tvůrčích umělců, rozbíhajících se s dychtivostí poválečné vitality do nejrůznějších směrů nových výbojů, hledání a bloudění.

Spisovatel František Horečka. Foto Jiří Klučka

František Horečka dlouho setrval tam, kde se domníval, že nejspíše může naplnit program zdravé regionality svého rodného Frenštátska. Mezi potosem jeho hymnické básně ze sborníku „Čin a slovo“ a slavnostně znějícími monology jeho v symbol povznesených beskydských vrchů, řek a historických památných míst kraje, jak se s nimi setkáváme v knize veršů „Radhošť“, nesoucí podtitul „Báje a život“, je pevná spojitost. Navazuje na básnickou prvotinu, která vyšla krátce po vydání sborníku, na Horečkovu první básnickou knížku nazvanou „Drsný živel“. Už názvem však

mladý debutující poeta vyjádřil zřetelně, jak se dívá na kraj svého dětství a mládí. Neviděl jej jenom očima zaníceného hymnika a oslavovatele dávných krajových mýtů, jež básnický zpřítomňuje. Viděl jej také v jeho reálné podobě. Jako kraj, kde se těžko žije, kde se těžko dobývá skýva chleba, kde se život s lidmi nemazlí. Nejsem si zcela jist, zda tento pohled na rodnou oblast byl mladému autorovi vštípen jeho životní zkušeností, jeho vlastním osudem, osudem, který jej vložil do kolébky v nuzné ševcovské domácnosti jeho otce, kde odkolébávala i jeho osm sourozenců, nebo zda se mladému poetovi pro tvrdou a drsnou podobu života neotevřely oči teprve prostřednictvím básnického díla. Díla, jež mladého veršujícího studenta učitelského ústavu příborského určitě doprovázelo a na něho také působilo: jsou to „Slezské písně“. Horečka se stal později v mnohém ohledu vykladačem a komentátorem jejich tvůrce. Nevylučuji tuto knižní inspiraci, probuzení smyslu pro sociální otázky rodného kraje, protože v blízkém sousedství mladého básníka žil někdejší básnický samouk, zpěvný lyrik Josef Kalus. Básník, který sám vyšel z tísnivých rodinných poměrů, zakusil na sobě, co je bída a nedostatek — a přesto tato životní zkušenost se téměř nedotkla zpěvné a radostně ustavičně naladěné jeho lyriky, znající jen světeční barvitost volašského života a z lidové melodičnosti jen radostnou její notu.

Dotkli jsme se takto životopisných údajů o Františku Horečkově. Narodil se 25. března 1894 v početné rodině frenštátského řemeslníka, který už prožíval dobu úpadku rukodělné práce a měl se co ohánět, aby uživil svou velmi početnou rodinu. Talentovaný František vychodil v rodném městě měšťanskou školu, na kterou chodil i Josef Kalus. Frenštát p. R. patří na východní Moravě k městům s velmi bohatou kulturní a politickou tradicí. Patřil k místům, kde byl bohatě rozvinut život měšťanského řemeslnictva. Soukeníci, pláteníci, ševci a koželuhové udávali městu charakter. A poznamenejme, že město bylo i v ohledu národním velmi pokračilé. V jeho minulosti můžeme zaznamenat první české veřejné zábavy, besedy, ochotnická divadla; organizaci národních poutí na vrcholu starobylého a legendami obestřeného Radhoště s projevy oblíbených představitelů lidu jak venkovského, tak i městského a prozíravých organizátorů hospodářského i společenského vývoje města. A po frenštátské měšťance následoval učitelský ústav v Příboře. V městě s neméně slavnou a starobylou tradicí českého vlasteneckého života a ústavu, který patřil k předním národním institucím na celé Moravě.

Zde František Horečka maturoval, odtud odchází na svou první učitelskou štaci do blízké vesnice svého rodného Frenštátu, do Kunčic p. O. a pak do Tiché. Brzy se dostává na školu ve svém rodišti, jemuž už potom je natrvalo věrný. Jen krutá válečná okupační léta ho na čas pracovní vypudila z Frenštátu, aby se po osvobození opět sem vrátil a zde také dosloužil ve školské práci. Občasnými cestami poznával celou naši vlast, poznával vzdálené končiny. Za první světové války musel narukovat, prožil část svých válečných let ve východní Haliči, na tehdejší ruské frontě, pak v Itálii, kde se dostává do zajetí, a vrací se jako člen našeho zahraničního vojska, československé domobrany. Od studentských let projevoval velký zájem o literaturu a o kreslení. V oboujím osvědčil svůj talent a tato umělecká dvojdomost doprovází Františka Horečku v jeho tvůrčí práci po celý život. Ostatně tato jistá rozkolísanost tvůrčího názoru i váhání, která se umělecky nejvýrazněji projevila, nedoprovází z řad členů uměleckého sdružení Koliba jenom Františka Horečku. Mladý básník ovšem nebyl ještě zcela rozhodnut, že se stane tvůrcem slova a ne štětce, když psal svou hymnickou báseň pro sborník. Stejně jako snad oni dnes by nám nedovedl zcela určitě a jednoznačně odpovědět, kterému z umění dává přednost. Ostatně tento obrozující a podnětný diletantismus, doprovázející tolik regionálních pracovníků a umělců, je častou inspirativní složkou jejich práce.

Rekli jsme už, že trvalým zdrojem Horečkovy tvorby básnické je krajový mýtus radhošťský; bohatství legend a pověstí, kupících se okolo bájného vrchu nad básni-

kovým rodištěm. Naplňoval vlastně všechnu básnickou tvorbu Františka Horečky od jeho prvních veršů, uveřejňovaných porůznu v novinách a časopisech, přes všechny jeho sbírky básnické až k poslednímu jeho maličkému souboru poetickému, jimž je nedávno vydána knižka „Samorosty“. Ovšem do hymnických slov jeho vzletných apostrof beskydského velikána a dávných staroslovanských ritů se stále pevněji usazuje vědomí, že přes všechnu barvitost ústní tradicí dochovaných radhoštských bájí život zde pro prostého člověka nebyl jednoduchý. A že nebyl k lidem nijak laskavý. Do vědomí básníka proniká tucha nutných zvrátů, společenských proměn, bez nichž nelze vybudovat šťastné lidstvo tam, kde člověk člověkem je vykořisťován. Zdůrazňují, že je to neuvědomělá, spontánně do básnického pera se řinoucí představa revolučnosti. Představa, která snad vyplynula z bohatých odbojných, rebelských tradic valašského lidu.

Ten znáte kraj, kde zkamenělé moře
se v dálku vydouvá a hora k hoře
se tulí s láskou...
Kde země rozeklaná tisícem klínů
se hroty prodírá až k Hospodinu?
Kde prohýbá se tíží v sladké muce
a v nádrech tají žívlů revoluce?

A tu se pochopitelně do básní knihy z roku 1915, do veršů Horečkovy prvotiny „Drsný život“, dostávají také motivy, které jsou těsněji spjaty se životem prostého lidu, s osudy lidských vyděděnců, s osobním utrpením a bídou deklasovaných lidí. Jistě: čteme zde jen žalobu na křivdy, poznáváme se zde s lidmi drsným životem poznamenanými, cítíme básníkův soucit s jejich údělem. Nejsme však svědky alarmujícího, revolučně laděného zvolání, rozhodného slova odporu. Sociální tendence, která v básnickém díle Horečkově je, je příliš zašifrována a ztrácí se někdy v mnohomluvné apostrofě a nakupené symbolice, bližší rétorice Svatopluka Čecha nežli obžalobnému výčtu Bezručovu.

Je třeba si to pamatovat. S podobou tohoto postoje k těžkému a drsnému životu lidí Horečkovy domoviny se shledáváme totiž i v jeho rozsáhlém prozaickém díle, jež tvoří druhou a nejpodstatnější složku literární tvůrčí práce jubilentovy.

Pilný literární historik, shromažďující bibliografii Horečkova díla, se zcela určitě setká s jeho prvními prózami už před rokem 1915, rokem vydání Horečkovy básnické prvotiny. Stejně jako je rozeseta po časopisech a novinách Horečkova mladistvá lyrika, najdou se v nich i začátky jeho prózy. První knihou jeho próz je ovšem až novela „Žena knězova“, která vyšla v létě 1919. Povídka z východní Haliče, čteme v jejím podtitulu. Jde o příběh, jehož děj mohl autor poznat za prvních měsíců svého pobytu v týlu ruské fronty. O milostný příběh, spíše psychologicky laděný, o horkém vzplanutí mladého poručíka k ženě jeho hostitele, řeckokatolického duchovního. Vášeň je překonána silou mravní vůle obou a dořešena smrtí sentimentálního milence za válečné ofenzivy. Mladému autorovi se nepodařilo zcela sevřít tento werterovský děj do pevného útvaru novely. Kresba postav je tu jen náčrtem; s vnitřním životem obou milenců, mučivě snášejších náhlé zaplání vášně, se seznamujeme rovněž jen letmo. Ale přece jen se můžeme přesvědčovat, jak se autor novely osvobozuje od patosu své lyriky, jak je vtahován do všedního, každodenního života, jak jím začíná být autorsky zainteresován a přitahován. Jak se vymaňuje z pout svého značně verbálního patosu a metaforiky, poplatné tezímu programu Koliby, od něhož se poněkud odklánějí výtvarní její členové, hledající těsnější styk s lidem a jeho problémy. Např. Ferdiš Duša.

Nesporně válka a léta strávená v etapě i zákopech a v kasárnách domobrany dala Františku Horečkovi mnoho nových zážitků a životních zkušeností. Nedala se

překonat jen lyrickým příběhem lásky. Z válečných prožitků a ze vzpomínek poněkud vyrůstala jiná Horečkova kniha. „Za pět minut dvanáct“ se jmenují jeho zápisky ze světové války. Vyšly v roce 1933 a tvoří zajímavý a dosud ne dosti oceněný dokument vzpomínkové české beletrie. Jasná je charakterizace postavení českého vojáka v rakouské armádě. Jeho pokusy o únik z jejího sevření a konečně i odboj proti nenáviděnému Rakousku-Uhersku. Tehdy ovšem, kdy tato kniha vzpomínek i kritických pohledů na problémy češství a rakušanství vychází, má František Horečka za sebou dvě navzájem zcela protichůdné práce prozaické. Náčrt k románu, který později vyšel knižně pod názvem „Daň z lásky“; v roce 1931 v době svého vycházení na pokračování ve Vojtěchem Martinkem řízené zábavné příloze Moravskoslezského deníku se jmenoval „Duha nad včerejškem“. Druhý román, kterým se autor připomenul čtenářům v roce 1933, byla kniha „Uloupená věčnost“. Horečka oběma pracemi především prokazuje, že ani stranou cest, kdy trvale žil ve Frenštátě, neuniká mu proudění v literární tvorbě a ve vědě; to mnohostranné rozbižení české beletristické tvorby po všech směrech větrné ruzice motivů, žánrů, látek. A sleduje vímý politický a hospodářský život mladého státu velmi bedlivě a svými sympatiemi je na straně toho, co je v životě progresivní. Chybí mu ovšem hlubší ponor do filosofie dějin. Chybí mu hluboký ponor do pochopení ekonomických a společenských procesů, které se právě odehrávají a v nichž se vyhraňují třídní fronty naší společnosti. František Horečka dořívá svými sympatiemi všechny, kdož hájí věc sociální spravedlnosti. Ale podstatu tohoto zápasu vidí v organickém přerůstání sociálního vědomí a citění, v uskutečňování sociálních reforem, odstraňujících vykořisťování pracujících a nastolujících lidský harmonický řád. Tento sociální obsah není příliš zřetelný v příběhu knihy „Daň z lásky“; ani přepracování původního znění této ironicky laděné prózy nezasáhlo podstatně do jejího vyostření a vypravěčského vybroušení. Zato plně již zaznívá v příběhu, pod jehož název „Uloupená věčnost“ wpisuje Horečka charakteristiku — „román groteskní“. Groteskní proto, že neznal tehdy ještě dnešní označení pro žánr toho druhu, jakým jeho práce je: science-fiction. Do svého příběhu z války, v níž byl člen bohaté podnikatelské rodiny těžce a osudně zraněn a zbaven možnosti manželského soužití, vplétá Horečka řadu motivů z tehdejších vědeckých objevů. Z nich pro děj příběhu je nejdůležitější transplantace živého organismu lidského a tím regenerace odumřelých lidských schopností. Horečka — vycházející z tehdejších „omlazovacích“ pokusů profesora Voronova — rozvíjí ovšem příběh dál. Člověk, na němž transplantace byla provedena, nabývá psychických, intelektuálních schopností člověka, jehož organismus přijímá. A z této teze pak vychází celé společenské zabarvení Horečkovy prózy: sociální reformátorství někdejšího kapitalisty, jemuž byly voperovány orgány sociálního revolucionáře. Jde o ranou prózu tohoto druhu v naší literatuře. Novodobá science-fiction, jejímž velkým a strhujícím příkladem bylo u nás i Čapkovy drama „RUR“, je teprve v začátcích. Co se zdálo vážné ve své době, působí dnes spíše komicky. Zejména když základní příběh knihy je příliš vyfabulován a neopírá se dosti o psychologické prokreslení, zdůrazňující věrohodnost postav a přesvědčivost jejich zápasu. Nicméně přes všechny vypravěčské nedostatky přiznejme knize jistou prioritu ve volbě látky i v jejím zpracování. A podtrhneme jednu okolnost. František Horečka se touto knihou dostává stále bliž k realitě života, k závažným společenským procesům, jež se odehrávají v bezprostřední jeho blízkosti, v prostředí, v němž sám žije a jež měl možnost od dětství pozorovat a poznávat.

František Horečka se dostává k lidem svého rodného kraje. Setkává se s jejich osudy, namnoze neradostnými. Poznává příběhy, jež bychom mohli dokonce nadepsat názvem „listy z rodinné kroniky“. Zatímco po časopisech uveřejňuje fragmenty své chystané velké krajevé kroniky, v níž by zachytil rozkvět i úpadek jednoho z řemesel, jež zaručovala prosperitu města, vydává soubor svých dvanácti próz. Zlomek z toho, co za léta po časopisech uveřejnil, povídek, které vypravují o venkovských i městských

lidech zpod hor. „My z hor“ se jmenuje soubor povídek, jenž v první verzi vyšel na prahu protektorátních let; výběr povídek byl, myslím, i záměrně řízen tak, aby povídky o krutých osudech lidských, lidmi trpělivě snášených a hrdinsky překonávaných, byly v temné době okupace čtenářům jakousi vzpruhou. Tato tendence patrně převažovala a snad způsobila i rychlou redakci celé knihy, která má své autorské nedostatky, patrnější zvláště z odstupu let, po novém, přepracovaném vydání těchto povídek, a zčásti i v jiném jejich výběru. A právě v tomto přepracovaném vydání knihy „My z hor“ můžeme zjišťovat, jak zřetelně viděl a jak prociťoval její autor těžké osudy svých lidí ze smutného kraje, abych užil záměrně parafráze názvu cyklu dřevorytů někdejšího Horečkova druha ze začátků frenštátské Koliby, Ferdise Duši. Horečka se v těchto povídkách vcítuje do nitra svých postav. Usiluje o přesvědčivé prokreslení motivace jejich činů, prostým, realistickým obrazem zachycuje prostředí, dokáže je plasticky zpodobit. Kdyby chtěl čtenář proniknout do odpovědného přístupu autora k lidem a událostem, stačí srovnávat obě znění jeho knihy „My z hor“. Knihy, která v jednotlivých svých povídkových částech vznikala současně s povlnným růstem další práce Františka Horečky. S jeho románovou kronikou o slávě a úpadku jednoho řemesla, která v prvním svém knižním vydání v roce 1944 nesla prostý název „Ševci“.

Dvě takové velké románové kroniky známe v literární tvorbě spisovatelů našeho kraje. Horečkovy „Ševce“ a Martinkovu knihu „Stavy rachotí“. Obě tyto kroniky osudově postižených míst a usedlých rodů jsou velkým dokumentem proměn času a změn, k nimž dochází rozmachem techniky a rozvojem industrializace v našem kraji. I tento román Františka Horečky, jeho „Ševci“, prošel svou velikou vývojovou tvůrčí cestou. Jeho druhé, přepracované znění vyšlo v roce 1973 pod názvem „Třinožka s vavřinem“. V podtitulu necháme tu již slovo o úpadku jednoho řemesla, ale o zániku řemesla. Už touto maličkou změnou je předznamenáno důkladné přepracování celé knihy. Ve svém prvním vydání měla kniha spíše charakter jen volným dějem spjaté drobnokresby poutavých postav a postavíček malého města minulého času, na přelomu téměř cechovní ještě malovýroby a strojové průmyslové velkovýroby. Ty velké a otřesné události, které vyspělou technikou překotně měnily svět, zůstávaly jaksi v pozadí všeho dění. Příběh sám nabýval místy charakteru sentimentální rodinné kroniky, zajisté i opírající se o vlastní prožitky z mládí. Místy až neúměrně zatížené kulturně historickým a vlastivědně poučným materiálem, nashromážděným při přípravách na knihu. A už vůbec ne přesvědčivě a s realistickým smyslem pro skutečnost a společenské dění i jeho vývoj zachycující nadčasové vztahy a společenský vývoj. Všude tam, kde František Horečka se mohl opírat o znalost lidí, prostředí, reminiscence na někdejší cechovní život, tam všude byl plastickým zpodobitelem postav a příběhů. Nepokoušel se však nikdy je domýšlet ideově; napojil svůj příběh pasivním fatalismem, který ztěžoval poznání skutečných příčin společenských proměn a životních osudů jednotlivců. Vytvářel cyklus žánrových drobnokreseb, sepjatých volným dějem a prolutých silnou emocí. Nevytvořil však v prvním znění své práce knihu, pod kterou by mohl s plným uspokojením vepsat označení románová kronika. A bylo této velké práci a nesporně ústřednímu dílu celoživotní literární tvorby Horečkovy jenom na prospěch její nové a důkladné přepracování. Zdůraznilo právě proudy, jimiž byl hnán život všech hrdinů jeho knihy. Horečka tak knihu převyprávěl na pevném ideovém podkladě všech těch peripetií života na malém řemeslnickém městě, prožívajícím zákonitě proměny svého života. Zvýraznil osudy svých postav, dal jim dramatické napětí, dal jim větší výraznost, svému vyprávění větší spád a zároveň i naléhavější poutavost.

Knižní dílo Františka Horečky — to je na dvacet svazků. Básni, próza, romány, literární eseje, pohádek zpod Radhoště, dramata. Jestliže jsme hovořili jen o básnické tvorbě Horečkově a o jeho próze, neznamená, že opomíjíme ostatní významné doplňující složky jeho tvůrčího díla. Esejista František Horečka se vracel k mučivému problému dvojdomovosti některých tvůrců, kolísajících mezi dvojím uměním. Je to

ostatně i trvalý problém Františka Horečky, jehož literární dílo je neustále doprovázeno nikoliv pominutelnými výsledky jeho maliřského díla. A je doprovázeno ovšem i řadou odborných úvah a statí z oboru výtvarného, včetně zasvěcené studie o díle jeho druha z Koliby, maliře Břetislava Bartoše. František Horečka, citlivý strážce jazyka i jeho zabarvení nářečního, napsal pozoruhodné dílo o dialektu svého rodného kraje. František Horečka, pozorný čtenář Bezručova díla, sledující i osudy tvůrce Slezských písní, byl nejenom i zasvěceným komentátorem tohoto díla a životních cest básníka, který měl vliv i na vlastní tvorbu Františka Horečky. Horečka se pokouší i o dramatické projevy. Nejúspěšněji tam, kde vychází z poznání lidových tradic krajových a povah svého lidu. Proto se takovému úspěchu těšily víc hry „Ondráš z Janovic“ a „Blesky nad Gruněm“ nežli expresionisticky spekulativní „Sebevrah“. A neméně významnou složku Horečkova vypravěčství tvoří jeho pohádky, převyprávěné na základě lidového podání vypravěčů zpod Lysé hory nebo volně přebásněné v duchu krajové pohádky valašské.

František Horečka — člen mnoha kulturních a vědeckých institucí celostátního významu (Slezský ústav CSAV, Slovanský ústav, Památník Petra Bezruče), někdejší člen spisovatelských organizací, Moravského kola spisovatelů a Svazu československých spisovatelů, světový a kulturní pracovník především v oblasti svého rodného Frenštátska, publicista, který se nejenom podílel na vzniku krajových revuí, jako bylo „Naše Valašsko“, ale sám se pokoušel s nesmírnými obětmi po tři roky vydávat krajský týdeník „Moravský východ“. Pochopitelně za léta této své plodné tvůrčí umělecké práce i organizační činnosti navázal styky s mnoha předními představiteli českého umění, vědy a kultury. Byl přítelem mnoha spisovatelů a oddaným jejich propagátorem. Prokázal to například svědomitou ediční prací výboru z básnického díla „valašského slavíka“, jak se lichotivě říkávalo kdysi frenštátskému poetovi a samoukovi Josefu Kalusovi. Byl ochotným rádcem mnoha badatelům, kteří se na něho obraceli se svými nejistotami ve věcech kulturního a uměleckého života valašské oblasti Beskyd i problematiky jazykovědné nebo literárně historické. Ji je věnována např. nedávno vydaná zajímavá korespondence R. Svobodové s jejími frenštátskými příznivci. Je znalecky komentována Františkem Horečkou, vydávajícím takto svědectví o pamětnické účasti na mnohém dění, jímž se utvářela dnešní podoba kultury Frenštátska. A tím bych chtěl zakončit tento malý jubilejní medailonek o Františku Horečkovi, k němuž dalo podnět osmdesáté výročí jeho narození. Úctyhodné jubileum, které nás však pobíží k neskromnému přání. Jestliže v knižce „Za pět minut dvanáct“ vykreslil Horečka jeden časový úsek svého života a svých zkušeností, pak by se měl zamyslet právě nad svou cestou životem. Nad tím, co jej, věrného syna Frenštátu pod Radhoštěm potkávalo dlouhou cestou jeho osmdesáti let. A měl by nám napsat dokumentární knihu vzpomínek zpod Radhoště. K této nikoliv snadno a jednoduše práci chtěl bych jubilantovi popřát mnoho tvůrčí svěžesti. A pohody i nezkazitelného optimismu, jímž vždycky oplýval a naplňoval nás, své literární druhy mladších generací.

Soupis díla Františka Horečky

BLESKY NAD GRUNĚM. Drama dvou světů.

Praha, Fr. Švejda 1937. 95 s.

Premiéra ve Štamberku roku 1937.

BŘETISLAV BARTOŠ, malíř národní tradice. Výtvarná studie.

Brno, Moravský legionář 1928. 64 s.

DAŇ Z LASKY. Příběhy jednoho mládí. Román.

Brno, Kolo moravských spisovatelů 1936. 220 s.

Druhá verze románu Duha nad včerejškem.

DEN A NOC. Výjev z dějin světla. Verše.

Praha, J. Pospíchal 1928. 34 s.

- DODATKY K MÉ KNIZE NAREČÍ NA FRENSTATSKU. Jazyková rozprava. Praha, Česká grafická unie 1944. 10 s.
Zvl. otisk z Českého časopisu filologů II, č. 2—4.
- DRSNÝ ŽIVEL. Sloky o božích tvorech. Verše. Frenštát p. R., vydáno péčí Přátel Valaška 1915. 68 s.
- DUHA NAD VCEREJSKEM. Příběhy jednoho mládí. Román. Mor. Ostrava, Moravskoslezský deník 1931. První verze pozdějšího románu Daň z lásky.
- FRENSTATSKÝ LITERÁRNÍ SALON. Literární studie. Nový Jičín, Vlastivědný ústav 1969. 53 s.
- FRENSTATSKÝ NARODOPIS A PRIRODOPIS. Rozpravy. Frenštát p. R., Odbor školství a osvěty měst. rady 1941, 19 s.
- HORE SYNKUI Tři rozpravy o Petru Bezručovi. Literární rozpravy. Frenštát p. R., Moravský východ 1937. 30 s.
- JAK SE MLUVÍ POD RADHOŠTEM. Filologická rozprava. 1. vydání — Praha, dr. B. Pavliška 1939. 24 s.
2. vydání — Ostrava, základní odborná škola grafického umění 1948. 19 s.
- KDYŽ ROZKVETE KAPRAD. Tři pohádky z Beskyd. Ilustroval Richard Brun. Blansko, K. Jelínek 1944. 36 s.
- KOUZELNÁ PÍSTALKA. Pohádka. Frenštát p. R., Národní pomoc 1942. 24 s.
- KOUZLA NOCI SVATOJÁNSKÉ. Valašské pohádky. Ilustroval Vilém Wünsche. Opava, Iskra 1947. 91 s.
- KRAL SMYSLŮ. Rozprava o zraku. Esej. Frenštát p. R., KPU 1936. 17 s.
- MY Z HOR. Dvanáct povídek z krásné země. 1. vydání — Brno, Moravské kolo spisovatelů 1939. 121 s.
2. vydání přepracované — doslov napsal O. Rafaj, Ostrava Krajské nakladatelství 1962. 162 s.
- NAPOJ LASKY. Komédie. Mor. Ostrava, Černá země IV, 1927—1928, s. 107—113, 137—147, 169—176, 201—207, 240—244, premiéra ve Frenštátě p. R. roku 1921.
- NAREČÍ NA FRENSTATSKU. Rozbor a slovník. Předmluva — dr. Frant. Trávníček. Frenštát p. R., Vlastivěda Frenštátska 1941. 180 s.
- OHNIVÝ KVĚT. Osm studií o Petru Bezručovi. Edice Most, sv. 3. Brno, Moravské kolo spisovatelů 1947. 115 s.
- ONDRÁŠ Z JANOVIC. Drama. Strojopis, 1935. Premiéra v přírodním divadle na Horečkách roku 1935.
- POHÁDKY LETNÍHO SLUNOV RATU. Předmluva — Jarmila Glazarová. Ilustroval Ilja Hartinger. Ostrava, Profil 1967. 105 s.
- POHÁDKY PRO VELKÉ DĚTI. Dřevoryty — Břetislav Bartoš. Praha, Veraikon 1921. 54 s.
- RADHOŠT. Básně. Dřevoryty — Ant. Strnadel. Frenštát p. R., Pohorská jednota Radhošť 1924. 62 s.
- SAMOROSTY. Verše z let 1915—1972. Ostrava, edice Moravská lyrika, sv. 7, 1972. Nestránkováno.
- SEBEVRAH. Hra o třech dějstvích s předehrou. Obálka — Břetislav Bartoš. Frenštát p. R., Koliba 1923. 88 s.
- SLUNKO NAD LYSOU. Literární rozpravy. Brno, Zemská rada osvětová 1947. 14 s.
- STRAŽCE POKLADU. Kresby — Jožka Baruch, Verše. Praha, Jožka Baruch 1937. 14 s.
- SEVCI. Román o slávě a úpadku jednoho řemesla. Edice Zralé klasy, sv. 17. Olomouc, R. Promberger 1944. 363 s.

- TRÍNOŽKA S VAVŘINEM. Román o slávě a zániku jednoho řemesla. Doslov napsal dr. B. Slavík. Ostrava, Profil 1973. 297 s.
2. pozmeněné a přepracované vydání románu Sevcí.
- ULOUPENA VĚCNOST. Román groteskní. Brno, Moravské kolo spisovatelů 1933. 256 s.
- ZA PĚT MINUT DVANACT. Zápisky ze světové války. Brno, Moravské kolo spisovatelů 1933. 212 s.
- ZENA KNEZOVA. Povídka z východní Haliče. Edice Milé knihy, sv. 15. Praha, Šolc a Šimáček 1919. 72 s.
- František Horečka připravil a redigoval:
KNIHA O PAMÁTNÉM RADHOŠTI. Sborník studií, statí a článků. Frenštát p. R., Vlastivěda Frenštátska 1931. 191 s.
- JOSEF KALUS: PISNĚ. Vydal a studií doprovodil. Ostrava, Krajské nakladatelství 1958. 117 s.
- MORAVSKÝ VÝCHOD. V letech 1935—1937 založil a redigoval dvojměsíčník.

O díle Františka Horečky

V tomto soupisu nepřehlídíme k četným kritikám a recenzím Horečkova literárního díla v novinách a časopisech. Uvádíme výběrově to nejpodstatnější pro poznání spisovatelovy osobnosti a díla.

- CESTOU K DÍLU. 35 let kulturní práce Františka Horečky. 1. vydání — Frenštát p. R., Místní rada osvětová 1949. 30 s.
2. vydání — zkrácený přetisk s některými doplňky. Frenštát p. R., Klub pracujících 1969. Nestránkováno.
- SLOVNÍK ČESKÝCH SPISOVATELŮ. Praha, ŠAV + ČS 1964, s. 166—167.
- Baláš, Miroslav: KULTURNÍ MÍSTOPIS NOVOJÍČINSKA. Nový Jičín, Okresní vlastivědný ústav 1967, viz rejstřík knihy.
- Krystýnek, Jiří: 60 let Františka Horečky. Opava, Slezský sborník 1954, s. 245—248.
- Kunc, Jaroslav: SLOVNÍK ČESKÝCH SPISOVATELŮ BELETRISTŮ (1945—1956). Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1957, s. 143.
- Kunc, Jaroslav: SLOVNÍK SOUDOBYCH ČESKÝCH SPISOVATELŮ (Krásné písemnictví v letech 1918—1945). Praha, Orbis 1945, s. 271—273.
- Martínek, Vojtěch: František Horečka. Brno, Valaška 1954, s. 61—62.
- Nečas, Jaroslav: Literární průvodce pro turisty. Praha, Sportovní a turistické nakladatelství 1962, viz rejstřík knihy.
- Novák, Arne: Přehledné dějiny české literatury. Olomouc, R. Promberger 1939, viz rejstřík knihy.
- Rafaj, Oldřich: František Horečka. Doslov ke knize My z hor. s. 151—158. 2. vydání. Ostrava, Krajské nakladatelství 1962.
- Rusinský, Milan: Drsný živel. Literární medailón. Ostrava, krajská knihovna 1969. 17 s.
- Slavík, Bedřich: O autorovi a jeho díle. Doslov ke knize Trínožka s vavřinem. Ostrava, Profil 1973, s. 276—278.
- Slavík, Bedřich: Písemnictví na Moravském Valašsku. Olomouc, R. Promberger 1947, viz rejstřík knihy.
- Urbanec, Jiří: František Horečka. Opava, Listy Památníku Petra Bezruče, 1964, s. 6—10.

KE VZNIKU KRAJSKÉHO KRIMINÁLNÍHO SOUDU V NOVÉM JIČÍNĚ

(Příspěvek ke správním dějinám města.)

Miroslav Klos

Ve feudálním období náležel výkon sporného i nesporného soudnictví nad nestavovskými osobami na venkově a v menších poddanských městech vrchnostem, v královských a větších poddanských městech městským radám. Trestní záležitosti, zprvu též zvané hrdelní, rozhodovaly hrdelní soudy, jimiž byly ve shora uvedeném smyslu pozemkové vrchnosti a městské rady královských a municipálních měst, mezi něž náležel též Nový Jičín a jimž bylo hrdelní právo uděleno jako zvláštní výsada. Výkon práva nebyl sjednocen. Řídil se názory vrchností, které jej upravovaly zvláštními instrukcemi, ve městech pak dosavadní úroveň vývoje městského práva. Stát až do počátku 18. století do jeho výkonu nezasahoval. Za této situace byl výkon trestní pravomoci roztržštěn do té míry, že na Moravě a v rakouském Slezsku náležel na počátku 18. století více jak dvěma stům hrdelním soudům. Společenský pohyb v průběhu 18. století, související se snahami osvícenského absolutismu po posílení pozice státu, si vynutil řadu reform, které se dotkly i výkonu hrdelní pravomoci. Stát přistoupil k jeho postupné centralizaci, k postupnému „začleňování městských soudů do jednotného systému soudu ve státě“, k přechodu „k soudnictví úřednickému, byrokratickému“.¹⁾ Tento vývoj nebyl jedinečný, nýbrž byl součástí širšího reformního proudu a velmi úzce souvisel s postátněním městské správy a rušením feudálních městských výsad a privilegií, které byly jedním z kamenů hráze bránící změně feudální společenskoeconomické formace ve formaci novou — kapitalistickou. Poněvadž až dosud se nikdo soustavně a podrobně vývojem institucí výkonu trestní pravomoci v daném období nezabýval, bude předmětem našeho zájmu shrnutí dosavadních poznatků o novojičínské městské radě, coby orgánu hrdelního, později kriminálního soudu a její pozdější přetvoření současně s přeměnou novojičínského magistrátu v krajský kriminální soud.²⁾

Počátkem 18. století se stát pokusil o zesílení svého vlivu na výkon hrdelní jurisdikce vyhlášením hrdelního řádu Josefa I. ze dne 16. 7. 1707, podle něž měly být hrdelní soudy kromě předsedy složeny z devíti přísedících znalých hrdelního řádu a vzatých pod přísahu, písaře znalého práva a případně i kato. V organizaci výkonných orgánů se však nic nezměnilo. Navíc se zdá, že ani kvalita nalézací činnosti se výrazně nezlepšila. Ostatně není se co divit, když výkon hrdelní pravomoci byl jen na Moravě decentralizován mezi 198 soudů sídlících v městech, městečkách, ba i vsích. V přerovském kraji existovaly hrdelní soudy v Brušperku, Budišově n. B., Bystřici p. H., Dívčím Hradě, Drahotuších, Dřevohosticích, Frenštátě p. R., Fulneku, Holešově, Horních Povelicích, Hranicích, Hrozově, Hulíně, Hustopečích n. B., Chropyni, Janoušově, Kelci, Kokorech, Krasně n. B., Kroměříži, Lipníku n. B., Matějovicích, Městě Libavě, Místku, Moravské Ostravě, Novém Jičíně, Osoblaze, Paskově, Potštátě, Přerově, Příboře, Rožnově p. R., Sedlnici s Bartošovicemi, Slezských Pavlovicích, Slezských Rudolticích, Staré Vsi, Starém Jičíně, Stramberku, Valašském Meziříčí, Velké Střelně.³⁾

Vážné nedostatky v hrdelním soudnictví na Moravě vedly Karla VI. v r. 1729 k různému zásahu do počtu hrdelních soudů, který byl učiněn na návrh moravského tribunálu. Po suspendování celé řady těchto soudů působilo jich nadále v přerovském kraji jen patnáct, jmenovitě v Budišově n. B., Fulneku, Holešově, Hranicích, Kroměříži,

Lipníku n. B., Městě Libavě, Moravské Ostravě, Novém Jičíně, Osoblaze Potštátě, Přerově, Příboře, Valašském Meziříčí a Ketři.⁴⁾ Kompetence zrušených hrdelních soudů v okolí Nového Jičína byla přenesena na novojičínský hrdelní soud; stejně tak byla na něj přenesena hrdelní pravomoc z okolních panství, která ji současně ztratila.⁵⁾ Města a městečka, která ztratila hrdelní právo, se cítila dotčena ve svých právech a snažila se ztraceného opět domoci.⁶⁾ Odpor proti reformě byl značný a když jí stát nedosáhl vytčených cílů, byl reskriptem z r. 1752 počet hrdelních soudů opět radikálně snížen. Odtud měla právo výkonu hrdelní pravomoci pouze města královská (v přerovském kraji královského města nebylo, což bylo pro vývoj spějící ke zřízení krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně nesmírně významné) a zvláště vybraná města municipální. V přerovském kraji to byl Fulnek, Kroměříž, Lipník n. B., Nový Jičín, Osoblaha a Přerov.⁷⁾ Ani tato reforma se nesešla s očekávaným výsledkem a proto zemské úřady navrhly další redukcí hrdelních soudů. Podle jejich návrhu by výkon hrdelní jurisdikce zůstal jen městům královským. Jen v přerovském kraji, kde nebylo královského města, měl výkon hrdelní jurisdikce zůstat municipálním městům Kroměříži a Novému Jičínu a pro moravskou enklávu tohoto kraje Osoblaze. Marie Terezie byla v zásadě pro podaný návrh, který byl zřejmě doslova realizován.⁸⁾ Svědčí o tom výčet hrdelních soudů k r. 1792, tehdy zvaných již soudů kriminálních, kterých na Moravě fungovalo už jen třináct: Brno, Hustopeče, Mikulov v kraji brněnském, Olomouc, Šumperk, Prostějov v kraji olomouckém, Znojmo v kraji hradištském, Nový Jičín, Kroměříž, Osoblaha v kraji přerovském. V sousedním Slezsku dosud k centralizačnímu procesu nedošlo.

Až dosud šlo o reformy kvantitativního charakteru, za nimiž stály snahy o sjednocení a plné postátnění výkonu trestní jurisdikce. Její výkon náležel pozemkovým vrchnostem a jako zvláštní výsada městům. Odebrání této výsady za Karla VI. a Marie Terezie většině měst nebylo navenek zdůvodňováno jako oslabování městské samosprávy, nýbrž jako koncentrace do míst, zaručujících již předem kvalitou personálu kvalitu nalézací činnosti. Současně s tím byly vyzdvihovány i finanční úspory s centralizací spojené. Již od konce 17. stol. docházelo totiž ke změnám v nazírání na zdroj práva, za něž byl v absolutistickém státě považován jedině panovník a úředníci museli právo nalézat podle jím vydaných právních norem. V praxi to znamenalo nahradit feudální soudce volně právo nalézající soudci byrokratickými.⁹⁾ K tomu ovšem stát nevlastnil ani fyzických sil, ani finančních prostředků, které měla města. Proto (a také z jiných důvodů) postupně byrokratizoval městskou správu, kterou začleňoval, pod svůj vliv prostřednictvím krajského zřízení za uplatňování převládající zásady o nutnosti odloučení správní administrativy od justiční.¹⁰⁾ V tomto směru sehrál významnou roli požadavek personálního obsazování hrdelních soudů, jimiž byly dosud městské rady, kvalifikovanými osobami ve státě předepsaném počtu, jako ostatně tomu bylo i v jiných oblastech městské správy. Již za Karla VI. začala se požadovat od kandidátů na městské úřady znalost práva a v r. 1749 bylo jim nařizováno absolvovat některé universitní přednášky. Podkomoři při obsazování uvolněných magistrátních míst nesměl se nadále řídit starou zásadou, že v městských radách mohou zasedat toliko usedlí měšťané, nýbrž měl bez ohledu na návrhy konšelů jmenovat na uvolněná místa královských rychtářů, městských radních, úředníků i zřizenců i osoby cizí, zejména staré syndiky, advokáty a důstojníky ve výslužbě, tzn. osoby znalé práva teoreticky i životními zkušenostmi a oddané za to státu, nikoliv zájmům skupinovým — městským. Od roku 1751 byly tyto funkce osvobozeny od skupinového ovlivňování vyměněním stálých platů.¹¹⁾ Postupně odlučování justiční správy od správy politické a zavádění systému soudců — úředníků — umožňovalo pracovat soudům jako státním úřadům nepřetržitě, což mělo i výhodu pracovní rutiny a znalosti procesních forem i materiálního práva. Právníké vzdělání na právníké fakultě bylo však všeobecně předepsáno pro soudce až v r. 1781.¹²⁾ To zname-

nalo opětovně zvýšení požadavků na uchazeče o místa v městských úřadech a současně jeden z předpokladů pro pozdější reformu městské správy, která byla nařízena dvorským dekretem (dále jen dv. dek.) z 24. 8. 1786 o všeobecné regulaci magistrátů. Bez ohledu na dosavadní postavení jednotlivých měst byla všechna rozdělena do tří skupin: 1. větší s magistrátem, který tvořili radní s purkmistrem s právníckým vzděláním, za výkon funkce (zaměstnání) byli placeni, 2. menší s odborným syndikem tajemníkem-právníkem, 3. nejmenší s purkmistrem a obecními staršími. Samostatné soudnictví měla jen města prvních dvou skupin,¹³⁾ přičemž kandidát magistrátní funkce musel m. j. předložit vysvědčení o právní zkoušce opravňující jej k výkonu tokové funkce, na jejíž obsazování měly rozhodující vliv krajské úřady. Zprvu zbylo městům jen formální právo zvolit si z několika požadavkům státu odpovídajících uchazečů, proti nimž neměl krajský úřad námitek; v r. 1803 bylo zrušeno i toto formální právo u těch členů magistrátů, kteří současně působili v civilních a kriminálních soudech a nadále byli jmenováni guberniem v součinnosti s apelačním (současně vrchním kriminálním) soudem.¹⁴⁾

K prvnímu pokusu o kvalitativní změny v organizaci instituci výkonu hrdelního soudnictví došlo za Josefa II. Nejprve byla provedena reforma soudnictví civilního a hrdelní, či jak se v té době již běžně říkalo kriminálního soudnictví, mělo podle dvorského dekretu z 23. 1. 1784 zůstat až do vytvoření nového kriminálního systému in statu quo. Ten byl vytvořen vydáním normy upravující hmotné právo trestní 13. 1. 1787, jurisdikční normy 20. 8. 1787, ve které byla zdůrazněna nutnost přenesení kriminální (dříve hrdelní) agendy pouze na takové soudy, které budou mít dostatečný počet zkušených a řádně placených osob, přičemž byl obecně vysloven požadavek jednoho takového soudu v kraji,¹⁵⁾ a konečně vydáním trestního řádu (osnovy všeobecného kriminálního řádu) 17. 6. 1788. Na základě těchto ustanovení byly jmenovitě vyhlášeny budoucí krajské kriminální soudy, jež na Moravě měly být v Brně, Jihlavě, Novém Jičíně, Olomouci, Uherském Hradišti a Znojmě. Krajský kriminální soud v Novém Jičíně měl být zřízen pro celý přerovský kraj jako úplně samostatný zeměpisný soud.¹⁶⁾ Bylo to nepochybně výsledkem panujících názorů že sídlem krajského kriminálního soudu má být krajské město, za něž bylo na Moravě voleno některé z dřívějších měst královských. A v přerovském kraji královského města nebylo.

Zel, do smrti Josefa II. nebyly přípravné práce pro uskutečnění této reformy uspokojivě dokončeny, takže reforma nebyla uvedena do praxe. Leopold II. dvorským dekretem z 2. 8. 1790 výslovně neprovedenou územní přestavbu kriminálních soudů odvolal. Z josefinské reformy ponechal v platnosti pouze obecné požadavky zvýšení kvalifikace kriminálních soudců a omezení počtu stávajících kriminálních soudů, takže výkon trestní pravomoci zůstal i nadále v rukou magistrátů přesně stanovených měst, mezi nimi i Nového Jičína. Zůstala-li reforma Josefa II. jen na papíře, pak centralizační proces výkonu kriminální pravomoci pokračoval. V r. 1803 bylo Osoblazsko, moravská to enkláva náležející dotud administrativně k přerovskému kraji, od přerovského kraje odtrženo a připojeno ke kraji opavskému a územní kompetence současně zrušeného kriminálního soudu v Osoblaze připadla k územní kompetenci stejného soudu v Opavě.¹⁷⁾

Základ pro další pozitivní vývoj vytvořil patent Františka II. z 3. 9. 1803 s platností od 1. 1. 1804, který nařizoval postupné zřizování krajských kriminálních soudů, přičemž v každém kraji měl existovat pouze jediný krajský kriminální soud s vyšetřovací i nalézací kompetencí. Měl rozhodovat zločiny (před tím kriminální, ještě dříve hrdelní činy), kdežto stíhání těžkých policejních přestupků, později přečinů zůstalo v kompetenci magistrátů, jiných policejních přestupků policejním úřadům. Tím ovšem magistráty ztratily trestní kompetenci, s výjimkou přestupkové agendy. Situace v přerovském kraji však byla snad nejsložitější na celé Moravě, neřku-li v českých zemích vůbec. Byla do značné míry ovlivněna situací na těšínském Slezsku, kde v r. 1792

výkon trestní jurisdikce náležel soudům v Bilsku a Těšíně¹⁸⁾ a dalším soudům v Bohumině, Frýdku, Frýštátě a Rychvaldě. Zřejmě v letech 1792—1800 byla v této části Slezska trestní kompetence centralizována jen k soudům v Bilsku a Těšíně, poněvadž v r. 1800, když věznice v Těšíně nemohla pro sešlost sloužit svému účelu, bylo nařízeno odesílat vězně z obvodu kriminálního soudu v Těšíně k novojičínskému kriminálnímu soudu.¹⁹⁾ Je přirozené, že Kroměříž měla dostatek školeného personálu, ze kterého mohl být aktivován kriminální soud s plnou kompetencí (vyšetřovací i nalézací). V Novém Jičíně tak tomu nebylo. Byli zde toliko dva zkušeni kriminální soudci a dalších zkušeni osob (místních advokátů a vysloužilých úředníků) tu nebylo.²⁰⁾ Nastala tedy v přerovském kraji paradoxní situace, kdy krajský kriminální soud s plnou kompetencí sídlil i mimo sídlo krajské politické správy, t. j. mimo Nový Jičín, přičemž podle personálního obsazení náležela novojičínskému soudu pouze pravomoc vyšetřovací. Rozborem dochovaných písemností tohoto soudu bylo zjištěno, že přesto novojičínský soud vedl trestní agendu v plném rozsahu (vyšetřování i rozsudky) až do r. 1811.²¹⁾ Nepochybně k tomu přispěla situace v sousedním těšínském Slezsku.²²⁾ Teprve od r. 1812 byla kompetence novojičínského soudu skutečně omezena jen na stadium vyšetřovací a k rozhodnutí musel nápady (český termín pro právnícký termín causa-případ) zasílat ze dvou třetin k soudu kroměřížskému a z jedné třetiny k soudu olomouckému.²³⁾ Nevylučuji, že povinnost zasílat část nálezů k rozhodnutí do Olomouce, t. j. do jiného kraje, což si protřečeli se zájmem státu koncentrovat výkon trestní pravomoci v kraji do rukou jediného krajského kriminálního soudu, byla stanovena především s ohledem na část území těšínského Slezska, náležejícího přechodně pod pravomoc moravského soudu novojičínského(!), jehož silniční spojení i s ohledem na těšínské Slezsko bylo nejlepší v dané situaci s Olomoucí. Nelze totiž pominout, že delikventy bylo třeba dopravovat do Nového Jičína k vyšetřování a pak odtud do Olomouce (nebo Kroměříže) k nalézacímu řízení, což v té době nebylo zcela jednoduché, nehledě ke složitému řešení s tím souvisejících otázek finančních.²⁴⁾ Tato situace trvala jen v r. 1812. Od r. 1813 novojičínský soud přestal nápady ze sousedního Slezska, jmenovitě z Karvinska, Frýdecka a Těšínska, vyšetřovat.²⁵⁾ Po těchto změnách zahrnovala v r. 1817 územní kompetence vyšetřovacího kriminálního soudu v Novém Jičíně města Budišov n. B., Brušperk, Frenštát p. R., Příbor, Město Libavá (spolu s komorními statky k němu náležejícími), Valašské Meziříčí, Nový Jičín, Moravská Ostrava a území panství Starý Jičín, Nový Jičín, Kunín, Jeseník, Bartošovice, Hukovice, Nová Horka, Sedlnice — léno, Petřvald, Paskov, Fulnek spolu s městem, Krasno, Valašské Meziříčí — léno, Hukvaldy s městem Místkem, Leíná, Hustopeče n. B., Velká Štřelná, Potštát, Spálov.²⁶⁾ V téže době tvořili novojičínský soud Anton Ignaz Schenk (předseda, který byl současně purkmistrem) a tři radní: Johann Horák, Franz Böhm a Franz Schenk.²⁷⁾

I nadále pokračovalo sjednocování územní kompetence s politickou, sjednocování teorie s praxí, což se v dané fázi vývoje nejvíce týkalo kompetence kroměřížského soudu a následně pak i soudu v Novém Jičíně. Dvorským dekretem z 15. ledna 1830 (když již dvorským dekretem z r. 1828 byla nařízena další redukce kriminálních soudů na Moravě) a rozhodnutím Nejvyššího soudního úřadu ve Vídni z 8. 1. 1830 bylo m. j. vyňato z kompetence kroměřížského soudu: panství Ivanovice na Haně (brněnský kraj) a podřízeno soudu v Brně, dále 15 panství z hradištského kraje byla podřízeno soudu v Uherském Hradišti, panství z olomouckého kraje byla až do skončení výstavby nové věznice v Olomouci ponechána pod kompetencí soudu v Kroměříži, pak však měla okamžitě přejít do kompetence soudu v Olomouci.²⁸⁾ Provedenými úpravami bylo na Moravě docíleno téměř úplné sjednocení kompetence krajských kriminálních soudů s územní kompetencí krajských úřadů a s výjimkou přerovského kraje, kde i nadále fungovaly soudy v Kroměříži (s plnou kompetencí) a Novém Jičíně (jen s kompetencí vyšetřovací), i existence jediného krajského kriminálního

soudu v sídle krajského úřadu.²⁹⁾ Novojičinský soud nadále zasilal nápady k rozhodnutí jen do Kroměříže. Rozsudky byly pak veřejně rozhlášovány v češtině nebo němčině odsouzcencům z balkónu radnice, obvykle u příležitosti výročního nebo týdenního trhu.³⁰⁾ Nejvyšším rozhodnutím z 28. 7. 1840 a dvorským dekretem ze 7. září 1840 bylo nařízeno zřídit v Novém Jičíně krajský kriminální soud pro celý přerovský kraj — současně s tím zrušit soud v Kroměříži — a postavit v Novém Jičíně novou věznici.³¹⁾ Kromě toho byla nařízena i systemizace krajského kriminálního soudu, která, při personální unii této justiční složky s magistrátem města, přinesla komplexní přestavbu novojičinského magistrátu bez ohledu na názor „otců města“. Po dokončení stavby nových věznic v Novém Jičíně a v Olomouci byly k 30. 9. 1845 dosavadní soudy v Kroměříži a Novém Jičíně zrušeny a k 1. 10. 1845 byl aktivován v Novém Jičíně krajský kriminální soud s plnou věcnou i územní kompetencí pro celý přerovský kraj.³²⁾ Tím byla na Moravě dokončena realizace záměrů původně ještě josefinského státu a vytvořeny předpoklady pro plné postátnění justiční správy buržoazního státu od 1. 7. 1850.³³⁾

Jak jsem již naznačil, přivodilo zřízení krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně reorganizaci celého magistrátu města. Před reorganizací k 1. 10. 1845 stál v čele magistrátu v letech 1844—1845 purkmistr Johann Kattauer, který byl novojičinským poštmistrem,³⁴⁾ a čtyři radní, z nichž pouze městský syndik Mathias Proksch a kriminální rada Karel Lemayer byly osobami zkoušenými z práva, další dva radní Franz Livehr³⁵⁾ a Sebastian Bilimek³⁶⁾ nesplňovali předepsané požadavky pro výkon funkce u krajského kriminálního soudu. Z úředníků zde působil Johann Friedrich ve funkci kriminálního aktuaře, jako substitut zde byl Franz Lang, jako kancelisté Valentin Dock a Johann Orel, jako kancelářský praktikant Adolf Knabe a soudním sluhou byl Josef Trubig,³⁷⁾ správcem, věznic Josef Mödlinger, vězeňským strážcem Franz Swoboda. K nim nutno přičíst vězeňského duchovního Mathiase Skrobala. U kriminálního soudu spolupůsobil i městský zdravotní personál: lékař a městský kriminální a vrchnostenský fyzik MUDr. Paul Zimmer,³⁸⁾ městský kriminální ranhojič Georg Hicel³⁹⁾ a kriminální porodní bába Kajetána Fenderle.⁴⁰⁾ V této souvislosti je zajímavé, že v r. 1843 bylo jedno místo radního s ročním sluzným per 500 zl. u novojičinského magistrátu a současně i kriminálního soudu neobsazeno. Proto apelační a vrchní kriminální soud v Brně vyhlásil dne 25. 4. 1843 na volné místo veřejný konkurs. Zájemci se museli přihlásit u něj do 15. 6. 1843 a museli předložit následující doklady: o soudně-politických studiích, o vykonání zkoušky u civilního a kriminálního soudu spolu se zkouškou politickou, o dosavadní beztrestnosti, o znalosti němčiny a češtiny, o dosavadní službě a morální bezúhonnosti spolu s dalšími prohlášeními.⁴¹⁾ Prozatím nevíme, zda šlo ještě o obsazení místa radního před či po aktivaci krajského kriminálního soudu.

Aktivaci nového soudu došlo k radikálním zásahům i do skladby novojičinského magistrátu. Funkcí předsedy soudu, který byl současně purkmistrem,⁴²⁾ byl pověřen dosavadní první novojičinský radní a městský syndik Mathias Proksch, který v této funkci byl ještě v r. 1849.⁴³⁾ Dosavadní purkmistr Johann Kattauer byl zbaven funkce a zůstal jen novojičinským poštmistrem. Z radních nezůstal ve funkci ani jediný. Skolený kriminální rada Karel Lemayer se nepochybně stal od r. 1846 radním krajského kriminálního soudu a magistrátu v Jihlavě, kde působil ještě v r. 1848.⁴⁴⁾ Místa radních byla obsazena školenými lidmi, kteří dotud nepůsobili v Novém Jičíně. První radní, Jakob Feigerle, přišel z Kroměříže, kde byl kriminálním radou (též magistrátním) u tamního soudu. Druhý radní, Leopold Weiss, přišel z Frenštátu p. R., kde byl nejméně v l. 1844—1845 městským syndikem a tím i městským radním. Třetí radní se stal Wilhelm Schenk, dosavadní (v l. 1844—1845) městský syndik a městský radní ve Vidnavě. Místo čtvrtého radního bylo obsazeno až v r. 1847 Johannem Berkou, který byl nejméně v l. 1844—1845 kriminálním aktuařem a v r. 1846 jedním

ze dvou sekretářů krajského kriminálního soudu a magistrátu v Jihlavě. Sekretářem byl jmenován v r. 1845 Anton Schwalm, dosavadní registrátor a protokolista podacího protokolu krajského kriminálního soudu a magistrátu v Opavě (v l. 1844—1845). Johann Friedrich, dosavadní kriminální aktuař, zůstal v této funkci i v r. 1846, v r. 1847 již v ní jmenován není a jeho osudy se prozatím nepodařilo zjistit. Druhým kriminálním aktuařem byl jmenován Johann Scholz, který v l. 1844—1845 působil jako auskultant kriminálního soudu a magistrátu v Brně, od aktivace obdobného soudu v Novém Jičíně působil zde (ještě v r. 1848). Po odchodu kriminálního aktuaře Johanna Friedricha byl na jeho místo dosazen Johann Fischer, který nepochybně před tím působil (nejméně v l. 1844—1846) u krajského kriminálního soudu v Olomouci jako auskultant a vyšetřující kriminální komisař. V Novém Jičíně působil ještě v r. 1848. Místo auskultanta zůstalo v Novém Jičíně neobsazeno, teprve v r. 1848 byl jím ustanoven Franz Kolitscher, druhé auskultantské místo zůstalo volné. Registrantem a expedítořem se stal dosavadní magistrátní kancelista Valentin Dock, vedoucím podacího protokolu další dosavadní magistrátní kancelista Johann Orel. Oba v těchto funkcích byli ještě v r. 1848. Kancelisty se stali Franz Lang (dosavadní substitut), Adolf Knabe dosavadní kancelářský praktikant), Alois Mader a Josef Reverelli. Posledně jmenovaný s největší pravděpodobností přišel do Nového Jičína od krajského kriminálního soudu v Brně, kde v r. 1845 zastával funkci kancelářského praktikanta, když v téže funkci u obdobného úřadu působil v r. 1844 v Jihlavě. Obsazení míst soudního sluhu, správce věznic a vězeňského dozorce zůstalo až do r. 1848 stejné, jako před reorganizací. Jen v r. 1845 dvě nově přisystemizovaná místa dozorců zůstala ještě v r. 1846 neobsazena; teprve v r. 1847 jimi byli Anton Stieber a Ferdinand Pfeffer. Rovněž osoba vězeňského duchovního se nezměnila. Až v l. 1847—1848 zůstalo toto místo neobsazeno. I zdravotní personál zůstal ve stejném složení jako dříve, a to až do r. 1848. Toliko v r. 1847 namísto dosavadní kriminální porodní báby nastoupila Barbara Habermannová, ovšem jen ve funkci zastupující, nikoli definitivní.⁴⁵⁾ V dalších letech se systemizace krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně mnoho nezměnila. V r. 1847 přibyl soudní praktikant Christoph Sedlatschek (působil zde i v r. 1848), kancelářští praktikanti Franz Schindler a Vincenc Schmuck. První z nich zde byl i v r. 1848, druhý již nikoli. Místo něj přibyl v r. 1848 další dva kancelářští praktikanti Florián Pidl a Johann Wlček. Jestliže tedy měl novojičinský magistrát v l. 1844—1845 celkem 13 činných osob, tzn. plně obsazenou systemizaci, pak v r. 1846 bylo u krajského kriminálního soudu a současně i magistrátu systemizováno 20 míst (obsazeno 16), v r. 1847 již 23 míst (obsazeno 22) a v r. 1848 celkem 25 míst (obsazeno 23). Srovnáme-li to s ostatními krajskými kriminálními soudy na Moravě a ve Slezsku není to počet velký, musíme mít ovšem na paměti, že všechny ostatní soudy již fungovaly dlouho, kdežto novojičinský se prakticky teprve formoval. Brněnský soud byl včetně magistrátu v r. 1848 největší. Měl okolo 100 systemizovaných míst. Pak následovala Olomouc s průměrem 62 míst v letech 1844—1848. Daleko menšími byly soudy ve Znojmě (31—36 míst) a Jihlavě (37—42 míst), pak v Uherském Hradišti (25—29 míst). S nejmenším počtem míst figuroval mezi moravskými krajskými kriminálními soudy soud novojičinský. Ze slezských soudů jej předčil jen soud opavský (32—38 míst). Ostatní dva byly daleko menší: těšínský 15 míst, na Janském Vrchu 15—19 míst.

Vzhledem k personální unii krajského kriminálního soudu s magistrátem svědčí pro nadřazenost prvního nad druhým též skladba platů jednotlivých zaměstnanců, které v r. 1848 činily v Novém Jičíně celkovou sumu 7670 zl., přičemž 6320 zl. bylo hrazeno z kriminálního fondu (státní peníze) a jen 1350 zl. činila městská renta.⁴⁶⁾

U jednotlivých funkcí byla skladba platů následující:

Purkmistr	176	824	1000
1. radní	141	659	800
2. radní	141	659	800
3. radní	123	577	700
4. radní	123	577	700
Sekretář	79	371	450
1. kriminální aktuár	79	371	450
2. kriminální aktuár	70	330	400
Registrátor	70	330	400
Vedoucí podacího protokolu	62	288	350
1. kancelista	53	247	300
2. kancelista	44	206	250
3. kancelista	44	206	250
4. kancelista	35	165	200
Správce věznic	35	165	200
1. dozorce vězňů	21	99	120
2. dozorce vězňů	18	82	100
3. dozorce vězňů	18	82	100
Soudní sluha	18	82	100

K tomu je třeba poznamenat, že v r. 1845 plat sekretáře nebyl z počátku stanoven a plat vedoucího podacího protokolu měl činit jen 330 zl. Navíc se však k r. 1845 dovídáme o platech dalších osob činných u nového soudu. Soudní lékař měl stanovený plat 250 zl., kriminální ranhojič 40 zl., kriminální porodní bába 20 zl. a vězeňský duchovní 80 zl. I tato skutečnost ukazuje na nadřazenost krajského kriminálního soudu nad magistrátem.

Vedle tohoto personálu působili u kriminálního soudu též přísedící, jimiž byli v r. 1820 v Novém Jičíně Alois Tempele šestašedesátiletý měditepec (kupferschmied), působící v této funkci od r. 1807, od 7. 2. 1817 jimi byli Franz Schindler, devětačtyřicetiletý barvíř (Schönfärber), Martin Ritz, jednapadesátiletý výrobce prádla (Kleidermacher), a Johann Schromm, osmapadesátiletý obchodník sukrem (Tuchhändler).⁴⁷⁾ V letech 1844—1846 sestával sbor přísedících ze Sarkandera Schussböcka, Ludwiga Liewehra, Antona Praschaka, Karla Rösnera, Augustina Czapeka a Karla Döppera. V letech 1847—1848 zůstali ze jmenovaných ve funkci toliko Schussböck, Praschak a Rösner, namísto ostatních byli jmenováni Valentin Holleschek, Augustin Zappek, Josef Tempele, Mathias Burkert, Josef Zappek a Josef Götz.⁴⁸⁾ Závěrem dlužno poznamenat, že krajský kriminální soud fungoval až do 1. 7. 1850, kdy byl aktivován krajský soud v Novém Jičíně, který převzal agendu dřívějšího soudu v téměř stejné územní kompetenci.

Poznámky:

- ¹⁾ Václav Vaněček, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, p. 292, 294. Též Lubomír Vaněk, *okresní archiv v Kutné Hoře. Průvodcem po archivních fondech a sbírkách*, Kutná Hora 1970, p. 48—49.
- ²⁾ V dalším vycházím ze závěrů rozsáhlé teoreticky zaměřené studie Miroslava Klöse, *K vývoji kriminálních soudů na Moravě a ve Slezsku od poč. 18. do pol. 19. století, která má být zveřejněna ve Sborníku archivních prací*. Tam viz i podrobně o literatuře, proto zde uvádím jen nejnútější odkazy.
- ³⁾ Christian d'Elvert, *Weitere Beiträge zur österreichischen Rechtsgeschichte* (dále jen *Weitere Beiträge*), in: *Schriften der historisch-statistischen Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde* (dále jen *Schriften*), Band 27, Brünn 1888, p. 107—112.

- ⁴⁾ Tamtéž, p. 112. Keť Vratislavským mírem v r. 1742 po první slezské válce až do rozdělení Slezska náležela k přerovskému kraji. Srv. E. Komarek, *Distrikt Katscher in Recht und Geschichte*, Ratibor, p. 5.
- ⁵⁾ Dr. Josef Beck, *Geschichte der Stadt Neutitschein*, Neutitschein 1854, p. 269. Odtud též František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže*, II/4, Kroměříž 1948, pozn. 62 na p. 700.
- ⁶⁾ V přerovském kraji se to částečně podařilo pouze Dřevohosticím. Srv. Ch. d'Elvert, *Weitere Beiträge*, p. 113.
- ⁷⁾ Tamtéž, p. 127.
- ⁸⁾ Tamtéž, p. 129.
- ⁹⁾ V. Vaněček, I. c., p. 292—293. Již Jaromír Celakovský, *Povšechné dějiny právní*, Praha 1892, p. 5, píše o postátnění soudů. Též L. Vaněk, I. c., p. 48 a n.
- ¹⁰⁾ Podrobně viz M. Klos, I. c.
- ¹¹⁾ J. Celakovský, I. c., p. 84; Bohuslav Rieger, *Zřízení krajské v Cechách*, díl II, Praha 1893, p. 415.
- ¹²⁾ V. Vaněček, I. c., p. 292—293.
- ¹³⁾ Tamtéž, p. 248—249; J. Celakovský, I. c., p. 85; Jan Kapras, *Právní dějiny země koruny české*, díl III/2, Praha 1920, p. 188—189.
- ¹⁴⁾ Od r. 1808 ztratila města i právo volby politických a ekonomických magistrátních radů. J. Kapras, I. c., p. 189; J. Celakovský, I. c., p. 85.
- ¹⁵⁾ To zcela odpovídalo všeobecným zásadám o kriminální jurisdikci pro české a rakouské země, publikovaným apelačními soudy jednotlivých zemí již v r. 1785. V jejich programu bylo „zavedení zeměpanských, tedy již plně byrokraticky organizovaných kolegiálních soudů krajských (Criminal-Kreisgerichte), po jednom v každém kraji“. Václav Solle, *Trestní soudnictví předběžnové v českých zemích*, in: *Sborník archivních prací* roč. 12/1962, p. 105.
- ¹⁶⁾ Obdobně tomu mělo být v Čáslavi. V. Solle, I. c., p. 106.
- ¹⁷⁾ Ch. d'Elvert, *Weitere Beiträge*, p. 178; týž, *Zur Österreichischen Verwaltungsgeschichte*, in: *Schriften*, Band 24, Brünn 1880, p. 528.
- ¹⁸⁾ Anton Peter, *Fest-Programm der k. k. Lehrbildungs-Anstalt in Teschen*, Teschen 1878, p. 60, tvrdí v souvislosti po vydání hrdelního řádu Josefa I., že územní kompetence městského (hrdelního) kriminálního soudu v Těšíně byla z obvodu města rozšířena na celé knížectví včetně městských statků. Konkrétnější časové údaje však neuvádí.
- ¹⁹⁾ Podle A. Petera, I. c., p. 63—64, pokračoval dosavadní soud ve výkonu trestní jurisdikce, deliktenti z nižších stavovských panství a z městských statků byli doprovození částečně do Nového Jičína a částečně do Opavy.
- ²⁰⁾ Ch. d'Elvert, *Weitere Beiträge*, p. 178. Též V. Solle, I. c., p. 107. Ještě v r. 1830 byl u novojičínského soudu pouze 1 kriminální rada a 1 kriminální aktuár.
- ²¹⁾ Státní archiv Opava, Kriminální soud v Novém Jičíně, judikатурní spisy.
- ²²⁾ V Těšíně bylo nařízeno vybudovat krajský kriminální soud i s novou věznicí teprve v r. 1806. Věznice byla dokončena k 1. 11. 1812 a od r. 1813 krajský kriminální soud v Těšíně vstupoval postupně v život, zprvu jen s kompetencí vyšetřovací, od r. 1814 patrně i s kompetencí nalézací, když již v r. 1813 zaslal nápad k rozhodnutí krajskému kriminálnímu soudu v Opavě. Státní archiv Brno (dále jen SAB), Apelační soud Brno (dále jen C 5), inv. č. 1256, sign. 12 G, fasc. 1 a 2. Též A. Peters, I. c., p. 63—64.
- ²³⁾ Ch. d'Elvert, *Weitere Beiträge*, p. 178; J. Beck, I. c., p. 269 a 286, uvádí k vývoji novojičínského soudu jen dva nepodstatné a obecně známé údaje.
- ²⁴⁾ Srv. kupř. koncept dopisu apelačního soudu krajským úřadům v Přerově a Těšíně z 1. 2. 1808 a kriminálním soudům v Novém Jičíně, Olomouci, Kroměříži a Bilsku z 1. 1. 1808. SAB, C 5, inv. č. 1232, sign. 12 C, fasc. 1. Ostatně hlavní silniční a poštovní spojení Vídně přes Moravu s Těšínem a dále se uskutečňovalo po nové, tzv. cisařské silnici, zejména po nařízení z r. 1778 o dopravě pošty po trase Olomouc-Hranice-Nový Jičín-Frydek-Těšín-Bílsko atd. Srv. M. Klos, *Ke vzniku poštovního úřadu v Kopřivnici*, in: *Vlastivědný sborník okresu N. Jičín*, sv. 6—7/1971, p. 36. Též A. Turek, *Fulnecko*, Brno 1940, p. 14.
- ²⁵⁾ Viz pozn. 22.
- ²⁶⁾ SAB, C 5, inv. č. 1232, sign. 12 C, fasc. 1, zpráva z 23. 5. 1817.
- ²⁷⁾ SAB, C 5, inv. č. 1235, sign. 12 C, fasc. 4, zpráva novojičínského soudu z 20. října 1817. V r. 1820 byl již purkmistrem Martin Ritz. Srv. *Chronik der Stadt Neu-Titschein vom Jahre 1800 bis 1881 von Johann Hermann*, in: *Das Kuhländchen*, Band 7/1926, p. 42 (dále jen *Chronik der Stadt*).
- ²⁸⁾ Panství Dluhonice, Dobromilice, Doloplazy, Kojetín, Kovalovice, Křenovice, Luto-

- pecny, Mořice, Nezamyslice, Polkovice, Tovačov a Uhřice (všechny olomoucký kraj) byly z kompetence kroměřížského soudu převedeny do kompetence soudu olomouckého. Ch. d'Elvert, Weitere Beiträge, p. 178—180.
- ²⁹⁾ Vývojem krajského úřadu v Novém Jičíně se budeme zabývat příště.
- ³⁰⁾ Chronik der Stadt, p. 57. O užívání češtiny viz níže.
- ³¹⁾ Údajně byla postavena v r. 1842 stavebním mistrem Lerchem. Chronik der Stadt, p. 54.
- ³²⁾ J. Herman uvádí, že Ferdinand V. povolil městu Novému Jičínu kriminální soud již v r. 1827. Chronik der Stadt, p. 53.
- ³³⁾ Tehdy krajské kriminální soudy byly přetvořeny na krajské soudy a v podstatě tam, kde magistráty byly oprávněny rozhodovat těžké policejní přestupky, byly zřízeny okresní soudy.
- ³⁴⁾ Pokud nebude uvedeno jinak, čerpám veškeré personální údaje z Provincial-Handbuch für Mähren und Schlesien für das Jahr 1844 (dále 1845, 1846, 1847, 1848). Brünn. V Chronik der Stadt, p. 57, je k r. 1845 uváděn počet úředníků magistrátu ještě před reorganizací.
- ³⁵⁾ Je zajímavé, že osoba stejného jména působila u krajského kriminálního soudu v Uherském Hradišti v r. 1844 jako auskultant, v r. 1845 jako substitut syndikus (v téže funkci působil v r. 1845 i v sousedním Uherském Brodě).
- ³⁶⁾ Nepochybně jde o stejnou osobu, která byla nájemcem tanečního sálu a která kupř. v r. 1843 pozvala k účinkování na plesu hudební těleso dvorního kapelníka Josefa Strausse. Chronik der Stadt, p. 55.
- ³⁷⁾ Kronikář o něm poznamenává k r. 1830, že nosil poslední cop v Novém Jičíně. Chronik der Stadt, p. 43.
- ³⁸⁾ Na jiném místě je dotýčný jmenován Johann Paul Zimmer, který v Novém Jičíně působil nejméně v l. 1844—1848. Viz o něm též poznámku kronikáře k r. 1854. Chronik der Stadt, p. 81. Kromě něj zde nejméně v těchto letech působili lékaři Josef Blaschke (1845—1848), Emanuel Kund (1845—1847) a Leopold Dittel (1848).
- ³⁹⁾ Georg Hükel (též psaný Hickel) byl podle svého listu z 3. 4. 1845, adresovaného novojičinskému kriminálnímu soudu, který jej listem datovaným 18. 4. 1845 zaslal apelačnímu soudu, městským lékařem novojičinským od r. 1808, od r. 1809 působil u kriminálního soudu jako ranhojič. SAB, C 5, inv. č. 1235, sign. 12 C, fasc. 5.
- ⁴⁰⁾ V r. 1820 vykonávala funkci kriminální porodní báby Kateřina Weissová. Tamtéž, koncept přípisu apelačního soudu na novojičinský magistrát z 24., odeslaný 29. 11. 1820.
- ⁴¹⁾ Vyhláška byla zveřejněna v Beilage zur Troppauer Zeitung Nr. 36/1843 z 5. května, p. 426; též v brněnském úředním věstníku. Sv. SAB, C 5, inv. č. 1234, sign. 12 C, fasc. 2. Rozsudky byly u novojičinského soudu vyhlášovány v němčině nebo češtině, což se řídilo jazykem odsouzené osoby. Dokonce opavský magistrátní rada Spiller byl při reorganizaci magistrátu v Opavě v krajský kriminální soud suspendován pro neznalost české řeči! Vedle toho neměl složený předepsané zkoušky. SAB, C 5, inv. č. 1263, sign. 12H, fasc. 1.
- ⁴²⁾ Před touto reformou, jinde provedenou daleko dříve, byl purkmistr a městská rada (zejména v éře hrdelních soudů, později se tato situace postupně měnila) určující pro předsedu a rady u hrdelního-později kriminálního — soudu. Nyní byly základními určujícími funkcemi u krajského kriminálního soudu a funkce u magistrátu byly z nich odvozené.
- ⁴³⁾ Údaje k r. 1849 o předsedovi a radních krajského kriminálního soudu viz v SAB, C 5, inv. č. 1236, sign. 12 C, fasc. 8, přípis krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně brněnskému apelačnímu soudu z 5. 3. 1849.
- ⁴⁴⁾ Původně se s ním počítalo v Novém Jičíně na funkci druhého radního. Jmenovací dekret mu byl již vystaven. Sv. SAB, C 5, inv. č. 1232, sign. 12 C, fasc. 1, příloha přípisu mor. slez. zemského gubernia apelačnímu soudu z 8. 8. 1845, kde je i jmenovité obsazení funkcí. Zrušení soudu v Kroměříži v r. 1845 nemělo velký vliv na personální obsazení tamního magistrátu, který však na druhé straně poklesl o jeden stupeň v jejich hierarchii. Purkmistr Vincenc Wieser a tři radní (Josef Gellinek-syndikus a 1. radní, Josef Bruckner a Franz Kribus) zůstali ve funkci a tvořili po reorganizaci městskou radu. Navíc purkmistr a městský syndik byli v r. 1844 přisedicemi rady u lenního soudu v Kroměříži, v r. 1845 byli jmenováni arcibiskupskými rady v Olomouci. Kriminální rada Jakub Feigerle přešel do Nového Jičína. Dosavadní radní a výpomocný referent u kriminálního soudu, Eduard Bellmann, vedený v r. 1844 v systemizaci brněnského krajského kriminálního soudu jako auskultant, výpomocně působil však v Kroměříži, se po zrušení kroměřížského soudu vrátil na své brněnské auskultantské místo, kde působil až do r. 1848.

Takže jediným radním, pro nějž po reorganizaci nezbylo místo radního, byl Vincenc Weis. O osudech registrátora, taxátora, expeditora a vedoucího pozemkové knihy v jedné osobě Johanna Bartase a tří kancelistů Johanna Rittera, Franze Jeanota, Josefa Koskeho (působil zde v r. 1844) a Franze Kullora (v r. 1845) není mně prozatím ničeho známo. Zajímavé je ještě pro srovnání s novojičinským soudem před jeho reorganizací v r. 1845, že z téhož roku je u kroměřížského soudu známo jméno lékaře Tadeáše Mastaliera (současně byl městským a vrchnostenským fyzikem), ranhojiče Paula Faulkala, vězeňského duchovního Franze Jaschkeho, který byl kanovníkem kroměřížské kapituly, a v l. 1844—1845 pouze tři přisedicích" Johanna Vogela, Josefa Žilaka a Jakuba Strobla.

⁴⁵⁾ Vzhledem k tomu, že tento skromný příspěvek by měl být jen počátkem moderního bádání o správních dějinách města, uvádím většinu jmen a příjmení v přesném přepisu (též vzhledem k různému jejich psaní různými pisáři).

⁴⁶⁾ SAB, C 5, inv. č. 1232, sign. 12 C, fasc. 1, příloha ke spisu 527/pres. z 24. 1. 1852 vypracovaná v Novém Jičíně 24. 3. 1848.

⁴⁷⁾ SAB, C 5, inv. č. 1235, sign. 12 C, fasc. 4, přípis krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně apelačnímu soudu v Brně z 9. 12. 1820. Z důvodů uvedených v pozn. 45 uvádím v závorce i přepis německého označení povolání dotyčné osoby.

⁴⁸⁾ Viz pozn. 34.

ŠKOLSKÝ ZÁKON Z ROKU 1869 A UČITELSKÝ ÚSTAV V PŘÍBOŘE

Ladislav Poláček

Konec 18. a první polovina 19. stol. jsou v naší historii obdobím národního obrození. V této době se formuje novodobý český národ v habsburské monarchii, v níž dozrívá zbytek feudalismu a vznikají základy kapitalistické společnosti. Nedílnou součástí národního obrození je vlastenecká činnost obrozeneckých učitelů. Ve snaze pomáhat českému lidu, usilovali o prohloubení a rozšíření základního vzdělání o poznatky z českých dějin, zeměpisu a přírodních věd k posilování vlastenecké výchovy. Ve své bohaté činnosti budovali české knihovny, zakládali hudební, pěvecké a divadelní kroužky a posilovali národní vědomí českého národa. Ve snaze odstranit hospodářskou zaostalost propagovali nové způsoby hospodaření, zakládali sady a rozvíjeli včelařství. Intenzivně bojují za prosazení českého jazyka jako vnějšího projevu národní svobody. V druhé polovině 19. stol. přerůstá národní hnutí v hnutí politické, v němž rozvoj národní školy je důležitým požadavkem.

Velké sociální a národní hnutí v pol. 19. stol. zasahuje též do našeho kraje. Vydání školského zákona r. 1869 otevřelo cestu k budování nových škol. Bylo to 63 nových škol a 17 adaptovaných jen na území dnešního okresu. Škola se stává v této době kulturně vzdělávacím střediskem nejen pro mládež, ale často i pro dospělé. Je proto v popředí zájmu obecních správ mít pěknou a udržovanou školu v každé obci, která by byla jejím důstojným reprezentantem a činitelem posilujícím národní vědomí.

Velký rozvoj škol vyvolává zvýšenou potřebu učitelů. Podle zprávy přednesené poslancem Demlem v Zemském sněmu moravském 19. 12. 1873, chybělo na Moravě dle statistických údajů 1655 učitelů. Velká potřeba scházejících učitelů si vynutila

otevření druhého českého učitelského ústavu na Moravě (první byl v Brně). O jeho zřízení se ucházela města Hranice, Lipník, Olomouc, Prostějov, Přerov, Příbor a Valašské Meziříčí. Mimořádnou iniciativu vyvíjela městská rada v Příboře pod vedením vlasteneckého starosty Františka Peřiny. Bylo velkým štěstím, že po dlouhých úvahách se podařilo umístit učitelský ústav do Příbora. První školní rok byl zahájen slavnostně 1. října 1875 a pravidelné vyučování dne 4. října 1875 v opravené piaristické budově. Otevření druhého českého učitelského ústavu v Příboře pomáhalo odstraňovat citelný nedostatek učitelů pro nově budované školy na Moravě a ve Slezsku. Ústav se stal též významným českým vzdělávacím a kulturním střediskem kraje, velmi blahodárně rozvíjel vzdělání a kulturní život na Příborsku a nemalou měrou posiloval národní vědomí českého obyvatelstva ve smíšeném českoněmeckém území severovýchodní Moravy a Slezska. Pro město Příbor měl i význam hospodářský. Znamenal značný příliv peněz pro celkem chudé obyvatele města pobytem profesorů, studentů a též učitelů, kteří každoročně přicházeli ke zkouškám učitelské způsobilosti v počtu asi 250.

Hned od počátku byl velký zájem o učitelské studium. K zápisu a prvním zkouškám se přihlásilo 215 zájemců. Po přísných zkouškách bylo přijato do I.—III. ročníku 175 žáků. Podle zápisu v kronice přišlo 90 žáků z jiných učitelských ústavů, 75 ze střed. škol, 5 z měšťanské školy, 1 ze školy hospodářské, 1 z průmyslové, 1 ze školy obecné, 2 ze školy, která připravovala kandidáty pro učitelské ústavy. Všichni chovanci byli české národnosti, z nich 168 bylo z Moravy, 1 z Čech, 4 ze Slezska, 2 ze Slovenska. Většinou pocházeli z nižších sociálních vrstev, a to 138 z rodin rolnických a řemeslnických, 14 z rodin učitelských, 10 z obchodnických, 8 z rodin hostinských a 1 z rodiny dělnické. Jejich věk se pohyboval v rozmezí 16—31 let.

Nadšení profesorského sboru v duchu národně obrozeneckých snah vytvářelo na Příborsku kulturní tradici oslavami památných dní a významných událostí, které od počátku pronikaly do veřejnosti a stávaly se veřejnou kulturní záležitostí. Pravidelné výlety studentů do okolí prohloubily kontakt školy s veřejností a obohacovaly znalosti studentů. Po roce 1898 mají vycházky obsažnější a poučnější program. Navštěvují se výrobní podniky v kraji, historicky významná místa, umělecké výstavy, operní představení v Ostravě a jiné kulturní a vzdělávací podniky.

Velký význam měly též návštěvy studentů čtvrtých ročníků na málotřídních školách v kraji, které jim přiblížily jejich budoucí pracoviště. Po roce 1898 byl navštíven dvakrát moravský zemský ústav pro hluchoněmé v Lipníku, pak jednotřídní školy obecné v Hájově, Závěšicích, Kojetíně a v Trojanovicích, dvoutřídní školy v Louče, Skotnici, Frenštátě „Na kopané“ a v Drnhořci (dnešní Lubíně). Z více třídních škol byly navštíveny školy Starý Jičín a Kopřivnice. To vše bylo do první světové války. Po dobu války byly návštěvy škol omezeny pro malý počet studentů, který zůstal na škole a pro mimořádné poměry. Pravidelně však byla od roku 1915 navštěvována mateřská škola v Klokočově a později v Příboře. Od roku 1919 se hospitační činnost na málotřídních školách rozvíjí dále. Od školního roku 1932/1933 jsou pravidelně navštěvovány reformní pokusné školy ve Zlíně, protože jsou nejbližší a umožňují bohatý zdroj podnětů pro tvořivou práci učitelů. Hlavními organizátory hospitační byli profesori pedagogiky a cviční učitelé. Pečlivě připravené návštěvy studentů na pokusných školách byly pro ně velkým přínosem.

Nelze pominout ani velmi plodné besedy literárně pedagogické, které byly organizovány po nedělních bohoslužbách od samého začátku ústavu. Byly studenty velmi ceněny a pilně navštěvovány. Zvláště vysoké úrovně dosahovaly literárně pedagogické semináře zavedené ředitelem ústavu Josefem Vášou po roce 1925. Kromě chovanců se jich zúčastnili též učitelé cvičné školy. Programy byly vyplněny rozбором některého pedagogického díla.

Rovněž literární besedy, veřejná literární a divadelní představení účelně doplňovala výuku literárním dějinám a teorii literatury. Čtenářské besedy byly zavedeny ve

školním roce 1876/77, „aby se čekatelé učitelství s literaturou školní a jinou důkladněji seznámili a mimo to, aby se jim ukázalo, jak by čísti měli“.

Pro praktické poznávání psychologie a pedagogiky prováděla se na cvičné škole pedopsychologická pozorování žáků. Na počátku sledovali chovanci žáky cvičné školy při výkonu dozoru. Po první světové válce, když na škole působil profesor Sehnal, byla již pozorování systematická. Student pozoroval přiděleného žáka cvičné školy, kterého všichni znali a o svých pozorováních a získaných zkušenostech podal písemnou zprávu. Zprávy byly pak společně rozebírány, posouzeny i kriticky zhodnoceny. Později se od této formy pro nedostatek času upouští a zavádějí se psychologická pozorování se zaměřením na konkrétní psychické procesy a vlastnosti pozorovaných žáků, např. na pili, pravdomluvnost, zrakové schopnosti apod.

Bohatá a plodná práce se rozvíjela v hudební výchově, pracovní výchově, v metodice práce s dětmi vyžadujícími zvláštní péče a na úseku tělovýchovném. Kulturně hudební život ústavu byl velmi bohatý. Učitelský ústav za dobu svého trvání uskutečnil na padesát akademií a kulturních besed, což obohatilo kulturní a hudební život kraje. V uvedeném počtu nejsou zahrnuta menší vystoupení hudebních a pěveckých sborů, kterých byly stovky.

Pracovní výchově (ručním pracím), které se nově zavedly podle školského zákona z roku 1869, byla na učitelském ústavu v Příboře věnována mimořádná péče. Jejich začátky spadají do roku 1877. Informace o provádění této výuky lze vyčíst z výročních zpráv za léta 1909/10 až 1925/26 a v Památku šedesátého výročí učitelského ústavu v Příboře. Ve slavnostní řeči k 50. výročí založení ústavu jeho tehdejší ředitel Jan Berák řekl: „Zdejší ústav je na Moravě první, kde se rukodělným pracím začalo vyučovati. Všude jinde začalo se jim vyučovati později a jiné učitelské ústavy se obracely k nám o radu a o určitou osnovu tohoto předmětu. Náš ústav má také velmi dobře zařízenou dílnu pro toto vyučování, opatřenou velkým počtem nástrojů.“ V této výuce vynikal profesor František Kněz. Vedl též kursy pro učitele. První kurs se uskutečnil v r. 1911 pro 20 učitelů, jejichž práce byly vystavovány na krajijské výstavě v Příboře a oceněny.

Velká pozornost byla věnována dětem vyžadujícím zvláštní péče. Cvičný učitel Rudolf Horáček z vlastní iniciativy navštěvoval kursy pro výchovu těchto dětí a své zkušenosti předával studujícím i učitelům z praxe. Ve školním roce 1910/11 seznámil ve 12 hodinovém kursu studenty třetího ročníku s metodikou vyučování slepých dětí. Ve školním roce 1913/14 seznamoval chovance s výukou slabomyslných. V r. 1914 byl uspořádán kurs pro nápravu řeči koptavých a jinak vadně mluvících. Současně byl organizován kurs dětí koptavých a jinak nevyřečných. Účastníci kursu mohli hned prakticky odstraňovat uvedené vady u dětí. Záznamy uvádí, že ze 30 dětí vadně mluvících se u některých vady odstranily úplně a u některých se značně zlepšily.

Rovněž na úseku tělesné výchovy se hledaly nové cesty. Učitel tělocviku Václav Sehnal propagoval tělesnou výchovu organizováním sportovních her v podzimním a jarním období, zajišťováním veřejných vystoupení a organizováním kursů pro učitele obecných a měšťanských škol. Např. velmi úspěšný kurs pro učitele obecných a měšťanských škol se konal pro 27 učitelek.

Školský zákon z roku 1869 umožnil vzdělávání žen na oddělených čtyřletých učitelských ústavech. Po provedení však žena musela vyučování zanechat. Teprve v roce 1919 bylo toto ustanovení zrušeno. S prvními ženami se v historii učitelského ústavu v Příboře setkáváme v roce 1912, kdy maturovalo 6 externistek. V denním studiu se mezi maturanty objevuje prvních pět v roce 1920, od roku 1924 dosahuje počtu 15 žen. Od roku 1933 tvoří ženy polovinu studujících v ročníku a tento stav trvá až do zániku ústavu v roce 1938. Na ústavě vykonalo zkoušku dospělosti a odešlo do praxe celkem 3591 učitelů. Z uvedeného počtu bylo 546 žen. Z nich interně studovalo 220 a externě 326.

Velmi citelně zasáhla do dění učitelského ústavu v Příboře 1. světová válka. Hned na počátku odcházeli profesori a cviční učitelé do války. Tím trpěla výchova a výuka budoucích učitelů. Též mnoho studentů odcházelo každoročně na frontu. Maturitní zkoušky byly proto roztrženy, neboť studenti odcházející na frontu měli právo vykonat před odchodem válečnou maturitu. Podle zápisů v kronice bylo zjištěno, že v prvním roce války bylo povoláno k výkonu vojenské služby 27 studentů, v druhém 46, ve třetím 32 a ve čtvrtém 39 studentů, z nichž se někteří nevrátili, přesné údaje nejsou v záznamech uvedeny. S pocití hlubokého uspokojení bylo přivítáno vyhlášení samostatnosti Československa. Celý ústav přijal tento den s jásotem. Odpoledne 29. října probíhaly veřejné oslavy v městě za účasti studentů a občanů, za zpěvu vlasteneckých písní až do pozdního večera. S nadšením se všichni dali do radostné práce pro blaho své vlasti. Učitelský ústav pak vzdělával pedagogy až do roku 1938. Mnichovská zrada zmařila všechny naděje. První rozhlasová zpráva o odstoupení města Příbora v pátém okupačním pásmu byla slyšena 6. října 1938 a dotazem na poštovním úřadě byla potvrzena. S pocití úzkosti začala evakuace českého města Příbora. 7. října 1938 byly předány všem studentům doklady. 7. a 8. října 1938 byl stěhován veškerý inventář ústavu do Frenštátu p/R. Věci, včetně nábytku, odvezeny na žebříničích pana Kahánka z Kozlovic a pana Mechla z Vlčovic. Celkem odvezeny 4 fúry, kromě toho jedno nákladní a jedno osobní auto. Počasí bylo velmi nepříznivé a přšelo. Z Frenštátu byly odvezeny archivy zkušební komise za posledních 8 let do učitelského ústavu v Olomouci, ostatní části archivu ústavu do Kroměříže. Tak skončil svou činnost učitelský ústav v Příboře po 62 letech svého trvání a po válce ke škodě města nebyl obnoven.

V době fašistické okupace byl český učitel krutě pronásledován, neboť fašisté si byli vědomi jeho duchovní síly a odhodlání stát pevně za svým lidem. Bilance odporu učitelstva byla velmi zlá. V zemi Moravskoslezské to bylo 523 učitelů všech kategorií a školských pracovníků, kteří zahynuli v koncentračních táborech nebo zemřeli na následky věznění krátce po propuštění. Z uvedeného počtu připadá na bývalou expozituru v Ostravě 101 učitelů. Mezi umučenými bylo 62 absolventů učitelského ústavu v Příboře. Z nich 34 učili na školách obecných, 26 na měšťanských a 2 na pomocných. Podle rodiště obcí našeho bývalého okresu bylo 6 z Příbora, 5 z Kopřivnice, po 2 z Hájova, Rybího a Závšic. Pak následují obce se ztrátou 1 učitele, a to Kášatka, Lubina, Prchalov, Štramberk, Trnávka a Veřovice. Byly to velké oběti přinesené pro vlast a náš lid.

Pohled do historie našeho kraje a významného střediska vzdělání a kultury, které představoval učitelský ústav v Příboře, nám přiblížil bohatou a plodnou práci českého učitele mezi lidem. Jeho absolventi svou rozmanitou kulturně vzdělávací činností příkladně rozvíjeli kulturu na Příborsku a šířili mezi lidem vzdělání a pokrokové myšlenky. Tím obohatili a rozhojnili slavnou kulturní tradici v této oblasti severovýchodní Moravy. I dnes navazujeme na pokrokové tradice významných období kraje. Vždyť vzdělání bylo, je a bude i v budoucnu základem dobré a kvalifikované práce každého člověka ve společnosti.

Použitá literatura:

- Památník na oslavu šedesátého výročí učit. ústavu v Příboře (1875—1935)
Památník popravených a zahynulých absolventů UÚ v Příboře (1938—1945)
(sestavil Adolf Sevela, řed. školy v Trojanovicích).
Zápisy v kronikách, zejména poslední kroniky o zániku ústavu v r. 1938
Daň krve moravskoslezských učitelů 1939—1945 (Brno 1947)
Budování školství ostravského kraje (sborník KNV v Ostravě 1949)

PRAVĚKÉ SÍDLIŠTĚ U ŠUTYROVY STUDÁNKY V KOPŘIVNICI

Jiří Pavelčík

V západní části severního svahu Červeného kamene (kóta 689,7) se rozkládá plošina, která se pozvolna sklání k severovýchodu. Na východní a jižní straně ji ohraničuje hluboce zařezané koryto bezejmenného potůčku. Její severní hranu vymezuje nevysoký terasový stupeň a na západě mělké údolí. Pouze jižní roh plata je spojen úzkou šíjí s okolním terémem.

Již samo terénní utváření plošiny ji předurčovalo k pravěkému osídlení, které zde zjistil známý vlastivědný pracovník z Kopřivnice E. Hanzelka. První zjišťovací sondy zde položila v rámci výzkumu nedalekého štramberského Kotouče v r. 1959 vedoucí pravěkého oddělení Slezského muzea v Opavě V. Šikulová. V rámci komplexního průzkumu Severomoravského kraje uskutečnila expozitura AÚ ČSAV v Opavě na lokalitě ve dnech 18. až 24. června 1961 ověřovací výzkum.

V jeho rámci jsme prořali plošinu dvěma sondami ve směru V-Z. Severnější z nich měla rozměry 63x3,5x0,17/0,94 m, jižnější pak 36x3x0,17/0,63 m. Jak ukázaly sondy, tvoří podloží silně skloněné, na povrchu zvětralé vrstvy pískovce, náležející karpatskému flyšovému útvaru. Ve starším holocenu protínalo plošinu dosti široké, mělké údolí. Postupem času bylo toto vyplňováno černozeří, přes kterou byla naplavena vrstva travertinové drti. Jak ukázala stratigrafická pozorování v obou sondách, došlo k osídlení lokality v době, kdy skončila sedimentace travertinové vrstvy. Tuto okolnost dokládají nalezené sídelní objekty, které se do nich zahlubují a nenesou stopy dalšího usazování travertinové drti. Ke druhé sedimentaci, tentokrát černozeří, dochází teprve po odchodu posledních osadníků. Tato byla zřejmě smývána z okrajových, výše položených míst plošiny, která jsou dnes překryta jen slabou vrstvou ornice, ležící přímo na skále. V současné době je terénní deprese zcela zaplněna a její průběh se nedá na povrchu sledovat.

Jak ukázal výzkum, soustřeďovalo se osídlení v prostoru zaneseného údolí. Pouze ojediněle překračoval výskyt sídelních objektů západní okraj sedimentačního území a pro jejich stavby byly vyhledávány zvětralým materiálem zanesené prohlubně skalnatého podloží. Objekty, které by byly zahlobeny přímo do skály, se nám nepodařilo zjistit.

Sondami se nám podařilo zachytit 10 objektů, 31 kúlových jamek a 3 části žlabů. Objekty, zjištěné na lokalitě, v převážné většině představují tzv. hliníky, které byly po ukončení své funkce používány jako odpadní jámy. Pouze u objektu 10 nás jeho tvar a rozměry opravňují vyslovit domněnku, že se jedná o část větší zahlobené chaty, tzv. položemnice. Polovina ze zjištěných kúlových jamek reprezentuje plytké, mísovité nebo válcovité tvary. Druhá polovina je pak zastoupena hlubšími zahlobeninami kuželovitěho tvaru. Z uvedeného schématu se vymyká pouze jamka K4/S1, která měla hrotité dno a byla značně hluboká. V jejím zásypu jsme našli zachovalou spodní část dřevěného kúlu. Vzhledem k tomu, že se nám nepodařilo odříznout celé půdorysy chat a že uspořádání hlubokých a plytkých kúlů je zdánlivě libovolné, nemohu rozhodnout, zda hlubší kúly byly vkládány do řad záměrně tak, aby nesly mimo opory zdí i konstrukce střechy, případně jiné stavební prvky. Z dochovalých fragmentů staveb nelze ani přibližně odhadnout jejich velikost a tvar.

Žlaby jsme našli v sondě 1 a zřejmě vytvářely nějakou soustavu. Dva z nich měly shodný profil — oblé dno posunuté ke strmě zahlobené stěně, třetí byl plytší

a měl rovné dno. Zásyp všech tří byl jednotný, tvořila ho šedá, popelovitá hlína. Nálezová situace ukázala, že v místě výzkumu byly žlaby přerušeny. Lze jen litovat, že mezerou mezi nimi probíhá recentní travivod, který značně poškodil jejich ukončení. Tato okolnost spolu s tím, že byla odkryta poměrně malá plocha, nám nedovoluje přesnou interpretaci zjištěné soustavy. Snad se jedná o část ohrady pro dobytek.

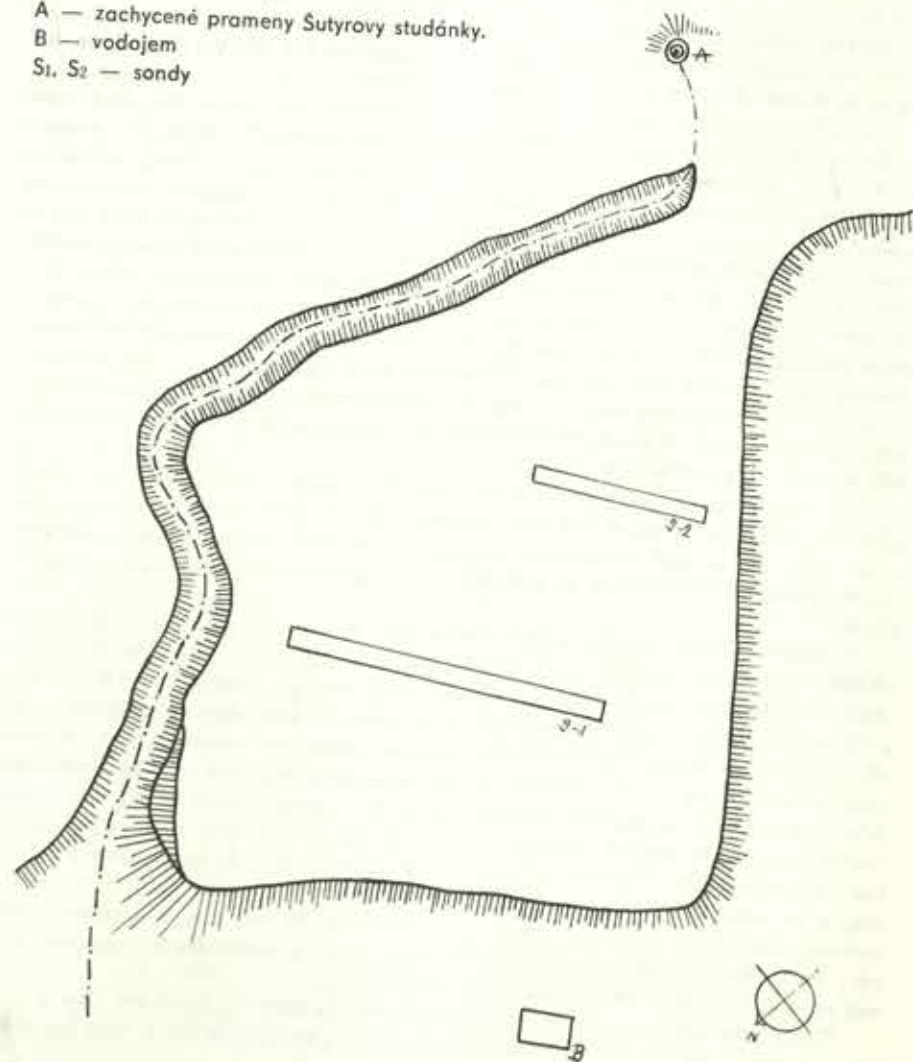
Rozbor nálezů z objektů nám dovoluje rozdělit osídlení do dvou horizontů. První z nich se váže ke komplexu lužických popelnicových polí a náležely mu jámy č. 6, 7 a 8. Druhý pak můžeme začlenit do období laténské kultury a patří k němu jámy č. 4, 5, 9 a 10. U zbylých objektů, všech kúlových jamek a u žlábků nám nálezová situace nedovoluje jejich bližší časové začlenění k jedné nebo druhé z uvedených kulturních skupin.

Celková situace lokality

A — zachycené prameny Šutyrovy studánky.

B — vodojem

S₁, S₂ — sondy

Jak jsem již uvedl, náleží pozůstatky materiální kultury obyvatel sídliště u Šutyrovy studánky dvěma kulturním okruhům — okruhu lužických popelnicových polí a okruhu laténskému. Jejich mladobronzová část je charakterizována:

1. půlkulovitými miskami s rovně seříznutým okrajem a odsazeným dnem,
2. koflíky s rytou výzdobou uvnitř těla,
3. půlkulovitými šálky srdčitého půdorysu,
4. osudími (blíže nedefinovatelného tvaru) zdobenými rozpadlým žlábkováním, obvodovými rýhami pod hrdlem a obloukovitými žlábků na hrdle i těle,
5. zásobnicemi (přesný tvar nelze určit) s plastickou důlkovanou páskou pod hrdlem a jazykovitými držadly na těle,
6. plochými nezdobenými kotoučovitými pokličkami, patrně bez držadel.

Uvedená skladba tvarů z mladobronzového sídliště u Šutyrovy studánky pochopitelně poskytuje jen částečný pohled na celkové bohatství keramického fondu obyvatel osady. I přes tento nedostatek můžeme na základě zjištěných charakteristických znaků osadu předběžně začlenit do 4. stupně Nekvasilova dělení lužické kultury (1970), tj. do jejího středního slezského období. Analýza keramických tvarů ukázala, že nálezový celek je poměrně časově jednotný, což by dokládalo nedlouhé trvání osady. Po kulturní stránce se lokalita úzce váže na východomoravskou facií kultury lidu popelnicových polí; toto jsem konstatoval i pro blízkou osadu na Kotouči a Jurově kameni ve Štamberku, jejíž datování je obdobné (Pavelčík 1970). Nemůžeme vyloučit ani poměrně úzké vztahy k sousednímu Slezsku. Naproti tomu nás udiví absence kontaktů s blízkou severomoravskou oblastí.

Keltská osada je charakterizována především tuhovou keramikou. Zřejmě k ní náleží i některé zlomky ze zásobnic s plastickou důlkovanou páskou obepínající hrdlo, tedy zlomky, které se nám patrně nepodařilo odlišit od keramiky lužické osady, a též převážná většina mís se zataženým okrajem. Pro tuhovou keramikou, získanou u Šutyrovy studánky, jsou typické ovalené, zaoblené okraje s lehkým prožlábnutím na hrdle. Tělo nádob bylo kanelováno. Žlábků nasedají ihned pod prožlábnutím, pouze ojediněle nad nimi probíhá výzdobný prvek v podobě pásu písmen C nebo kapkovitých kolků. Nalezený inventář laténské osady doplňují ze stěpů vybroušené kotoučky s otvory nebo bez nich a dlouhý křemencový brousek.

Na základě nalezeného materiálu můžeme keltskou osadu u Kopřivnice datovat do druhé poloviny druhého až prvního století před n. l. a začlenit ji do souborů nálezů laténské kultury. Překvapuje pouze nedostatek na kruhu vyrobené jemné keramiky a malé procento užitkového netuhového zboží. Poslední jmenované nádoby patrně budou skryty mezi mladobronzovou keramikou, od níž se materiálem zásadně neliší. Rozpoznali bychom je pouze na základě tvarových odlišností, což není možné vzhledem k tomu, že se ze všech zásobnic a hrnců zachovaly jen drobné úlomky, takže jediný plně prokazatelný tvar představují mísy se zataženým okrajem. Nedostatek jemné, na kruhu vyrobené keramiky si můžeme zřejmě vysvětlit vesnickým charakterem zkoumané osady, kde se vzácnější zboží nevyskytovalo ve větším množství.

Doklady o púchovském osídlení plošiny Šutyrovy studánky, jak je uvádí L. Jisl (1968), se nám nepodařilo zjistit.

Na závěr bych uvedl:

Při výzkumu sídliště u Šutyrovy studánky v roce 1961 se nám podařilo zjistit dvě osady. Starší z nich lze datovat do slezského období lužické kultury, druhou do období laténské kultury. Ojediněle nalezené slovanské střípky nás upozorňují na okolnost, že v okolí se patrně nacházejí slovanské objekty.

Obě zjištěná sídliště, jak podle skladby nálezů, tak i podle rozsahu, můžeme považovat za vesnické osady a počítat je k vnitřní sféře zemědělského zázemí opevněného střediska na Kotouči ve Štamberku.

Literatura:

- Jisl, L.: Púchovská kultura a otázky dalšího osídlení Moravské brány. ČSIM — B — XVII, 1968, s. 1—23.
Nekvasil, J.: Konečný vývojový stupeň středního (slezského) období lužické kultury na Moravě. PA LXI, 1970, s. 15—99.
Pavelčík, J.: Zjišťovací výzkum ve Štramberku. ČSIM — B — XIX, 1970, s. 97—109.

ŠIRŠÍ IDEOVÁ SOUVISLOST FORMOVÁNÍ VĚDECKÉHO ZÁJMU G. MENDLA

Vítězslav Orel

(Moravské muzeum, Brno)

V 10. svazku Vlastivěd. sborníku jsem poukazoval na hodnocení Mendlovy vědecké práce u příležitosti 150. výročí jeho narození. Soustředěný výzkum základů genetiky, prováděný od roku 1965, prokázal, že v literatuře uváděné Mendlovy zákony dědičnosti jsou zjednodušeným zevšeobecněním vědeckého odkazu velkého hynčického rodáka. Z tohoto hlediska také nyní chápeme dřívější často protichůdné názory na Mendla, které vycházely z nedostatečné znalosti proslulé práce „Pokusy s rostlinnými hybridy“. Ke 150. výročí Mendlových narozenin vyšly z Mendeliana rozsáhlejší publikace v zahraničí, které poukazovaly na složitost vývoje tohoto poznání.¹⁾ Byly též podnětem pro publikace zahraničních autorů, kteří věnují pozornost širším souvislostem vývoje přírodovědného poznání v naší zemi v minulém století. V této souvislosti se poukazovalo také na nedoceněný význam působení pozoruhodného vychovávajícího ústavu v Kuníně.

Ze zahraničních publikací je zvláště pozoruhodná kniha sovětských filosofů I. T. Frolova a S. A. Pastušného, která vyšla v roce 1972 v moskevském nakladatelství Mysl pod titulem „Mendel, mendelismus i dialektika“. Úvodem autoři uvádějí: „Historie zná jen málo velkých badatelů, jejichž životní dílo dalo vzniknout nejen nové vědě, ale jejichž myšlenkový odkaz je dosud teoretickým základem jimi založené vědecké disciplíny. Mezi těmito vědci patří právem jedno z čelných míst G. Mendlovi.“ Autoři se odvolávají na Leninovu tezi: „Filosofové musejí sledovat otázky, které přináší nejnovější revoluce v oblasti přírodních věd.“ V duchu usnesení XXIV. sjezdu KSSS — „upevňovat vzájemné spojení vědců pracujících v oblasti přírodovědných, technických a společenských věd“ — se pokusili objasnit v Mendlově vědeckém odkazu otázky metodologické a filosofické z hlediska dialektického materialismu. Těsně před vydáním knihy jsem se setkal s I. T. Frolovem na druhém poválečném sjezdu sovětských genetiků v Moskvě v roce 1972, na kterém jsme předali Vsesvazové společnosti genetiků a šlechtitelů, která nese jméno proslulého genetika N. I. Vavilova, exponát „Mendlův objev v souvislosti s vývojem zemědělských a přírodních věd na Moravě“.²⁾

I. T. Frolov projevil velký zájem o všechny nové informace o prostředí, ve kterém Mendel žil a pracoval, a od té doby se rozvinula spolupráce pracovníků katedry dialektického materialismu Moskevské státní university s pracovníky Mendeliana a přináší již určité konkrétní výsledky. K 90. výročí Mendlova úmrtí Frolov a Pastušnyj připravili nové vydání své knihy pod názvem „Mendelismus a filosofické problémy současné genetiky“, která vyjde v roce 1974 česky v brněnském nakladatelství BLOK a zároveň v německém vydání v NDR a v ruském originálu v SSSR. Autoři doplňují

údaje o Mendlovi (včetně údajů o jeho rodném kraji) a zároveň uvádějí nejnovější poznatky marxistických filosofů o významu genetiky v současném období vědeckotechnické revoluce. Blíže se již o této knize nebudu zmiňovat, poněvadž čtenáři budou mít možnost si ji prostudovat.

V naší zemi se v posledních letech věnuje zvýšená pozornost otázkám ideovým a přitom se poukazuje na význam přírodních věd, které nabízejí doklady pro propagaci vědeckého světového názoru. Považuji za prospěšné poukázat na Mendlův příspěvek k poznání zákonitostí vývoje živých soustav v širší souvislosti s vývojem poznání v naší zemi.

Zijeme v epoše vědeckotechnické revoluce, která přináší stále nové poznatky o problémech zajímavých každého člověka. Jsou to též otázky vzniku a vývoje života, které mají bezpochyby nesmírný význam také ideologický. Revoluce v oblasti biologických věd vychází z velkých objevů minulého století. V současné době umožňují též nebývalý rozvoj materiálně-technické základny naší společnosti. Není též přehnané tvrzení, že nová poznání o živé přírodě a postavení člověka v ní do značné míry určují také formu a obsah našeho myšlení; a můžeme říci, že určují i obsah našeho světového názoru. Jako mezník v poznání zákonitostí živé přírody bývají uváděny objevy současníků: Ch. Darwina (1808—1882) a G. Mendla (1822—1884). Na začátku své badatelské práce vycházeli nezávisle na sobě z vývoje poznání v prostředí, ve kterém žili. Jestliže se Darwinova teorie vývoje ihned stala středem pozornosti badatelů, tak o Mendlově práci se v jeho době vlastně ani nevědělo. Když se na ni po roce 1900 přišlo, byla většinou stavěna proti Darwinově teorii evoluce a až teprve později se poznalo, že se obě teorie vlastně doplňují. Objevy obou jsou sice ojedinělé, přesto však jsou výsledkem předcházejícího vývoje poznání.

Již v 10. svazku Vlastivědného sborníku jsem upozornil na mimořádný výchovný význam ústavu v Kuníně a na osobnost prvního správce tohoto ústavu J. Schreibra, který později od roku 1802 působil jako farář v Dolním Vražném a zřejmě jako první podnítil Mendlův zájem o další vzdělávání, hlavně o přírodní vědy. Poukázá nyní na širší souvislost působení vzdělávajícího ústavu v Kuníně. V roce 1970 vyšla v Berlíně pozoruhodná studie W. Schölera „Historie vyučování přírodních věd v 17. až 19. století“ („Geschichte des naturwissenschaftlichen Unterrichts in 17. bis 19. Jahrhundert“), ve které autor podrobně dokumentuje historický vývoj vyučování přírodopisu na školách v Evropě, zejména pak ve střední Evropě. Začátek tohoto vývoje vychází z působení anglického empirického realisty F. Bacona (1561—1626), který zdůrazňoval význam hledání zákonů přírody a považoval to za základ obecného poznání. To podnítilo J. A. Komenského (1592—1670) k rozpracování těchto myšlenek do výukového programu. W. Schöler jednoznačně přiznává Komenskému zásluhu, že první zahrnul nová poznání přírody do výukových plánů škol různých stupňů. To bylo v době, kdy revoluční poznání geocentrické soustavy M. Koperníka (1473—1543) zbavilo člověka iluze, že stojí uprostřed světa, který byl stvořen pro něj, a ukázalo, že Země je součástí většího prostoru, v jehož středu je Slunce. Mezi tehdejšími badateli se také vědělo, že již G. Galilei (1564—1642) pozoroval a objektivně popisoval Koperníkův nový svět. Proto Komenský uváděl fyziku vedle matematiky ve výukových plánech, včetně školy mateřské. Schöler dokládá, že tyto názory Komenského jeho současníci kritizovali a Komenského označovali jako „extrémního realistu“. Málo si uvědomujeme, že Komenský se začal zabývat ideou šířit znalosti o přírodě právě v době svého působení ve Fulneku. Jeho přírodovědecké názory se nacházejí v jeho díle „Theatrum universitatis rerum“. Ještě přehledněji pak v Lešně rozpracoval výuku přírodních věd ve svém dalším spisu „Informatorium školy mateřské“. Skutečností však zůstává, že Komenského originální plány nebyly dlouho realizovány. Můžeme pouze vyslovit domněnku, že velké myšlenky také podléhají „přirozené selekci“ a že v kraji okolo Fulneku nikdy proto nezapadly.

Až teprve J. B. Basedow (1723—1790) po vzoru idejí J. A. Komenského založil v roce 1774 v saském Desseau nový výchovný ústav, ve kterém pokládal za základ výuky poznání přírodních věd. Označení ústavu „Philantropinum“ již naznačovalo, že veškeré poznání mělo sloužit ve prospěch postavení člověka. V krátké době si ústav získal věhlas v celé Evropě a do Desseau přicházeli žáci také ze zahraničí. „Pochybovat o novém světě“ bylo zde považováno za zradu ve vyučování. Basedow a další učitelé usilovali o překonání „mnišského“ způsobu vyučování a rozporu mezi tím, čemu se žáci učili ve škole a s čím se pak setkávali později ve svém povolání. Schöler uvádí vedle Basedowa další vynikající pedagogy, kteří působili ve stejném duchu. Tak se též setkáváme se jmény Ch. G. Salzmann (1744—1811) a Ch. C. André (1763—1831), o kterých se zmíním později v souvislosti s ústavem v Kuníně. Zpočátku kladně hodnocená pedagogická praxe Basedowa a jeho následovníků se po francouzské revoluci setkala s ostrou kritikou asi v tom smyslu, že vyučování přírodních věd je dítkem „osvícenského ducha“, který začal být pronásledovaný, a Basedow byl obviněn, že se svými spolupracovníky vychovává žáky „blos zu Menschen, nicht zu Bürgern unserer Welt“ (pouze k lidství a ne jako občany naší země).

Později působil Salzmann jako učitel ve Schnepfenthalu a André, který se oženil s jeho dcerou, v městečku Gotha a oba zahrnovali do programu výuky také přípravu žáků k jejich pozdějšímu praktickému uplatnění. V roce 1798 se André ve svých 35 letech objevil v Brně. Původně byl správcem evangelické školy. Doprovázela ho již také pověst autora přírodovědných a hospodářských spisů. Záhy se stal hospodářským radou tehdejšího zámožného a vzdělaného H. F. Salma, který stál dlouhá léta v čele Moravskoslezské společnosti pro zvelebování orby, přírodovědnosti a vlastivědy (dále jen Hospodářské společnosti), v r. 1800 André již vypracoval iniciativní návrh nových stanov Hospodářské společnosti, které dával charakter aktivní organizátorky využívání a rozvíjení nového ve prospěch potřeb člověka a tehdejší společnosti. V témž roce začal též vydávat periodikum „Patriotisches Tagesblatt“, který v roce 1809 nahradil časopisem „Hesperus“, a navíc v roce 1811 ještě začal vydávat hospodářský časopis „Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen“. Tyto časopisy byly vydány v tisícirových nákladech a byly rozepisovány téměř do všech evropských zemí. V duchu učení J. A. Komenského, kterého opakovaně ve svých časopisech vysoce oceňoval, André systematicky propagoval nové objevy a hlavně jejich využívání v zemědělství a technologické praxi, jak se tehdy označovala rozvíjející se manufaktura.

Hned v prvním ročníku svého periodika upozornil André na ústav v Kuníně (Patriotisches Tagesblatt, 1800, s. 117—118), o kterém se zmiňovala v souvislosti se školním vzděláním G. Mendla poprvé L. Marvanová³⁾ na Mendlově kolokviu v Brně v roce 1790. Ústav byl založen v roce 1788 po vzoru zmíněného Salzmannova ústavu ve Schnepfenthalu. André ve svém článku poukazyval především na vzornou pracovní školu v Kuníně. Zmiňoval se však též o další škole pro chlapce a děvčata ve věku od 12 do 18 let, kteří zde byli vychováni v duchu zásad Philantropina, což se Andrému „velice líbilo“. Čtenářům se zároveň doporučovalo, aby se obrátili na tamějšího schopného zámožného kaplana J. Schreibera, který může podat podrobnější informace o tamější výuce. V následujícím ročníku zveřejnil André Schreiberův článek „Zpráva o industriální škole v Kuníně“ (Patriotisches Tagesblatt, 1801, s. 42—45). V této zprávě získáváme obraz o pozoruhodném výukovém prostředí spojujícím školní výuku s pozdějším praktickým zaměstnáním odchovců.

V roce 1802 musel J. Schreiber na nátlak jezuitů z Kunína odejít, a působil pak až do konce svého života v dnešním Dolním Vražném. Veřejně však působil mezi svými farníky také jako propagátor a učitel nového, v praxi užitečného přírodovědného poznání. Ústav v Kuníně byl stále více pronásledován, až nakonec v roce 1814 zavřen. A za původce „liberálního zla“ v působení ústavu byl označován farář J. Schreiber, který působil již několik let v Dolním Vražném. Kunínský ústav, stejně jako ústav

v Desseau, byl původně chválen, avšak později, až se začaly ukazovat výsledky moderní výuky, se znelíbil a byl hodnocen naprosto opačně. Dá se tedy říci, že původní návrhy „extrémního realisty“ J. A. Komenského se vrátily do kraje nedaleko Fulneku přes saské Philantropinum. Setkání Andrého se Schreiberem bylo jen článkem ve vývoji nového osvíceného přírodovědného poznání, které zažehlo další jiskru touhy po vzdělání u žáka J. Schreibera v jeho novém působišti ve vesnické škole v Hynčicích. Tím však tento pozoruhodný vývoj nekončí. Duch Philantropina se rozvíjel v naší zemi dál v mimořádně všestranné činnosti Ch. C. Andrého. Jeho zásluhou se vytvořila neobyčejně plodná půda pro pozdější studijní a badatelský zájem hynčického rodáka. Pro pochopení souvislosti mezi ústavem v Kuníně a pozdějším zájmem Ch. C. Andrého zbývá ještě dodat, že v Kuníně Schreiber a později jeho nástupce K. Jurende propagovali pěstování nových odrůd kulturních plodin a že se i pokoušeli z vysévaných semen vybírat nové odrůdy ovocných stromů.

André si na Moravě velice brzy všiml velkého zájmu o chov ovcí a o pěstování výnosnějších zemědělských plodin. Již v roce 1802 psal o F. Geisslernovi (1750—1824), který v Hořticích u Kroměříže vytvořil po vzoru anglických průkopníků ve šlechtění zvířat „školu šlechtění ovcí“ ve směru produkce jakostní vlny a zároveň zaváděl nové metody pěstování zemědělských plodin. V roce 1812 André označil Geisslernovo úsilí jako „umělé šlechtění“ (künstliche Zucht). André pochopil, že šlechtění je klíč k dalšímu zvyšování zemědělské výroby. Věnoval se proto stále více problémům selekce a dědičnosti v chovu zvířat a podnítil též zájem svého syna Rudolfa o šlechtění ovcí. V roce 1816 vydal Rudolf první rozsáhlejší, a možno říci, že na základě praktických zkušeností, fundovanou knihu o umělé selekci ovcí, která si zaslouží ještě zvláštní zhodnocení. Ve skutečnosti André otec byl spoluautorem. Sám později psal, že dědičnost má rozhodující vliv na selekční změny. Byl prost všech ideových předsudků a psal: „Rízením výroby zvířat v těle matky člověk získal velkou moc nad vytvářením svých domácích zvířat“, což byl v tehdejší době naprosto ojedinělý materialistický názor na biologické procesy.⁴⁾

Na základě úspěchů promyšleného křížení zvířat Ch. C. André v roce 1816 doporučoval uměle křížit rostliny za účelem vyšlechtění nových odrůd ovocných stromů. Od té doby se v naší zemi používalo křížení rostlin — hybridizace — při vytváření nových odrůd kulturních plodin. S tímto mimořádným vývojem se pak seznámil Mendel v Brně. Během studia teologie poslouchal též doporučené přednášky českého profesora F. Diebla (1770—1859), který ve své učebnici podrobně popisoval techniku hybridizace rostlin a doporučoval hybridizaci jako hlavní metodu šlechtění rostlin.

Tak se Mendel setkal s ideou možnosti vytvoření nových forem rostlin ve prospěch člověka. Dnes si můžeme jen klást otázku, zda si tehdy nevzpomínal na rady J. Schreibera, kterého si vždy velmi vážil a jehož v dopisech rodičům nezapomínal nechat pozdravovat. V té době mohla Mendla zaujmout hybridizace jako důležitý problém zemědělské praxe, případně zajímavý problém zahradnické praxe. Až teprve později během univerzitního studia ve Vídni, kam šel se záměrem studovat exaktní fyziku, se formoval jeho badatelský zájem. Naučil se především exaktnímu způsobu provádění pokusů ve fyzice. Poslouchal však také přednášky profesora F. Ungra (1800—1870) o fyziologii rostlin a zde byl přiveden na myšlenku zkoumat příčinu vzniku nových forem rostlin. V přednáškách profesora Ungra se znovu dověděl o významu hybridizace a v tomto prostředí zřejmě vznikl jeho badatelský úkol — najít „všeobecně platný zákon o vzniku a vývoji hybridů“.

V duchu tehdejší induktivní vědy hledal zákonitost skryté struktury, která usměrňuje jevy proměnlivosti a stálosti znaků, se kterými se setkávali šlechtitelé zvířat i rostlin. Jeho přístup má tři originální aspekty:

1. Nově plánoval pokusy s promyšleným výběrem objektů pokusů a doslovně psal, že pokusy projektuje.

2. Za základ bral velký počet jedinců, což odpovídalo jak zkušenostem šlechtitelů zvířat, tak i zásadám fyziky tehdejší doby, a v duchu fyzikálního přístupu se zaměřil na zkoumání znaku diskontinuálního a originálním způsobem hodnotil na konec matematicky dosud nepočítatelné znaky.
3. Zavedl symboliku charakteru matematické logiky, takže mohl srovnávat exaktně jevy pozorované s předpokládanými. Byl vlastně prvním badatelem, který v této formě převáděl jevy živého světa na exaktní matematiku. Prokázal tak partikulární determinanty znaků živých organismů, které se v průběhu generací, tedy v dimenzi času, volně kombinují na základě zákona velkých čísel a představují paměť dědičnosti.

To bylo v době, kdy biologové již byli přesvědčeni o vývoji živé přírody a v organizaci živých soustav jen hledali mechanismus, který by tento vývoj dokazoval. Právě v době Mendlových pokusů Ch. Darwin (1809—1882) a A. R. Wallace (1823—1913) zveřejnili svou teorii přirozené selekce ve vývoji. Dokazovali stejný vývoj přírody živé jako neživé a vyvraceli tehdy vžitá dogmata stálosti druhů. Dalším významným novým prvkem byl jejich výklad evolučního procesu, který je podle nich podřízen vnitřní regulaci živých systémů, probíhá nahodile a je nezvratný. Záhy poté teoretická fyzika vysvětlila nahodilost a nezvratnost procesů termodynamických a chemických. Darwin však otevřeně přiznával, že jeho teorie předpokládá dědičnou proměnlivost znaků a že nezná zákony, které dědičnost a nedědičnost, zůstával ještě dlouho záhadným a nepřístupným pro badání tehdejších biologů. Tehdejší stav znalostí výstižně charakterizoval francouzský fyziolog C. Bernard (1813—1878), shodou okolností v roce 1866, kdy byla publikována Mendlova klasická práce, a to slovy: „Dědičnost představuje prvek, který leží mimo naše možnosti, který nedovedeme ovládat, stejně jako vlastnosti života.“ Mendlův přístup fyzika k řešení problému dědičnosti zůstal dlouhá léta naprosto nepochopen. Mezitím se vysvětlilo, že dříve rovněž tajemstvím zahalený proces výměny látkové je možno vysvětlovat na základě přeměny chemické energie uvolňované z potravin. Fyzikové si znovu začali všimnout živých organismů. Mendlův současník, berlínský lékař a fyzik H. Helmholtz (1821—1894), již dokumentoval, že hmota a živé organismy jsou složeny ze stejných prvků a že princip zachování energie platí jako pro systém neživých, tak i živých! Fyzik vídeňské university L. Boltzmann (1844—1906) odvozoval zákonitosti vývoje hmoty z její vnitřní struktury. Za základ bral diskontinuální stav základních prvků a počítal s tím, že v procesu svého vývoje podléhají náhodě. Proto počítal vždy s velkými počty jevů a teprve na základě statistické zákonitosti odvozoval z nahodilých jevů objektivní řád.

Zkoumáme-li podrobněji Mendlův přístup v jeho badatelském programu, vidíme, že vlastně metodicky postupoval stejně jako Boltzmann. Na tomto místě je možno jen dodat, že právě na základě tohoto přístupu dal tak dlouho záhadným jevům dědičnosti hmotnou jednotku — gen. Zároveň však vypracoval základní metodu výzkumu dědičnosti, která se používá dosud, a to nejen ve výzkumu rostlin a zvířat, ale člověka, bakterií a virů. Konečně ve své práci též odvodil základní obecné zákonitosti dědičnosti, které po roce 1900 byly zevšeobecněny jako Mendlovy zákony dědičnosti. K tomu je však nutno ještě poznamenat, že Mendel pozoroval více zákonitostí, než je v těchto zákonech obsaženo. Až se běžně poznala struktura buněčného jádra a proces oplození, začali biologové teprve po roce 1900 chápat Mendlovo pojetí dědičných jednotek, které Johannsen označil v roce 1909 jako gen. Další výzkum ukázal, že geny jsou uloženy lineárně v chromozómech a že podléhají nahodilým změnám — mutacím. Gen měl stále více trojrozměrný charakter, avšak genetické s ním mohli pracovat jen nepřímo. Teprve biochemický výzkum dědičnosti po dlouholetém úsilí v roce 1944 prokázal, že dědičnou substancí jsou nukleové kyseliny v buněčném jádru. Po válce pak pomocí nových fyzikálně-chemických metod byla v roce 1953 vysvětlena

fyzikálně-chemická struktura desoxyribonukleové kyseliny a o několik let později byl v této struktuře objeven genetický kód. Mendlův gen tak dostal konkrétní výraz v manipulovatelné struktuře. Tím se také otevřela nová epocha zkoumání zákonitostí živých soustav na molekulární úrovni a vznikla nová vědní disciplína — molekulární biologie. Vyvrcholil tak v průběhu sta let složitý proces poznávání záhad dědičnosti, na jehož začátku je právě Mendlova klasická práce s křížením hrachu.

Molekulární biologie nyní zkoumá závažné otázky související s problémy vzniku života a jeho vývoje v nejrůznějších formách, až po člověka. Princip života je přitom, velmi stručně řečeno, chápán jako tok hmoty, energie a informace. Poslední z těchto článků vychází bezprostředně z geniálního díla G. Mendla.

Vlastivědný ústav v Novém Jičíně pečuje o rodný dům geniálního zakladatele genetiky, jehož objevitelskou práci jsem se pokusil stručně vysvětlit v souvislosti s vývojem poznání živých soustav, se zvláštním zřetelem na vývoj poznání v naší zemi. Domnívám se, že historie kraje, kde působil Komenský a kde se narodil Mendel, není zdaleka vyčerpána. Nové poznatky však snad již dovolují předpokládat určitou souvislost v úsilí o rozvoj poznání přírody v díle J. A. Komenského, v pozdějším osvětleném vzdělávacím ústavě v Kuníně a konečně v záslužném působení J. Schreibera v Mendlově rodišti. Bylo by snad přeceňováním dnes uvádět přímo do této souvislosti také průkopnické úsilí Ch. C. Andrého v Brně. Doufám však, že další doklady mohou přispět i k objasnění tohoto posledního článku.

Díváme-li se na význam Mendlova díla v současném poznání živých soustav a zároveň na stručně nastíněný vývoj formování vědeckého profilu hynčického rodáka podrobněji, objeví se souvislý proud idejí vědeckého poznání, který vedl k současné vědecké představě dříve tak záhadných jevů života. Vlastivědnému ústavu v Jičíně se nabízí velmi vědně téma pro zpracování ve formě muzejní expozice, která by informovala návštěvníky, především ze škol, se zvláštností historie regionu a zároveň podávala názorný výklad vývoje poznání živých soustav. Taková expozice by zároveň též účinně přispívala k propagaci vědeckého světového názoru.

Poznámky:

- 1) Příkladem může být rozsáhlejší studie „Kak rodilas teorija Mendela“, která vyšla ve velmi rozšířeném sovětském časopisu „Příroda“ (1972, č. 5, s. 67—76), nebo kniha „Tajemství Mendlova objevu“, vycházející v roce 1973 japonsky v Tokiu v nakladatelství Kyoiku Shuspan.
- 2) Kopie tohoto exponátu je nyní trvale umístěna také v Tokiu, v Havaně, v Berlíně, ve švédském genetickém centru v Lundu a konečně také ve Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně, kde dokládá nejen nový výklad Mendlovy teorie, ale zároveň její ohlas v zahraničí.
- 3) L. Marvanová: First impulse to Mendel's scientific education. *Folia Mendeliana*, 6, s. 31—35.
- 4) V časopise „Dějiny věd a techniky“ vyšla v roce 1973 studie V. Orla a E. Stěpankové „Začátky umělého šlechtění zvířat na evropském kontinentu“, ve které jsou podrobněji objasněny velké zásluhy Ch. C. Andrého o rozvoj poznání v selekční praxi. Dokládá se také, že tato praxe neunikla Ch. Darwinovi.

CHRÁNĚNÉ DRUHY PLAVUNÍ V ODERSKÝCH VRŠÍCH

Marie Sedláčková

Území jihovýchodních výběžků Oderských vrchů v povodí Odry patří dosud k floristicky málo prozkoumaným oblastem našeho okresu. Geologicky nejstarší útvar budovaný na kulmských drobách a místy intenzivně zvrásněných břidlicích vytváří parovinný typ pohoří s maximální nadmožskou výškou 595 m n. m.

Pevninský vývoj třetihorní říční soustavy ovlivnil do značné míry výsledný charakter reliéfu krajiny této oblasti. Vznik a vývoj říčních toků rozčlenil původní jednotnou parovinu v geomorfologické útvary náhorních plošin a samostatných ker. Veselský kopec, Pohořská, Heřmanická, Tošovická, Spálovská a Dobešovská kra zůstaly odděleny hluboce zaklesnutými údolními drobných přítoků Odry. Vodní toky Čermná, Suchá, Heřmanický, Spálovský a Dobešovský potok modelují se svými přítoky rozsáhlé údolní tvary mírně zvlněných kotlin Oderské a Jakubčovické.

Zatímco náhorní plošiny představují enklávy do značné míry hospodářsky využívané jako obdělávaná pole, louky, pastviny a zástavba obcí, zůstávají prudké úboční svahy jmenovaných ker stanovištěm místy zachovalých přirozených lesních porostů. Sledované lesní typy společenstev, které lze systematicky zařadit do okruhu svazů Eu-Fagion (OBERDORFER 1957 et TX. 1960), Luzulo-Fagion (LOHMEYER et TX. 1954), Acerion pseudoplatani (OBERDORFER 1957), Eu-Vaccinion-Piceion (OBERDORFER 1957) a Quercion-roburi-petraeae (BR.-BL. 1932) poskytují svým floristickým složením, edafickými, hydrologickými a klimatologickými poměry ekologicky příznivá stanoviště zatím dvěma sledovaným druhům plavuní.

Plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum* L.) reprezentuje nejběžnějšího zástupce rodu plavuní s výskytem od nížiny do hor. Plavuň pučivá (*Lycopodium annotinum* L.) sleduje montánní stupně pohoří, jen zřídka sestupuje do nižších poloh.

Taxonomicky tvoří rod plavuní (*Lycopodiinae*) samostatnou třídu kapradorostů (*Pteridophyta*) — rostliny tajnosnubné, cévnaté neketoucí, rozmnožující se pouze výtrusy. Z ostatních význačných recentních zástupců sem patří plavuň jedlová (*Lycopodium selago*) — montánní až subalpínský druh, plavuň zaplavovaná (*Lycopodium inundatum*) — příznačná pro rašeliništní oblasti a území občas zaplavovaná, plavuň zploštělá (*Lycopodium complanatum*) — průvodce horských oblastí ČSSR, plavuň alpská (*Lycopodium alpinum*) — typická pro suché travnaté hole v alpském a subalpínském pásmu našich vysokohorských pohoří.

Morfologická charakteristika

Lycopodium clavatum: vytrvalá bylina s plazivou až 1 m dlouhou lodyhou a přímými, vidličnatě větvenými postranními větvemi. Trofofyly (jalové listy asimilační) — vyvinuty ve spodních částech hlavní lodyhy a spodních větví, velmi husté, spirálně postavené, čárkovitě osínkaté, slabě zoubkaté. Sporofyly (výtrusné listy) — horní zúžená část lodyhy (stopka) nese 2–5 výtrusných klasů, které tvoří široce vejčité, oválné výtrusnice zakončené měkkou protaženou osinou.

Lycopodium annotinum: vytrvalá bylina s lodyhou do 1 m, s četnými, avšak krátkými a přímými větvemi. Trofofyly — čárkovitě kopinaté, zašpičtatělé a v řídkých, rovnovážně odstálých řadách uspořádané na lodyze. Sporofyly — výtrusné klasy přisedlé (bez stopky) jednotlivě ukončují plodné lodyhy (na každé koncové části vždy jeden výtrusný klas). Výtrusnice (sporangia) — široce vejčité, žlutavé, přitisklé, s krátkou zahrnutou špičkou.

Rozšíření

Bučiny, bukojedlové fragmenty i kulturní smrčiny s příměsí jasanů, lip a javorů na dobrém humózním podkladě v podhorní zóně větších orografických celků jsou vhodným stanovištěm naší nejběžnější plavuně vidlačky. Tento cirkumpolární druh provází pohoří na celém území ČSSR a lze proto výskyt v Oderských vrších považovat za samozřejmý. Dokladem je vysoká frekvence, jak vyplývá z následujícího přehledu lokalit, kde vedle údajů literárních předkládám stručnou floristickou charakteristiku sledovaných stanovišť:

Odry, Loučky u Oder (Formánek E. 1887, p. 61).

Dobešov

Okolo kóty 595 (Suchá). Vrcholová smrčina s jižní expozicí, 590 m n. m., podél lesní cesty od vrcholu směrem k obci Dobešov, v zápoji smrku (*Picea excelsa*), buku (*Fagus sylvatica*) a křovinném patře bezu černého (*Sambucus nigra*). Poměrně řídký bylinný podrost tvoří bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*), starček hájní Fuchsův (*Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*), kapraď samec (*Dryopteris filix-mas*), kakost smrdutý (*Geranium robertianum*), mléčka zední (*Mycelis muralis*). Chráněný druh, v pěti, pouze sterilních exemplářích registrován dne 20. září 1967.

Dobešov

Severozápadní svahy kóty 595 (Suchá), nad údolím říčky Suché, asi 570 m n. m. Výskyt v lesním porostu smrčiny s přechodem k bučině s příměsí lípy srdčité (*Tilia cordata*) a jilmu horního (*Ulmus scabra*). Ve floristickém složení bylinného patra převládá kapraď samec (*Dryopteris filix-mas*), kapraď rakouská (*Dryopteris austriaca* ssp. *spinulosa*), bez černý (*Sambucus nigra*), lipnice hájní (*Poa nemoralis*), židava evropská (*Sanicula europaea*), fialka lesní (*Viola sylvatica*), kruštík široolistý (*Epipactis latifolia*), řeřišnice křivolaká (*Cardamine flexuosa*), vraní oko čtyřlísté (*Paris quadrifolia*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*). Chráněný druh registrován dne 20. srpna 1967 ve třech rozsáhlých populacích, sterilní.

Heřmaniky

Údolí Heřmanického potoka, pravý, k západu exponovaný břeh silnice směr Heřmanice u Oder, asi ve 420 m n. m., představuje otevřené stanoviště při okraji smrčiny (*Picea excelsa*) s příměsí jasanu (*Fraxinus excelsior*). Suťový břeh příkopu s hojnou borůvkou (*Vaccinium myrtillus*), třtinou křovištní (*Calamagrostis epigeios*) a dalšími průvodními druhy jako jahodník obecný (*Fragaria vesca*), locika zední (*Mycelis muralis*), starček Fuchsův (*Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*). Chráněný druh tvořil dne 11. 7. 1967 rozsáhlou, bohatě plodnou populaci, která je zcela dominantní nad ostatními přítomnými druhy.

Klokočov

Údolí pravého přítoku Čermné mezi Klokočovem a Klokočůvkem, s jihovýchodní expozicí toku, ve 450 m n. m. Stanoviště zalesněného, hluboce zaklesnutého údolí, kde v zápoji smrku (*Picea excelsa*), buku lesního (*Fagus sylvatica*) je přítomna ojedinele také jedle bělokorá (*Abies alba*) a jilm horní (*Ulmus scabra*). Na kamenité lesní půdě je optimálně vyvinutý bylinný podrost s kapradí samcem (*Dryopteris filix-mas*), papratkou samičí (*Athyrium filix — femina*), hluchavkou pitulníkem (*Galeobdolon luteum*), borůvkou (*Vaccinium myrtillus*), bikou chlupatou (*Luzula pilosa*), pstročkem dvoulistým (*Maianthemum bifolium*), locikou zední (*Mycelis muralis*), jestřábníkem lesním (*Hieracium murorum*), vrbincou hájní (*Lysimachia nemorum*), osladičem obecným (*Polypodium vulgare*), konopáčem sadcem (*Eupatorium cannabinum*), zběhovcem plazivým (*Ajuga reptans*), kostřavou lesní (*Festuca sylvatica*), strdívkou nící a jednokvětou (*Melica nutans*, *M. uniflora*). Podél údolního toku asi ve 400 m n. m. sledován

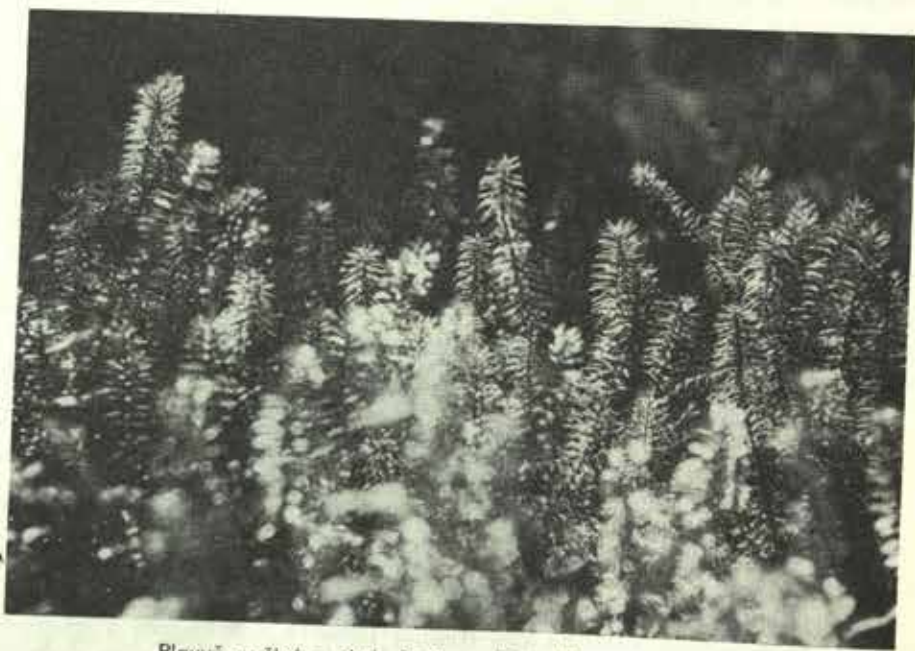
výskyt montánního elementu růže převislé (*Rosa pendulina*). Chráněný druh zaznamenán dne 5. 9. 1967, poměrně hojný, plodný.

Spálov

Okolí kóty 554, na jihovýchodně exponovaném a výrazně modelovaném hřebenu asi v 540 m n. m. Vyznívající smrčina s přechodem ke klenobučině na balvanité suti je reprezentována staletými buky (*Fagus sylvatica*), kleny (*Acer pseudoplatanus*), jilmem horním (*Ulmus montana*) s přimíšenou jedlí bělokorou (*Abies alba*). Floristicky bohaté bylinné patro s rozvětvenými keříčky lýkovce jedovatého (*Daphne mezereum*), zimolezu pýřitého (*Lonicera xylosteum*) a bezu černého (*Sambucus nigra*) je dokladem přirozeného seskupení druhů jako kapraď samec (*Dryopteris filix-mas*), papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), osladič obecný (*Polypodium vulgare*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), vrbina hájní (*Lysimachia nemorum*), rulík zlomocný (*Atropa bella-donna*), náprstník červený (*Digitalis purpurea*), hrachor jarní (*Orobus vernus*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*), fialka lesní (*Viola sylvatica*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), mařinka vonná (*Asperula odorata*), kakost smrdutý (*Geranium robertianum*) a jestřábník lesní (*Hieracium murorum*). Chráněný druh, nejčtenější na balvanité suti droby a dne 2. 9. 1967 bohatě plodný.

Leskovec

Malý levý přítok Gručovky, lokalita zvaná „Na proutích“, 400 m n. m. Smíšený lesní porost smrku (*Picea excelsa*), jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*) a kleny (*Acer pseudoplatanus*) s jhozápadním sklonem ve směru toku provází vyvinutý bylinný podrost s četnými vlhkomilnými druhy jako jarmanka větší (*Astrantia major*), vrbina hájní (*Lysimachia nemorum*), protěž lesní (*Gnaphalium silvaticum*), hluchavka pitulník (*Galeobdolon luteum*). Vedle přítomných kapradin samce a samice (*Dryopteris filix-*

mas, *Athyrium filix-femina*) sledován také výskyt montánního elementu věsenky nachové (*Prenanthes purpurea*) a nedaleko odsud v hlavním údolí měsíčnice trvalé (*Lunaria rediviva*). Chráněný druh registrován dne 5. 8. 1969 roztroušeně podél lesní cesty, sterilní.

Lesní Albrechtice

Údolí potoka s prameništěm u hájenky „Bleška“. Lesní paseka severozápadního sklonu s výsadbou smrku (*Picea excelsa*) asi v 500 m n. m. Otevřené stanoviště charakterizují mozaikově se prolínající populace borůvky (*Vaccinium myrtillus*), třtiny křovištní (*Calamagrostis epigeios*) a bezkolence modrého (*Molinia coerulea*), provázené ostřicí třeslicovitou (*Carex brizoides*), ščavelem kyselým (*Oxalis acetosella*), čistcem lesním (*Stachys silvatica*), zběhovcem plazivým (*Ajuga reptans*), pryšcem sladkým (*Euphorbia dulcis*) a bukovincem kapraďovitým (*Phegopteris dryopteris*). Chráněný druh představoval dne 12. 10. 1969 bohatě plodnou rozvětvenou populaci s vysokou pokryvností (cca 30 %).

Kamenka

Údolí pravého přítoku Černé nad „Liščí strání“ ve 450 m n. m. Severozápadně exponovaný lesní porost typu Acereto-Fraxinetum s příměsí smrku reprezentuje floristicky zajímavé složení bylinného podrostu s bažankou vytrvalou (*Mercurialis perennis*), hluchavkou pitulníkem (*Galeobdolon luteum*), lýkovcem jedovatým (*Daphne mezereum*), čarovníkem pařížským (*Circaea lutetiana*), ostřicí lesní (*Carex silvatica*), plicníkem lékařským (*Pulmonaria obscura*), prvosenkou vyšší (*Primula elatior*), brčálem menším (*Vinca minor*) a růží převislou (*Rosa pendulina*). Chráněný druh zaznamenán dne 10. 7. 1969 sterilní, ve dvou exemplářích.

Doklady o výskytu plavuně pučivé (*Lycopodium annotinum*) ve studované oblasti Oderských vrchů lze považovat za ojedinělé a poměrně vzácné. Tento prealpinní druh, jehož areálem rozšíření ve smyslu vertikálního členění vegetace jsou montánní a subalpínská pásma orografických celků, představuje z hlediska celoevropského cirkumvolární geoelement, zřídka sestupující do podhorních zón pohoří. Je zajímavé, že v Moravskoslezských Beskydách je plavuň pučivá sledována až od 800 m n. m. O to významnější jsou nálezy plavuně pučivé z jihovýchodních výběžků Oderských vrchů.

Spálov

Levý přítok říčky Suché v úseku mezi Spálovem a Luboměří, směrem ke kótě 566,1. Hluboce zaklesnuté, zalesněné údolí malého přítoku má výrazně vyvinuté suťové strmé břehy s přirozenou a rozmanitou skladbou dřevin ve stromovém patře, na kterém se podílí buk lesní (*Fagus sylvatica*), javor klen (*Acer pseudoplatanus*), lípa srdčitá (*Tilia cordata*), habr obecný (*Carpinus betulus*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*) a smrk ztepilý (*Picea excelsa*). V podrostu bylinného patra dominují kapradiny jako kapraď samec (*Dryopteris filix-mas*), papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), puchýřník křehký (*Cystopteris fragilis*), kapraď rakouská (*Dryopteris austriaca* ssp. *spinulosa*), osladič obecný (*Polypodium vulgare*) a také horská kapradina laločnatá (*Polystichum lobatum*). Příznačná je přítomnost celé řady vlhkomilných druhů jako netýkavka nedůtklivá (*Impatiens noli-tangere*), čarovník pařížský (*Circaea lutetiana*), bršlice kozí noha (*Aegopodium podagraria*), mokřýš střídavolistý (*Chrysosplenium alternifolium*) a konečně i přítomnost ostatních lesních průvodních druhů jako samorostlík klasnatý (*Actaea spicata*), svizek okrouhlostý (*Galium rotundifolium*), pšeničko rozkladité (*Milium effusum*), strdivka níci i jednokvětá (*Melica nutans*, *M. uniflora*), starček Fuchsův (*Senecio nemorensis* ssp. *fuchsii*), čistec lesní (*Stachys silvatica*), plicník lékařský (*Pulmonaria obscura*), ptačinec hájní (*Stellaria nemorum*), kopytník evropský (*Asarum europaeum*), bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*) a další. Chráněný druh sledován dne 24. 8. 1967, 12. 9. 1969 a 14. 8. 1972 v rozsáhlé populaci, sterilní, avšak s optimální prognózou zachování lokality do budoucna.

Kamenka

Malý pravý přítok Černné s ústím nad Lichblauchovým mlýnem, 520 m n. m. Svahová, západně exponovaná smrčina (*Piceetum*) s vtroušeným jasanem ztepilým (*Fraxinus excelsior*) má vlivem hustého zápoje porostu nespojující vyvinuté bylinné patro, které tvoří bažanka vytrvalá (*Mercurialis perennis*), mařinka vonná (*Asperula odorata*), šťavel kyselý (*Oxalis acetosella*), kruštík široolistý (*Epipactis latifolia*), hnílák smrkový (*Monotropa hypopitys*) a kapradiny samec (*Dryopteris filix-mas*) a samice (*Athyrium filix-femina*). Chráněný druh zaznamenán dne 10. 7. 1969 pouze v jediném exempláři, sterilní.

Literatura:

- Dostál J. (1957): Fytogeografické členění CSR. — Sborník Čsl. společnosti zeměpisné Praha 1957, 62: 1—18
Dostál J. (1958): Klíč k úplné květeně CSR. — NČSAV Praha 1958, L: 1—982
Formánek E. (1887): Květena Moravy a rak. Slezska. — Brno 1, 2: 1—1474
Futák J. — Domin K. (1960): Bibliografie k flóře CSR do roku 1952. Vydavatelství Slovenské akademie věd. Bratislava 1952, 1:1—883
Halub J., Hejný S., Moravec J., Neuhäusl R. (1967): Übersicht der höheren Vegetationseinheiten der Tschechoslowakei. — Rozpr. ČSAV, Academia, Praha 1967, 1:1—75
Oborny A. (1883): Flora von Mähren und österreichischen Schlesien. — Brünn 1883, 1:1—1258
Otruba J. (1925, 1926): Úvod ke květeně československého Slezska. — Vlastivědný sborník slezský, Opava 1925, 1926, 1: 35—50, 2: 283—396
Podpěra J. (1921) Úvod ke květeně na československém Poodří. — Sborník Přírodovědecké společnosti v Mor. Ostravě, 1: 71
Podpěra J. (1949): Jak proniká teplobytná květena do údolí jesenických a beskydských. — Přírodovědný sborník Ostravského kraje, 10:81—95
Sedláčková M. (1969): Zajímavé botanické nálezy z jihovýchodních svahů Oderských vrchů v povodí Odry. — Časopis Slezského muzea, Opava 1969, 18:81—96

REJSEC ČERNÝ - NEOMYS ANOMALUS CABRERA, 1907

Příspěvek k poznání fauny drobných savců okresu Nový Jičín

Augustin Daněk

Od roku 1971 se přírodovědné pracoviště Okresního vlastivědného ústavu v Novém Jičíně zabývá průzkumem fauny drobných savců na území okresu Nový Jičín. Hlavním cílem průzkumu je podat co nejuplnější obraz fauny drobných savců na území, které až na některé výjimky nebylo dosud zkoumáno. V prvních dvou letech (1971—1972) byl materiál získáván odchycem savců do sklapovacích pastiček na lokalitách v Moravské bráně (u obcí Bartošovice, Albrechtický a Studénka), Beskydách (severní svahy radhošského masívu) a podbeskydské pahorkatině (Petřkovická hůrka). V roce 1973 jsme se zabývali hlavně sběrem a rozborem vývržků sovy pálené (Tyto alba).

Nejen sova pálená, ale i další sovy polykají ulovené drobné savce celé, ale nestravitelné části, kosti a chlupy, vyvrhují. Podle lebek je pak ve většině případů možno přesně zjistit jednotlivé druhy drobných savců. Především tato druhá fáze vý-

zkumu přinesla mnoho nových poznatků o přítomnosti a rozšíření druhů, které se do sklapovacích pastiček jen velmi nesnadno uloví. Jedním z těchto druhů je rejsec černý (*Neomys anomalus* Cabrera, 1907). Na území severní Moravy byl zjištěn teprve nedávno. První zprávu o výskytu podávají v roce 1950 J. Kratochvíl a I. Grulich, kteří jej zjišťují v Jeseníkách a v Beskydách. První a jediná zpráva o výskytu rejsece černého na území okresu Nový Jičín pochází od J. Kratochvíla (1954), který získal 4 exempláře z Kotouče u Stramberka.

Při našem výzkumu jsme zjistili rejsece černého na 4 nových lokalitách. Celkem jsme získali 6 exemplářů, z nichž 5 pocházejících ze 3 lokalit jsme získali z vývržků sovy pálené. Bohužel vývržky na lokalitách v Novém Jičíně, Hukovicích a Starém Jičíně nebyly čerstvé, a tak výskyt rejsece černých je vlastně staršího data. Exemplář č. 3 pochází z Petřkovické hůrky. Jedná se o subadultní samici, která byla ulovena 3. 8. 1972 ve starém korytě potoka, zarostlém mladými olšemi a hustým bylinným patrem.

Rejsec černý stejně jako další druh rodu *Neomys* — rejsec vodní (*Neomys fodiens*) — jsou jedinými u nás žijícími druhy čeledi rejskovitých, které jsou náležitě přizpůsobeny k životu ve vodě. Oba druhy mají dlouhý hustý kožíšek, do kterého díky vzduchové vrstvě neproniká voda. Na bocích zadních noh mají vyvinutou hustou řadu tuhých chlupů, které rozšiřují plochu nohy při plavání. U rejsece vodního je na břišní straně ocasu po celé jeho délce vyvinut kýl, tvořený dvěma řadami tuhých chlupů. U rejsece černého je tento kýl utvořen buď jen v koncové třetině ocasu, nebo zcela chybí. Rozdíly ve velikosti (rejsec černý je menší) a rozdíly v délce kýlu jsou jedny z hlavních morfologických znaků odlišujících od sebe oba druhy. Zbarvení obou druhů je totiž téměř totožné. Hřbetní strana těla, boky a ocas jsou černé s hnědým nebo hnědošedým nádechem. Břišní strana těla a ocas jsou bílé (šedobílé), někdy se žlutým

Petřkovická hůrka u obce Kojetín. Biotop rejsece černého. Foto Augustin Daněk

LOKALITY A ROZMĚRY JEDINCŮ REJCE ČERNÉHO (*Neomys anomalus* Cabrera, 1907)

C.	Datum	Lokalita	Nadmořská výška v m	Pohlaví	Váha	ICl	ITP	IC	Zygomatická šířka	Interorbitální šířka	Délka mandibuly	Délka řady zubů	
												spodní	horní
1	25. 11. 1971	Nový Jičín	284	—	—	—	—	—	6,1	—	10,25	8,75	9,05
2	25. 11. 1971	Nový Jičín	284	—	—	—	—	—	6,15	4,4	10,2	8,8	—
3	3. 8. 1972	Petřkovická hůrka	450 subod. ♀	10,7	49,6	15,6	67,2	—	6,2	4,35	10,1	8,95	9,8
4	12. 7. 1973	Hukovice	269	—	—	—	—	—	6,3	4,0	10,3	—	—
5	12. 7. 1973	Hukovice	269	—	—	—	—	—	6,25	4,1	10,1	—	—
6	30. 8. 1973	Starý Jičín	389	—	—	—	—	—	5,95	3,85	—	—	—

až hnědávým nádechem. Rejsec černý se zdržuje nejčastěji na březích vod, ale můžeme jej zastihnout i na stanovištích od vod vzdálených. Hypsometricky vystupuje od nížin až do horských poloh.

Rejsec černý žije skrytě, přes den se zdržuje v podzemních děrách. Aktivní je až v noci. Hlavní složkou potravy jsou různé druhy hmyzu a červů. Rozmnožuje se ve vegetačním období — od května do září. Samice rodí 3—11 mláďat, která jsou asi po 7 týdnech schopná samostatného života. Rejsci černí se dožívají maximálně půldruhého roku, přičemž přežívají pouze jednu zimu, na konci druhého vegetačního období hynou.

Souhrn:

Při průzkumu fauny drobných savců okresu Nový Jičín v letech 1971—1973 bylo získáno 6 dokladů rejse černého (*Neomys anomalus*) ze 4 nových lokalit. Všechny 4 lokality jsou ve středních polohách od 250 do 450 m n. m.

Literatura

- Feriancová-Masárová, Z., Hanák V.: Stavovce Slovenska IV. Cicavce, 1965.
 Kratochvíl, J.: Příspěvek k řešení příslušnosti našich populací rejse černého (*Neomys anomalus*). Zoologické a entomologické listy III, 1954, 3, s. 167—168.
 Kratochvíl, J., Grulich, I.: Příspěvek k poznání ssavčí zvěřeny Jeseníků II. Přírodovědecký sborník Ostravského kraje XI, 1950, s. 202—243.
 Zejda, J., Holíšová, V., Pelikán, J.: O některých vzácnějších savcích Slezska. Přírodovědný časopis slezský XXIII, 1962, č. 1, s. 25—35.

Za Bohumírem Četynou

Kdo by se nadál toho, že jeden z těch sukovitých, podsaditých horalů rodu Strnadlovského, spisovatel Bohumír Četyna odejde předčasně od svého díla. Nepřekonal svůj bolestiplný zápas se zákeřnou chorobou, které podlehl v pátek 11. ledna 1974. Zůstal po něm rozsáhlý spisovatelský odkaz, tím výraznější, když uvážíme, že valná jeho část vznikala, nebo byla vydávána až po únoru 1948. Ovšem — literárně se tento rodák z Trojanovic pod Radhoštěm, člen rodu, který nám dal řadu umělců (narozen 29. 10. 1906), hlásil velmi brzo o slovo. Drobnou fejetonistikou, krajopisnými obrázky, vlastivědnou publicistikou. Ji se vpisoval do čtenářského povědomí od poloviny dvacátých let. Knižně ovšem debutoval značně pozdě, odhlédneme-li od méně významné básnické sbírky z roku 1935 (Pomíjejícínost) a několika drobných prozaických tisků, spíše bibliofilského charakteru, které vycházely za okupace a krátce po ní (např. Přes hranice času, Milenci, Krajina černá lesem aj.). První závažnou pozici v souhrnu jeho spisovatelského díla byla však teprve kniha „Jednou za slunovratu“, román z Valašska, zachycující rebelantské časy na sklonku 17. a počátku 18. století. Touto knihou B. Četyna jako by zahajoval jeden mohutný proud svého neustále vyzrávajících vypravěčství. Tok příběhů a událostí, jejichž znalost získal namáhavým archivním studiem i zápisem výpovědí starých pamětníků o tom, co se z těch bouřlivých dob valašských rebelií dochovávalo v paměti lidu. Z tohoto opravdu hlubokého pohroužení do minulosti rodného kraje vznikají široce rozložená historická plátna Četynova vypravěčství: „Zbojníci“, „Valašský vojvoda“, „Živly“, „Koliby

v soumraku“ a posmrtně už doplňující a jen volně se k tomuto cyklu románů přiřadující „Poselství zapomenutých“. Tato historická próza B. Četyny je však doprovázena druhým proudem jeho barvitého vypravěčství. Historiemi z doby mnohem bližší. Prokazujícími jen, že tradice valašského hájení svobody a práva drobného, ujařmovaného člověka v kraji nikdy nebyla utlumena a rozdupána ani tím nejkrutějším útlakem. B. Četyna v líčení dějů, odehrávajících se v časovém rozpětí od sklonku minulého století až k nedávné přítomnosti zlých let hospodářské krize nemusel tentokrát hledat zdroje příběhů v zapomenutých archivních dokladech. Zde mu namnoze postačila vlastní životní zkušenost. Jeho zážitky z dětství a mládí, vyprávění staříků a rodinná podání. Tak mohla vzniknout nejprve baladická „Zahrádka trněná“, aby ovšem proudy bohatých zážitků se sloučily v mohutný tok románových kronik cyklu „Velké ráztoky“.

Tyto dvě základní složky prozaického díla B. Četyny jsou ovšem doplňovány drobnou novelistikou Četynovou. V ní nechybí ani náměty velmi groteskní, vyvěrající jakoby z hloubání horalských samotářů, metafyzické motivy i látky, jež bychom mohli vřadit k žánru moderní science-fiction. Nechybí mezi jeho pracemi ani několik básnických knih, zajímavých aspoň po stránce tematické. Jsou zde zastoupeny práce vlastivědně naukové i drobné práce historické heuristiky. A pochopitelně množství příležitostné publicistiky. Ji autor, žijící vlastně celý život stranou cest, kterými se ubíraly literární styky a jimiž proudil tvůrčí život umělecký, prokazoval své neustálé sepětí se všim novým, co se na těchto cestách objevi-

Spisovatel Bohumír Strnadel — Četyna. Foto Jiří Klučka

lo. A zároveň také v této publicistické své práci stejně jako ve všech svých ústředních dílech literárních zdůrazňoval nutnost co nejtěsnějšího spojení tvůrce s širokým zástupem konzumentů umění, s širokými vrstvami čtenářů, posluchačů, diváků (vždyť B. Četyna byl i častým autorem rozhlasovým, pokusil se o hry pro lidová jeviště a byl i autorem televizním). Měl vždy na paměti to, co krátce před svým odchodem naznačil v jednom ze svých rozhovorů s novináři: „Chci psát taková díla, která by hovořila o problémech blízkých čtenářské zkušenosti. Kladu důraz na tradice pokrokové realistické literatury. Chci psát tak, aby moje práce napomáhaly k rozvoji socialisticky angažované literatury.“ V těchto slovech je vlastně obsažen i jeho literární odkaz. Výzva těm, co přijdou po něm, nebo kteří naváží na jeho dílo, nejenom početné množství knižních titulů, ale především dílo, jsoucí na vysoké tvůrčí úrovni a přece srozumitelné všem. Tím také stanul v posledních letech nejen v čele krajo- vé tvorby literární, ale i v předních řadách současných spisovatelů, tvůrců celonárodních.

Milan Rusínský

Za dr. Zdeňkem Lázníčkou

16. února zemřel v 63. roce svého věku doc. RNDr. Zdeněk Lázníčka CSc., pracovník geografického ústavu ČSAV - pobočka Brno a předtím Státního archivu v Brně, člověk nesmírně dobrý, ušlechtilý a oblíbený a jeden z našich nejlepších současných geografů. Bylo vytištěno celkem přes 100 titulů jeho prací doma i v zahraničí, týkajících se větším dílem sídelního zeměpisu. Řada prací z části nedokončených zůstala v jeho rukopisné pozůstalosti. Od samého počátku své publikační činnosti věnoval dr. Lázníčka zvláštní pozornost našemu kraji. Z větších článků byly to v letech 1934–1937, Kravařsko a přilehlé oblasti východomoravské na nej-

starších mapách Moravy, Délka železničních tratí na Kravařsku, Fluviatilní terasy v Poodří, Frekvence osobní železniční dopravy v okrese novojickém (Kravařsko roč. III), Kravařsko na mapách Bayerově a Müllerově, Podnebí Kravařska (roč. IV), O dopravním významu Kravařska v minulosti a přítomnosti, Tomáš Pešina z Čechorodu (roč. VI), Několik poznámek k dřívějšímu vymezování Kravařska (roč. VII), dále Vesnická sídla na Frenštátsku, Sídelně zeměpisná klasifikace rolnických vsí na Valašsku (Naše Valašsko roč. VIII, 1943), K historii železničních projektů ve Slezsku (m. j. dráha Opava - N. Jičín - Trenčín), Slezský sborník 1949, Typy venkovských osídlení na Novojicku (Novojicko 1960) a Městské osídlení v okrese Nový Jičín (Novojicko 1962). Zde navázal na své starší práce, a to pro sídelní geografii venkovských osad na svou samostatnou publikaci Typy venkovského osídlení na Moravě, Brno 1946, pro geografii městských sídel pak pro slezskou část okresu na článek Púdorysy slezských měst, Slezský sborník 1945, a pro moravskou část na samostatnou knihu Moravská města, Brno 1948. Zpracoval také zeměpisnou partii v monografických sbornících Od pokolení do pokolení (Bernartice nad Odrou 1937) a Palackého rodná obec (Hodslavice 1948). V rukopise zůstává zatím zeměpisný obraz okolí Bernartic pro připravovanou publikaci k 600. výročí vzniku této obce. Adolf Turek

K výstavní činnosti Okresního vlastivědného ústavu (u příležitosti deseti let od jeho vzniku).

Vznikem Okresního vlastivědného ústavu v roce 1964 vytvořily se podmínky pro soustavnou kulturně výchovnou práci v oblasti výtvarného umění a výstavní činnosti v okrese Nový Jičín. V jednotlivých muzeích, pokud to prostorové podmínky dovolovaly, byly vybudovány výstavní síně. V Žerotinském

zámku v Novém Jičíně byly pro výstavní účely upraveny dva prostory. V roce 1964 byl tzv. rytiřský sál s pěknou pozdně gotickou klenbou vybouráním přiček rozšířen o přilehlý klenutý prostor. Nosné pilíře uprostřed sálu dokumentují původní dispozici. Parketová podlaha, která se vlhkostí bortila byla v roce 1969 nahrazena podlahou z červeného mramoru. V roce 1970 byl na výstavní síň adaptován půdní prostor pod pultovou střechou středního křídla (za vysokou renesanční atikou). V tomto sále se dobře uplatňují původní krovy, které dodávají výstavní síni neobvyklý ráz.

V muzeu ve Frenštátě p. R. byla zřízena výstavní síň pro menší soubory spíše komorní povahy. V muzeu v Příboře byl pro výstavy upraven bývalý reflektář piaristické koleje, jehož restaurovaný barokní strop a na způsob původní nově položená dřevěná podlaha vytvářejí důstojné prostředí i pro náročnější výstavní soubory. I v muzeu v Bílovci byly vytvořeny podmínky pro výstavní činnost, i když vybavení této výstavní síně je dosud skromné.

Ve výstavních sících muzeí OVÚ jsme rozvíjeli výstavní činnost dle toho, jak se postupně dařilo upravit je pro tuto funkci. Není možné vzpomenout všech výstav, které byly v zařízeních OVÚ od roku 1965 uspořádány. Uvedu přehled počtu instalací výstav v jednotlivých letech:

Rok	65	66	67	68	69	70	71	72	73
Počet instalací výstav	21	28	25	19	17	27	34	34	37

Od roku 1965 do roku 1973 bylo v zařízeních OVÚ v Novém Jičíně skutečně 242 instalací výstav. Abych alespoň částečně konkretizoval tento obecný přehled uvedu některé pro nás významné výstavy.

Dominantní výstavou roku 1965 byla výstava dokumentů k 20. výročí osvobození „20 let buržoasní vlády — 20 let lidovlády ČSSR“ v květnu až červenci t. r. v Novém Jičíně a k ní paralelní

výstava „20 let kulturního života na Frenštátsku“ ve Frenštátě p. R. Neobyčejně významnou byla i výstava malířského díla Antonina Pelce, která měla u novojické veřejnosti mimořádnou odezvu. Rovněž výstava Krajinářů Slavičkovy generace ze sbírek Galerie výtvarného umění v Ostravě instalovaná v Příboře patřila mezi významné počiny toho roku. Přehlídka tvorby výtvarných umělců našeho okresu u příležitosti 20. výročí osvobození založila tradici těchto společných vystoupení. Dala výtvarným umělcům platformu pro navázání tvůrčích kontaktů a měření uměleckých sil. Mnozí mladí výtvarníci měli poprvé možnost předstoupit se svými díly před veřejnost.

V roce 1966 jsme vystavovali sochařskou tvorbu Rudolfa Svobody společně s figurálními obrazy Josefa Pecen, slovenskou malířskou tvorbu ve spolupráci s Galerií výtvarného umění v Ostravě „Generace 1909“, akvarely a tempery Karla Součka, ve spolupráci s Galerií výtvarného umění v Ostravě českou malbu 20. století a výtvarné umění 19. století. Z tvorby výtvarných umělců majících vztah k regionu jsme vystavovali vedle dalších regionálních výstav pastely a kresby J. V. Sládky „Listy důvěrné“.

Z výstav roku 1967 připomenu výstavu Felixe Jeneweina pořádanou ve spolupráci s Galerií výtvarného umění v Ostravě, Národní galerií v Praze a muzeem v Kutné Hoře, výstavu akvarelů bardovického rodáka Bohumíra Jurka, obrazy Břetislava Janovského spolu s broušeným sklem Liboslava Hujera, grafiku Karla Štětkaře, pastely a grafiku L. Čmerdy spolu se sochami J. Myszaka, akvarely a kresby Marie Parmové-Knězkové ze studijního pobytu ve Francii 1925-26, výstavu žákovských prací pedagogické školy v Novém Jičíně a na závěr roku druhou výstavu současné tvorby výtvarných umělců okresu u příležitosti 50. výročí VRSR.

Rok 1968 byl na významné výstavy chudší. Vedle výstav výtvarných děl pedagogů katedry výtvarné výchovy

Pedagogické fakulty v Ostravě dominovala třetí výstava výtvarných umělců našeho okresu uspořádaná k 50. výročí vzniku ČSR. Z muzejních výstav je třeba připomenout „Lidové hudební nástroje na Valašsku“ v muzeu ve Frenštátě.

Rok 1969 také nebyl na významné výstavy výtvarného umění bohatý. Za připomenutí stojí výstava uspořádaná s Galeríí výtvarného umění v Ostravě „Umění Ostravska“, výstava bulharské grafiky, z regionálního umění pak výstava figurální a portrétní tvorby Marie Parmové-Knězkové k 80. narozeninám autorky, grafika Heleny Salichové a výstava soch Albína Poláška k 90. výročí jeho narození. Z ostatních výstav stojí za zmínku „Expedice Lambaréné“ a výstava k výročí místních průmyslových závodů „Nový Jičín 1969“.

V roce 1970 byla výstavní činnost zaměřena k významným historickým výročím: stu let od narození V. I. Lenina a dvacetipět letům od osvobození naší vlasti RA. Výstavou „Ideologická diverze a vystoupení protisocialistických sil v roce 1968“ zahájili jsme výstavní činnost v nově vybudované velké výstavní síni v Novém Jičíně. Z výtvarných výstav toho roku uvedu „Českou sociální grafiku“ ze sbírek Galerie výtvarného umění v Ostravě, obrazy Ilji Hartingera a výstavu obrazů a grafiky Heleny Salichové uspořádanou v Polance nad Odrou.

Rok 1971 byl rokem 50. výročí od založení KSČ. Tomuto výročí byla věnována velká výstava historických dokumentů včetně bohaté dokumentace současného rozvoje socialistické společnosti na našem okrese. Rovněž výstava dokumentů o práci národních výborů instalovaná k volbám přinesla bohaté doklady současných úspěchů budování měst, obcí i závodů. Výstava 650 let města Bílovice dobře zapadla do tohoto slavnostního roku. Tento významný rok byl dobře reprezentován i výtvarnými výstavami. Výstava polského sochařství z Katovického vojvodství byla po instalaci v Ostravě převezena do Nového Ji-

čina a instalována ve velké výstavní síni Žerotínského zámku. Grafika Ferdiše Duši, kresby Václava Rabase, kresby Vojtěcha Sedláčka a na závěr roku kresby Jaroslava Gruse dovršily řadu výstav významných autorů.

V roce 1972 jsme se snažili prohloubit kulturně výchovné působení výstav výtvarného umění. Stěžejními výstavami roku byly „Grafika V. I. Kasijana“, národního umělce SSSR, uspořádaná ve spolupráci s Klubem pracujících ve Frenštátě p. R. a „Protiválečné tendence v československém výtvarném umění“ ve spolupráci s Galeríí výtvarného umění v Ostravě. Výstava polské grafiky rovněž ve spolupráci s Galeríí v Ostravě a výstava 100 let Pařížské komuny — práce posluchačů pedagogické fakulty University Palackého v Olomouci dobře doplňovaly základní záměr. K otázkám tvorby současného životního prostředí přispěla výstava keramiky Lubora Těhnicka spolu s artpratisy Olgy Bohdálkové. Z výstav regionálního umění připomenu výstavu „Starý Frenštát v obrazech a kresbách Marie Parmové-Knězkové“ a odpovědně připravenou čtvrtou výstavu současně tvorby výtvarných umělců okresu u příležitosti 55. výročí VRSR a 50. výročí vzniku SSSR. Z muzejních výstav pak „Frenštátské barvířství“.

Nejzávažnější výstavou roku 1973 byla nesporně výstava sociální malby Karla Holana v červnu toho roku, kde spolupořadatelem byla Galerie výtvarného umění v Ostravě. Výstava byla zahájena v Novém Jičíně úvodním slovem dr. Evy Trnkové 7. června 1973. Významná byla i výstava malířského díla Břetislava Bartoše k jeho nedožitým osmdesátinám, na jejíž přípravě se podílel Klub pracujících ve Frenštátě p. R. V červnu byla instalována ve výstavních prostorách Klubu pracujících ve Frenštátě a ve výstavní síni frenštátského muzea. Slavnostní zahájení bylo 3. června. Úvodní slovo k výstavě pronesl ing. Karel Babinec, ředitel MEZ Frenštát. V listopadu byl výběr z Bartošova malířského díla vystaven ve velké vý-

stavní síni Žerotínského zámku v Novém Jičíně. Instalace byla soustředěna na sociální motivy v Bartošově tvorbě a byl tak podtržen jeho vztah k revolučnímu dělnictvu. Výstava grafických listů Cyrila Boudy ze sbírek Galerie výtvarného umění v Olomouci byla využita ve všech výstavních síních našich muzeí. Po muzeu v Bílovci byla instalována ve Frenštátě, v muzeu v Příboře a nakonec v Novém Jičíně. Výstavy probíhaly od září 1973 až do konce ledna 1974. Tyto grafické listy křehké krásy zaujaly mnoho návštěvníků.

Z regionální výtvarné tvorby představili jsme naši veřejnosti užitou grafiku Jarko Stanovského, jako výtvarné umění společensky cílevědomě angažované. Po instalaci v Novém Jičíně v květnu 1973 byla tato objevná výstava instalována ještě v muzeu v Příboře a v muzeu v Bílovci. Výstava z díla Břetislava Janovského, profesora pedagogické školy v Novém Jičíně, byla zahájena ve velké výstavní síni v Žerotínském zámku v Novém Jičíně 13. září 1973 úvodním slovem historičky umění Aleny Podzemné. Exaktně komponované malby vytvářené technikou navalovaných tiskařských barev a precizní liniové kresby měly u novojičínského publika nečekaný ohlas. Komorní výběr z této výstavy byl ještě v prosinci 1973 instalován v muzeu ve Frenštátě p. R.

Reprezentační výstava vybraných prací Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů seznámila naši veřejnost se způsoby i rozsahem péče o historické stavební památky v naší socialistické společnosti. Na příkladných ukázkách studií, návrhů rekonstrukcí a jejich realizací mohl si návštěvník výstavy udělat představu o náročnosti a velké míře odpovědnosti při opravách a rekonstrukcích historických památek. Výstava byla zahájena 23. srpna 1973 v rytířském sále Žerotínského zámku v Novém Jičíně ing. arch. Františkem Brabcem, ředitelem Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů.

Výstava výtvarných žákovských pra-

ci pedagogické školy v Novém Jičíně v dubnu a květnu 1973 zaujala široký okruh návštěvníků. Náročnost pedagogů a soustředěné úsilí studujících přinesly obdivuhodné výsledky bohaté na nápady i pestrost materiálů. Výstava byla podnětem k tvůrčímu rozvíjení pedagogické práce v oboru výtvarného umění i na jiných školách.

Výstavy politického plakátu uspořádané u příležitosti 25. výročí Vítězného února v Novém Jičíně a ve Frenštátě p. R. přinesly zajímavý pohled na propagační, politické a kulturně-politické plakáty z let 1945—1972. Vystavenými plakáty jsme připomněli mnohé z minulých bojů a zápasů o budování socialistického společenského řádu v naší republice a také mnohé události z regionu. Výstavou 80 let muzejní a vlastivědné práce ve Frenštátě p. R. zhodnotili jsme dlouhodobé úsilí v této kulturní oblasti.

Mohl jsem se zmínit jen o některých výstavách. Zvláště v posledních letech je výstavní život v našich muzeích nejen bohatý, ale především cílevědomě zaměřený ke kulturně výchovnému působení se snahou aktivně se podílet na vytváření současné socialistické kultury.

Otakar Zelenka

Péče Okresního vlastivědného ústavu o chráněné památkové objekty v okrese Nový Jičín v I. 1972-73

Péče o kulturní dědictví naší národní historie patří k předním úkolům kulturní politiky našeho socialistického státu. Významnou součástí tohoto dědictví jsou též početné architektonické a umělecké objekty, jež i v našem regionu specifickým způsobem dokumentují společenský, hospodářský a kulturní vývoj století minulých. Ve své převážné části nejsou tyto objekty jen němými svědky historie, nýbrž tvoří svou neobvyklostí a jedinečností zpravidla dominanty v historicky vzniklých architektonických celcích našich měst a míst,

jimž dodávají jejich zvláštnost a neopakovatelný ráz. Jsou takto neodmyslitelnou součástí našeho životního prostředí, a to i přes skutečnost, že mnohé z nich ztratily v naší době svou někdejší funkčnost. Přes tuto okolnost si však zachovávají svůj význam a smysl kulturní, estetický a dokumentární. Některé se po vhodných renovacích a rekonstrukcích podařilo aktivovat způsobem, který dovoluje jejich adekvátní společenské a kulturní využití i v současnosti. Takto účelně je využito např. někdejšího Bratrského sboru (t. č. Památník J. A. Komenského), Knurrova domu (zvláštní škola internátní) a vily Lorety ve Fulneku (družina mládeže), historických městských radnic v Novém Jičíně, Fulneku a Bilovci, jež jsou sídlem MěstNV, kostelíka sv. Barborky v Bilovci (obřadní síň MěstNV), Žerotinského zámku v Novém Jičíně (sídlo Vlastivědného ústavu, muzejních expozic a výstavních místností okresního muzea), zámku v Nové Horce (zdravotní zařízení) atd.

Některé další objekty slouží pro nedostatek vhodnějšího využití bez trvalejší perspektivy potřebám hospodářským, provozním, bytovým aj. U několika objektů je však účelné využití pro zvláštnost jejich architektury, rozlehlost a špatný stav značně ztíženo (zámecké objekty v Bravantcích, Bartošovicích, Jeseníku n. O., kapucínský klášter ve Fulneku aj.). Vyřešení otázky jejich perspektivního využití je spíše úkolem dlouhodobým, stejně jako jejich zachovná údržba a postupná restaurace. Vůbec včasná údržba a konzervace chráněných památkových objektů, příp. jejich rekonstrukce pro současné účely je v podmínkách našeho okresu, v jehož státním seznamu je zapsáno celkem 366 nemovitých památek, úkolem velmi náročným a ve více ohledech komplikovaným. Souvisí to především s tím, že jejich obnova, při níž je třeba respektovat platné zásady památkové péče, je technologicky náročná a finančně nákladná. Konečně i s tím, že tyto objekty jsou nejen majetkem státu, socialistických a hospodářských

organizací a institucí, nýbrž i majetkem církve a soukromých osob, na něž se ovšem vztahují ustanovení zákona č. 22/1958 Sb. o povinné péči o ně.

Nelze také nevidět, že v minulosti nebyla těmto objektům věnována hlavně z důvodů finančních zdaleka taková péče jako v posledních letech. V jednom případě došlo také ke škodlivým a nešetrným stavebním zásahům a rekonstrukcím, jež natrvalo znehodnotily cenná architektonická a umělecká díla. Nenahraditelné škody na mnohých památkových objektech zanechaly i válečné události, které postihly náš okres především v posledních dnech války. Velké škody utrpěly tyto objekty v Klimkovicích, Bilovci a ve Fulneku, kde byl zničen celý historický střed města. Trvalo celá léta, než se podařilo tyto škody odstranit. Od konce padesátých let se přistoupilo v našem okrese k postupné restauraci historických objektů, z nichž se přes citelný nedostatek financí a stavebních kapacit podařilo mnohé zrestaurovat a zachovat generacím příštím. K zajištění soustavné péče o tyto objekty byla v r. 1966 zřízena při Vlastivědném ústavu v Novém Jičíně stavební skupina pro údržbu a rekonstrukce chráněných památkových objektů. Přestože její stavební kapacita a technické vybavení ještě zdaleka neodpovídaly a neodpovídají ani nyní potřebám této péče v celookresním měřítku, podařilo se od jejího vzniku zrestaurovat řadu cenných památek, mezi něž patří především Bratrský sbor ve Fulneku, Žerotinský zámek a kostel sv. Trojice v Novém Jičíně, rodný dům Františka Palackého v Hodslavicích, budova muzea v Bilovci, hradební zdívo u několika sroubených domů na Štramberku aj. I když je restaurátorská činnost stavební skupiny soustředěna hlavně na obnovu městských památkových rezervací Nový Jičín a Štramberk, kde je soustředěno nejvíce památek, přistoupila v posledních dvou letech k obnově některých objektů v dalších místech okresu i mimo okres. Bylo to umožněno zvýšením finančních dotací památkové

péče z vládní rozpočtové rezervy a z prostředků ONV. Zlepšilo se i technické vybavení stavební skupiny, již byly zakoupeny potřebné stroje a mechanizační prostředky.

Za těchto podmínek mohla stavební skupina přistoupit v r. 1972 vedle již probíhajících restaurátorských akcí v Novém Jičíně (Žerotinský zámek), Štramberku (hradební zdi a domy lidové architektury) a Fulneku (hřbitov sv. Rocha) k zachovné údržbě střech bývalého kapucinského kláštera ve Fulneku, ke konzervaci hradu Starý Jičín, k opravě pozdně barokní budovy bývalé fary v Bartošovicích a kostelů v Suchdole n. O. a Šenově.

V městské památkové rezervaci Štramberk byla ukončena obnova sroubeného domu č. 276, provedena konzervace části městských hradebních zdí, byl rekonstruován sroubený dům č. 304 a započalo se s výstavbou sociálního zařízení v areálu hradu. V prostoru Žerotinského zámku a domu č. 27 na Úzké ulici v Novém Jičíně byla provedena rekonstrukce skladů. Stolařská dílna stavební skupiny zajistila vedle atypických stolařských a kovářských výrobků pro uvedené objekty a interiéry některých dalších chráněných objektů výrobu atypických oken pro zámek ve Frýdku-Místku a zhotovení rozměrného balkónu pro bílý zámek Hradec n. Moravici. Celkový rozsah restaurátorských prací provedených stavební skupinou a její stolařskou dílnou překročil v r. 1973 náklad 2,5 mil. Kčs. V r. 1973 přistoupila stavební skupina vedle již zahájených restaurátorských prací z r. 1972 k rekonstrukci Hrstkovy chaty v areálu hradu na Štramberku, k úpravě vstupního areálu a opravě střech Žerotinského zámku v Novém Jičíně, k opravě střechy kostela v Kuníně a hradební bašty v Odrách. Stolařská dílna stavební skupiny zhotovila atypická okna pro skansen Rožnov p/R, zámek ve Frýdku-Místku, zámek v Trnávce a vilu Loretu ve Fulneku aj. Také v tomto roce přesáhly náklady na restauraci památkových objektů náklad

2,5 mil. Kčs. Další rozsáhlé akce byly v tomto roce realizovány při rekonstrukcích měšťanských domů (č. 43, 44, 45 a č. 1 na Dobrovského ul.) a historických staveb v městské památkové rezervaci Nový Jičín, prováděných OSP Nový Jičín, v nichž se bude pokračovat v r. 1974 a v letech příštích.

Věříme, že se další cílevědomou, plánovitou a soustavnou památkovou péčí našeho socialistického státu podaří i v dalších letech uchovat i v našem okrese velké hodnoty našeho kulturního dědictví generacím budoucím.

František Schwarz

Zřízení Domu politické výchovy při OV KSC v Novém Jičíně

V souvislosti s dovršováním konsolidačního procesu v oblasti ideologické práce a dalším upevnováním ideové, organizační a akční jednoty KSC přijalo 7. června 1972 předsednictvo ÚV KSC zásady pro zřizování domů politické výchovy při okresních výborech KSC a kabinetů politické výchovy při celozávodních a městských výborech KSC. Na základě těchto zásad schválilo předsednictvo OV KSC v Novém Jičíně zřízení Domu politické výchovy při OV KSC v Novém Jičíně od 1. září 1973.

Dům politické výchovy jako zařízení OV KSC zabezpečuje v rámci okresu na úseku stranické výchovy po stránce obsahové a organizační činnost Večerní university marxismu-leninismu při OV KSC, Okresní politické školy OV KSC, přípravu a vzdělání lektorů a propagandistů, funkcionářského aktivu strany, dále též činnost středních a základních útvarů stranické výchovy. Pořádáním ideologických konferencí, seminářů a přednášek překračuje činnost DPV daleko rámec stranické výchovy a přispívá významným způsobem k rozvíjení ideové politické výchovy a stranické propagandy na závodech a místech našeho okresu. DPV řídí obsahově a metodicky i činnost nově zřízených kabinetů politické výchovy při CZV KSC

v Tatře Kopřivnice a Vagónce Tatra Studénka. Obsahovou činnost DPV zajišťují 4 katedry: katedra marxistické filosofie, politické ekonomie, dějin KSČ a vědeckého komunismu a výstavby strany.

František Schwarz

Osmdesát let Františka Horečky

25. března dožil se ve Frenštátě p. R. osmdesátiletý spisovatel František Horečka, jehož dílo je nerozlučně spjaté s kulturní historií našeho kraje a Frenštátu p. R. zvláště. Čtenářům, kteří jej znají jako romanopisce, povídkáře, dramatika a básníka, autora četných vlastivědných studií a prací filologických, se v minulém roce připomenul

přepracovaným románem Třínožka s vavřinem, vydaným v ostravském Profilu. Jubilantovy osmdesáté narozeniny vedly Městské muzeum ve Frenštátě p. R. k uspořádání výstavy jeho literárního i výtvarného díla, která byla zahájena 17. března ve výstavní síni muzea úvodním slovem Milana Rusinského. Obsáhlým dílem Františka Horečky v kontextu s krajevou literaturou se zabýval dr. Bedřich Slavík na literárním večeru, který se konal 25. března ve frenštátském Domě kultury. Bohatý kulturní program sledovalo přes 400 účastníků. Veliká účast posluchačů na tomto večeru a mnoho dalších návštěvníků výstavy, která trvala do konce května, svědčí o oblibě a zájmu, kterým se Horečkovy práce těší u kulturní veřejnosti.

Jiří Klučka

L I T E R A T U R A

Jaroslav Bakala: K otázce kontinuity osídlení v lokovaných městech opavské provincie (Časopis Slezského muzea XXII, 1973/1, s. 50—65).

Výzkum problematiky procesu středověkého osídlení a lokace měst v údobí tzv. velké kolonizace je i v opavské části Slezska ztížen nedostatkem evidencních písemných pramenů. Sporadické písemné doklady vedly již starší historiky k značně rozdílným názorům i v otázce kontinuity osídlení lokovaných měst, k jejichž řešení s některými novými aspekty přistupuje autor uvedené studie. V její úvodní části shrnuje, konfrontuje a kriticky komentuje názory historiků G. Biermanna, V. Praska, K. Bergera a W. Latzkeho, z nichž poslední zaujal právě v otázce kontinuity osídlení lokovaných měst extrémní stanovisko, příznačné pro německou nacionalistickou historiografii.

Jeho tvrzení, že Opavsko bylo do vnější kolonizace bez měst, jež vznikla teprve německou kolonizací jako centra šíření vyspělejší německé kultury, je před historickými fakty adekvátně interpretovaných pramenů a argumenty současné historické analýzy naprosto neudržitelné. Na základě přesvědčivých výsledků dosavadních výzkumů a přesné terminologické interpretace listinného materiálu prokazuje autor právě na případu většiny lokovaných měst této oblasti (Bruntál, Bílovec, Odry, Krnov, Hlubčice, Opava, Hlučín, Klimkovice, Osoblaha a Fulnek) jejich spojitost s dřívějším osídlením, ať již městského či vesnického charakteru, pokud je vůbec prokazatelné. Tak např. nepovažuje za spolehlivé doklady k prokázání existence předlokačních městských sídlišť Starý Bruntál u Bruntálu a Starou Ves (něm. Altstadt) u Bílovce, jež byly některými dřívějšími historiky považovány za nesporné. V případě Starého Brun-

tálu akceptuje Hosákovu mínění, že Starý Bruntál, jehož půdorys nevykazuje znaky původního městského sídliště, je vlastně překolonizovanou slovanskou vsí, jež převzala jméno od lokovaného města Bruntálu. Taktéž v případě Bílovce se přiklání k výkladu A. Turka, podle něhož město Wokenstat (Wagstadt, něm. název) bylo založeno na místě původní nevelké slovanské vsi, resp. suburbia Bílovec, jež se sice neprosadila v jeho sídlištním uspořádání, ale jejíž jméno je zachováno v jeho českém názvu. Předlokační osady nevyklučuje ani u Hlučína a Chřenovic, jež převzaly jejich původní slovanský název. Naproti tomu u Klimkovic, jejichž český název se rozchází s německým Königberg, neexistuje přes tuto skutečnost dosud žádný přesvědčivý doklad pro existenci předlokační osady. Taktéž Fulnek, jenž je doložen ve dvou listinných dokumentech k roku 1293 jako město, postrádá indicie o existenci předlokační osady většího významu. Existenci suburbia na emfyteutickém právu v 2. polovině 13. století zde však autor z blíže neosvětlených důvodů nevyklučuje. O městech Cukmantl, Horní Benešov, Vítkov, Bavorovec a Hrobník soudí, že byla založena nejspíše na zeleném drnu nebo na místě osad tak bezvýznamných, že neovlivnily ani jejich pozdější pojmenování. Naproti tomu však autor uvádí, že se na území středověké opavské provincie vyvinulo již v době před emfyteutickou urbanizací několik středisek, která měla ekonomický charakter městských sídlišť, na jejichž základě se rozvinula později lokovaná města Opava, Hlubčice, Krnov, Odry (původní sídliště Vyhnanov) a Osoblaha.

Druhá část studie, jež je věnována specifické právně a správně historické problematice uvedeného údobí, má přes

svou tematickou odlišnost těsnou logickou návazností na proces urbanizace. Řeší složitou otázku vztahů tzv. vikbildů, jež vznikly v procesu vnější kolonizace kolem lokovaných měst v souvislosti se zavedením německých městských práv jako jakési soudní a správní distrikty, v nichž se uplatňovala pravomoc příslušného městského úřadu. Vikbildy v dalším vývoji splynuly zpravidla s patrimoniálními správními celky. Autor si však klade otázku, zda vikbildy jsou správní útvary vzniklé výlučně zavedením německých městských práv, nebo zda nenavázaly obdobně na starší tradici tzv. újezdů, jako navázala některá lokovaná města na starší sídliště městského typu. Právě existenci takovýchto újezdů autor prokazuje na listinném materiálu z doby předkolonizační, z něhož vyplývá, že újezd (lat. circuitus, circuitio resp. ambitus) představuje i na Opavsku (Opava, Krnov, Odry-Vyhnanov) obvod se střediskem pro několik vsí. Přes tuto skutečnost není jednoznačných dokladů o tom, že by středisko újezdu mělo vůči okolním vsím obdobnou pravomoc jako pozdější městský úřad měst lokovaných na německém právu ve svém vikbildu. Není však pochyb o tom, že i zde, alespoň v uvedených třech případech, pozdější vikbildy navázaly na starší tradici újezdu.

Na základě pečlivě interpretace širšího listinného materiálu dochází autor k názoru, že vnější kolonizace — přes svůj silný zásah do poměrů opavského regionu — neznamenal negaci vývoje dosavadní sídelní a územně právní struktury, nýbrž spíše na ni navázala. Přes parciálnost závěrů a jistou závislost na dřívějším bádání je Bakalova studie cenným příspěvkem k dané problematice i v ohledu metodologickým. Její nespornou předností je pregnantní historická a sémantická interpretace diplomatického materiálu, jehož velmi omezené kvantitativní zastoupení staví i současnému výzkumu těžko překročitelné meze.

František Schwarz

Karolinský katastr slezský. K vydání připravili Jan Brzobohatý a Stanislav Drkal. Sv. I-II o 1040 stranách, cena 140 Kčs. Vydala Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, Praha 1972—1973.

V sérii edicí berních katastrů českých, moravských a slezských byl zařazen jako č. 5—6 nejstarší berní katastr slezský, tzv. karolinský, jehož prvá redakce byla pořízena zhruba v letech 1720—1724; katastr byl několikrát upravován a rektifikován a více méně platil až do daňového provizoria roku 1820, tedy sto let. Karolinský katastr slezský nemá v českých zemích obdoby, poněvadž nejstarší katastry české i moravské (berní rula, lánové rejstříky) pocházejí zhruba z období let 1652—1678 a další katastry vznikaly v těchto zemích až od poloviny 18. století. Teprve josefský katastr z let 1787—1789 byl založen pro všechny bývalé tři země na stejném principu, měl však jen krátkodobou platnost.

Pro edici katastrů byly ovšem určeny stejné normy; u katastrů z 18. století nemělo jít o doslovnou edici, nýbrž o výběr materiálu resp. tabelové zpracování, při kterém přirozeně odpadla jména poddaných i pomístní názvy, což přece nejvíce zajímá většinu badatelů. V edici karolinského katastru pomístní názvy uvedeny jsou, což je jeho předností např. proti edici tereziánského katastru moravského; bohužel však vydavatel trval na počestění německého pomístního názvosloví, což do značné míry zkresluje skutečný stav.

Zpracovatelé pečlivě připravili vybrané části zmíněného pramene k edici resp. je zpracovali ve formě tabulek. K publikaci připojili rozsáhlý historický úvod, k němuž použili všech dostupných pramenů a literatury. Poznáváme tu, že české literatury o tomto tématu vlastně téměř nebylo a že společný úvod obou autorů nám podává prvý a vyčerpávající pohled na obsah, cenu i systém nejstaršího slezského katastru z českého hlediska. Snad by tu bylo možno jen doplnit, že tzv. status minores existovaly asi již dříve, než se

dosud v literatuře uvádí, neboť už roku 1676 se jmenují na území dnešního našeho Slezska jako panství se zvláštním postavením Bohumín, Dolní (dříve Německá) Lutyně, Fryštát, Ráj, Rychvald, Frýdek, Město Albrechtice a Bruntál, a na stejné úrovni se uvádějí města Opava a Těšín (Státní archiv Vratislav, rkp. D 371).

Edice přináší cenný materiál také pro někdejší slezskou část našeho okresu v nynějším rozsahu, tj. pro panství a statky Odry, Bílovec, Vyškovice, Bravantice, Polanka, Jistebník, Studénka, Klimkovice, Pustějov — Lukavec a Klokočov (resp. pro ves Klokočůvek). Proto je uvedena publikace nezbytnou pomůckou pro všechny, kteří zpracovávají historii našeho okresu v období feudalismu.

Adolf Turek

Jaroslav Štika: Etnografický region Moravské Valašsko — jeho vznik a vývoj

86 stran textu, 8 stran fotografií, 8 mapových příloh;

vydalo nakladatelství Profil v Ostravě roku 1973, cena brož. výtisku 15 Kčs.

V současné době otázka Moravského Valašska, jeho vzniku, vývoje a územního rozsahu, zajímá několik moravských národopisců. Jedním z nich je i J. Štika, jehož nová publikace navazuje na jeho předchozí články s touto tematikou. Současně se zabývá i některými dílčími problémy, jako jsou valašská kolonizace, interetnické vztahy v Karpatech i otázka územní diferenciace lidové kultury. Autor používá kromě historických pramenů i etnografického materiálu, jako jsou výsledky terénních výzkumů, písemné záznamy i obrazová dokumentace z literárních pramenů, kronik a archivního materiálu.

Práce je rozdělena do několika kapitol, v nichž se autor postupně věnuje vymezení pojmu etnografického regionu, dále uvádí přehled dosavadního bádání o valašské otázce v odborné lite-

ratuře a pojednává o valašské kolonizaci, právu a o názvu Valach. Kapitola věnovaná problému vzniku a vývoje Moravského Valašska svědčí o badatelské serióznosti autora i o jeho dobré znalosti historických pramenů. Soubor osmi map názorně doplňuje stať, pojednávající o územním rozsahu Moravského Valašska. Zde se autor, byť i jen okrajově, zabývá i regionálním zařazením Starojicka, které se ovšem nesnaží definitivně řešit. Zmiňuje se pouze o některých shodách s valašskou kulturou, týkajících se kroje, domu či traťových názvů, které svědčí o dřívější existenci salašnického chovu dobytka v této oblasti. Zároveň však poukazuje i na hospodářskou a kulturní orientaci, směřující spíše na sever. Zde by snad neškodilo uvést nějaký názorný příklad. Ačkoliv se autor nakonec přiklání k názoru, že Starojicko je přechodným územím mezi Valašskem a Lašskem, nepopírá i určitou možnost příslušnosti k okrajové oblasti Moravského Valašska.

Mezi fotografickým materiálem je pro naši oblast zvláště cenným dokumentem fotografie občanů Bernartic v krojích, ušitých pro Národopisnou výstavu roku 1893. Snímek je přetištěn z materiálu, dochovaných ve sbírkách Vlastivědného ústavu ve Vsetíně. Bernartický kraj se dlouho považoval za ztracený (s výjimkou některých jednotlivých součástí), fotografie je tedy jedním z mála dochovaných dokumentů o vzhledu a způsobu nošení tohoto kroje koncem minulého století. Je potěšitelné, že se objevuje právě před významným jubileem obce Bernartic.

Štikova publikace je v bádání o otázkách kolem Moravského Valašska nesporným přínosem a svědčí o vědecké fundovanosti autora.

Marie Tázlarová

Dějiny JZD Bartošovice

Ctení o Jednotném zemědělském družstvu v Bartošovicích přináší hrst vzpomínek ze života družstevníků.

V úvodní části jsou uvedeny údaje geografické, stručná historie obce, osídlení po osvobození v r. 1945, počátky stranického života a veřejné správy až k vydání zákona č. 69 z 23. února 1949 o JZD.

Podrobněji je rozvedena rozsáhlá uvědomovací a vysvětlovací činnost vesnické organizace KSC, vytvoření přípravného výboru, boj s kulaký až k ustavující schůzi družstva. Toto bylo právně ustaveno dnem 6. února 1950. Družstvo po prvním roce existence přistupuje k II. typu JZD a koncem roku 1952 k provedení HTÚP, rozorány byly meze a společně ustájen dobytek. Autor seznamuje podrobně s politickými i hospodářskými obtížemi, jež vznikly, ličí další přechod ke III. typu JZD, účast na soutěžích i usilovnou práci funkcionářů strany, obce i družstva k dokončení socializace zemědělství v Bartošovicích. Akce se zdařila koncem roku 1958, kdy posledních 27 soukromě hospodařících drobných zemědělců vstoupilo do JZD. Od té doby byla aktivní všechna odvětví zemědělské výroby včetně pískovny, rybníků i přidružené výroby. I když další léta byla zemědělství méně příznivá, překonalo JZD všechny překážky, sice s obtížemi, ale vyrostla zde pracovní skupina, která svou činností silně ovlivňuje jak výstavbu družstvu potřebných hospodářských budov, tak údržbu strojového parku, má také velmi příznivý vliv na výši odměn za pracovní jednotku. Rok 1966 přinesl živelní katastrofu-povodeň, která obci způsobila škody odhadnuté na 11 miliónů Kčs. Těžce se zotavovala obec i JZD ze škod způsobených pohromou. Vnitropolitickou krizí v roce 1968 překonalo družstvo i obec bez těžších obtíží. Nepřízeň počasí opakovala svou zlobu znovu ve dnech 4. a 10. srpna 1970, kdy dvakrát byla vesnice znovu zaplavena obrovskými přívaly vod. Vznikly škody na polích i na domovním majetku družstevníků. I z těch-

to škod pilí a obětavostí družstevníků se obec velmi brzy zotavila.

V roce 1972 vyšel od Vysoké školy veterinární v Brně podnět, aby družstvo i státní statek v Bartošovicích byly věle-něny do školního zemědělského podniku vysoké školy. Na schůzi dne 19. září 1972 rozhodlo členstvo 148 hlasy proti 3 hlasům o splnutí družstva s podnikem vysoké školy. Ministerstvo zemědělství a výživy České socialistické republiky svým výnosem číslo 1222/72-III/2 ze dne 14. 11. 1972 vyslovilo souhlas s převodem JZD Bartošovice do školního statku (podniku) Nový Jičín VŠV v Brně, a to ke dni 1. 1. 1973. JZD Bartošovice dnem 31. 12. 1972 zaniklo.

Malá tato publikace, dosud jediná na našem okrese, podává přehled o existenci JZD od osídlení vesnice českým obyvatelstvem, ličí úsilí a zápasy drobných zemědělců o nové uspořádání zemědělství, nezastírá úspěchy i nedostatky, uvádí rozhodující vliv KSC na změnu poměrů.

Publikaci vydalo JZD v Bartošovicích k dvaadvacátému výročí svého trvání v počtu 200 neprodejných výtisků. Má 116 stran a 6 obrazových příloh, vhodných dokumentů ze života obce a družstevníků. Zpracovatelem je dr. M. Baláš.

Družstvo dochovalo téměř všechny spisový dokladový materiál, který byl náležitě evidován, část převzal nástupce, část VZS v Novém Jičíně a nejpodstatnější část byla likvidátorem předána okresnímu archivu do trvalé úschovy.

Jaroslav Stindl

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 13

František Schwarz, Ivo Imrýšek:	700 let obce Mojkova	1
Erich Šefčík:	Jan Jeřábek z Mojkova	14
K 30. výročí Slovenského národního povstání		18
Milan Rusínský:	Návrat k domovu	27
Miroslav Klos:	Ke vzniku krajského kriminálního soudu v Novém Jičíně	36
Ladislav Polášek:	Školský zákon z roku 1869 a učitelský ústav v Příboře	45
Jiří Pavelčík:	Pravěké sídliště u Šutyrovy studánky v Kopřivnici	49
Vítězslav Orel:	Širší ideová souvislost formování vědeckého zájmu G. Mendla	52
Marie Sedláčková:	Chráněné druhy plavuní v Oderských vrších	58
Augustin Daněk:	Rejsec černý — Neomys anomalus Cabrera, 1907	62
Zprávy:	Za Bohumírem Cetynou — Za dr. Zdeňkem Lázníčkou — K výstavní činnosti Okresního vlastivědného ústavu — Péče Okresního vlastivědného ústavu o chráněné památkové ob- jekty v okrese Nový Jičín v l. 1972—1973 — Osmdesát let Františka Horečky — Zřízení Domu politické výchovy při OV KSC v Novém Jičíně.	
Literatura:	Jaroslav Bakala: K otázce kontinuity osídlení v lokovaných městech opavské provincie — Karolinský katastr slezský — Jaroslav Štíka: Etnografický region Moravské Valašsko — Dějiny JZD Bartošovice	75

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín

Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Svazek 13 vyšel v roce 1973

Rídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Registrováno Sm KNV v Ostravě RM 37 ze dne 28. června 1967

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskařské závody n. p. Olomouc, závod Ostrava, provoz 27 Nový Jičín
zakázka č. 1151

